

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra Žurnalistiky

**Sebeupálení Jana Palacha – od reality a novinových/TV
zpráv k filmovému zpracování, až po filmové recenze
filmu Hořící keř.**

Diplomová práce

Autor práce: Zuzana Machálková

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: Prof. MgA. David Jan Novotný

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. května 2019

Zuzana Machálková

Bibliografický záznam

MACHÁLKOVÁ, Zuzana. *Sebeupálení Jana Palacha – od reality a novinových/TV zpráv k filmovému zpracování, až po filmové recenze filmu Hořící keř*. Praha, 2019. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra Žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce Prof. MgA. David Jan Novotný.

Rozsah práce: 270 868 (včetně mezer)

Anotace

Diplomová práce nesoucí název „*Sebeupálení Jana Palacha – od reality a novinových/TV zpráv k filmovému zpracování, až po recenze filmu Hořící keř*“ se zabývá tím, jak se autoři *Hořícího keře* rozhodli pojmout toto třídílné drama vzhledem k reálným událostem, ze kterých vychází. Práce si klade za cíl zjistit, do jaké míry se jedná o film s dokumentárními prvky, které autora drží v mezích realističnosti, a do jaké míry jde o hraný film, jenž může skutečnosti měnit na základě filmových prvků a práce s vnímáním diváka, a to takovým způsobem, aby divák po zhlédnutí filmu neměl mylné představy o tom, jaká byla realita, o níž film pojednává. Práce se rovněž zabývá mediálním obsahem týkajícím se osoby a činu Jana Palacha, což je rozděleno na období před rokem 1989 a po roku 1989, přičemž cílem je zjistit, jak se lišil nejen obsah novinových a televizních zpráv, ale také kvantita těchto obsahů, které o Palachovi referovaly, v době totality a v době demokracie.

Annotation

The master thesis titled “*Self-immolation of Jan Palach – from reality, newspaper/TV news to film cover and film reviews of Burning Bush*“ concerns of film cover of real events in three parts drama called *Burning Bush*, which is the main topic of the movie. The thesis aims to ascertain to what extent it is the movie with a documentary elements, where authors would have to represent only real events and to what extent it is artistic movie where authors have more space in creativity and could change reality to impress spectators with theatricality and emotionality, with the risk they will change the meaning of real events, therefore they would manipulate with the spectator. The thesis also essays the media content before the 1989 and after the 1989, while it aims to find out not only what is the difference in the newspaper and TV news, but also what difference is in the quantity of the content regarding to Jan Palach in the times of totality and democracy.

Klíčová slova

Jan Palach, sebeupálení, novinové zprávy, filmové zpracování, realita, Hořící keř, Agnieszka Holland, recenze

Keywords

Jan Palach, self-immolation, newspaper news, film cover, reality, Burning Bush, Agnieszka Holland, reviews

Title/Název práce

Jan Palach's self-immolation – from reality, newspaper/TV news to film cover and film reviews of Burning Bush.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce panu profesorovi Davidu J. Novotnému za podnětné rady a za vlídné, trpělivé a laskavé vedení při psaní diplomové práce. Poděkování patří především mým rodičům, za jejich psychickou i finanční podporu po celou dobu studií. A ráda bych tímto poděkovala i všem autorům, z jejichž děl jsem ve své diplomové práci mohla čerpat a kteří tak přispěli k osvětě osoby a činu Jana Palacha.

Obsah

ÚVOD.....	1
1. Historický kontext.....	4
1.1. Leden 1968.....	4
1.2. Pražské jaro.....	5
1.2.1. Akční program.....	6
1.2.2. Květen 1968.....	6
1.3. Srpnová okupace.....	8
2. Sebeupálení Jana Palacha.....	10
2.1. Jan Palach a pražské jaro.....	12
2.2. „Proč jste sem přijeli?“.....	13
2.3. 16. leden 1969.....	16
2.4. Poslední Palachovy dny a důsledky jeho činu.....	19
3. Reakce vybraných českých deníků a televizních zpráv na čin Jana Palacha.....	21
3.1. Mediální obsah týkající se Jana Palacha a jeho činu před rokem 1989.....	22
3.1.1. „Akce Hrob“.....	33
3.1.2. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 1979.....	37
3.2. Mediální obsah týkající se Jana Palacha a jeho činu po roku 1989.....	41
3.2.1. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 1989.....	42
3.2.2. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 1999.....	54
3.2.3. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 2009.....	57
3.2.4. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 2019.....	61
4. Film Hořící keř (Agnieszka Holland, 2013) – obsahová a dramaturgická analýza... 69	69
4.1. Dramaturgie.....	72
4.2. První díl.....	77
4.3. Druhý díl.....	82
4.4. Třetí díl.....	86

5. Reflexe pojetí a zpracování filmu Hořící keř vzhledem k reálným událostem.....	91
5.1. Trávníček, Charouzová, Janda.....	92
5.2. Eva Bednáriková versus Hana Čížková.....	95
5.3. Počet žalobců Viléma Nového.....	96
5.4. Hospitalizace Palachových a váhání Dagmar Burešové.....	98
5.5. Exhumace.....	99
6. Recenze a odborná kritika.....	101
6.1. Shrnutí.....	109
7. Závěr.....	111
Summary.....	113
8. Dodatek.....	115
8.1. Rozhovor se scénáristou Hořícího keře Štěpánem Hulíkem.....	115
8.2. Jan Palach – film Roberta Sedláčka (2018).....	121
Použitá literatura.....	123
Teze.....	134

1. Úvod

Jednou ze zásadních postav českých, respektive československých dějin, je student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach, který se v lednu roku 1969 rozhodl pro vyjádření nesouhlasu se stavem československé společnosti, která po vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa v srpnu roku 1968 postupně upadala do letargie. Svůj nesouhlas vyjádřil Palach tím způsobem, že se během rušného dne na Václavském náměstí polil hořlavinou a zapálil. O pár dnů později zemřel na nemocničním lůžku. Pochodeň č. 1, jak sám sebe nazval v dopisech, které po sobě zanechal, se tak stala hlasem svědomí tohoto národa, v následujících letech svázaného nástupem normalizace, v níž se politické vedení země snažilo onen hlas umlčet a uvést Jana Palacha do zapomnění. Dvacet let od Palachova činu se však při výročí jeho úmrtí konaly manifestace, dnes zvané *Palachův týden*, kterými započal proces vzbuření se československé společnosti totalitní moci, což vyústilo v demokratizaci tohoto systému, jež vyvrcholila *Sametovou revolucí* v listopadu roku 1989.

Filmů, které se zabývaly obdobím mezi lety 1968 a 1989 najdeme v české kinematografii spoustu, žádný z celovečerních filmů reflektujících komunistický režim však nevycházel z činu Jana Palacha, přestože už od něj uplynuly desítky let, a žádný se neodvážil pojmout jeho osobu či sebeupálení jako hlavní filmové téma. Z českých režisérů tomu tak bylo až do roku 2018, tedy padesát let po sebeupálení Jana Palacha, kdy režisér Robert Sedláček natočil film *Jan Palach*. S filmem *Hořící keř*, jímž se tato práce zabývá, a který měl premiéru v roce 2013 a vychází z činu Jana Palacha, přičemž hlavními tématy jsou události, které po jeho sebeupálení a úmrtí následovaly, přišla až polská režisérka Agnieszka Holland, která tak zrežirovala scénář mladého scénáristy Štěpána Hulíka, a která má s událostmi z roku 1968 a 1969 v Československu osobní zkušenost, neboť v těch letech byla studentkou pražské FAMU. Práce se proto zabývá pojetím filmového zpracování reálné události, kdy je otázkou, do jaké míry se jedná o umělecké dílo a do jaké míry autoři použili prvky dokumentárního filmu a popisují skutečnost, včetně odrazu reálných osob ve filmových postavách. *Hořící keř* divákovi připomíná skutečné události, které po oněch padesáti letech nejsou veřejnosti zcela známy, ať už se jedná o existenci či neexistenci takzvané „Pětice smrti“, o okolnosti exhumace Palachových ostatků a přesouvání jeho hrobu z Olšanských hřbitovů do jeho rodných Všetat, nebo soudní proces, v němž byl poslanec Vilém Nový obžalován za výrok o Janu Palachovi, ve kterém zpochybnil skutečnost a vědomě Palachův čin

a jeho okolnosti dezinterpretovat. Právě to je ústředním tématem *Hořícího keře*, který kromě těchto událostí reflektuje také atmosféru doby normalizace a to, jakým způsobem zasahovala do každodenních životů lidí v ní žijících.

Filmové zpracování a celkové pojetí tématu autory *Hořícího keře* vypovídá i o tom, jak je v dnešní době v České republice i ve světě Palachovo sebeupálení vnímáno. Přestože shodné vnímání takového činu za oněch padesát let nikdy nenastalo, vzhledem k politickému směřování země prošlo chápání Palachova sebeupálení velkou změnou. Práce se proto zabývá také mediálními obsahy týkajícími se Jana Palacha a jeho činu, přičemž mediální obsah v desetiletých výročích rozděluje na mediální obsah před rokem 1989 a mediální obsah po roce 1989, kdy byla zrušena cenzura, jež do té doby výrazně ovlivňovala podobu a kvantitu obsahů, v nichž figurovala osoba Jana Palacha či cokoliv, co by se jeho protestního sebeupálení týkalo.

Kapitola zabývající se mediálním obsahem si tak klade za cíl skrze kvalitativní obsahovou analýzu zjistit, zda se chápání Palachova činu v rámci oněch desetiletí lišilo a jakým způsobem zrušení cenzury mediální obsah pojednávající o Palachově osobě pozměnilo. První zásadní rozdíl je však zjevný již v té skutečnosti, že množství mediálního obsahu z let před rokem 1989 bylo zpětně zlikvidováno, a tak mediální obsah z některých let je takřka nedohledatelný. I to se však jeví jako cenná a nosná informace, a zároveň odpověď na otázku, jakým způsobem se mediální pokrytí Palachovy osoby a události s ním spojené lišilo před a po roku 1989. Přestože se kapitola zabývá primárně mediálním obrazem českých deníků a televizních či rozhlasových zpráv, obsahuje také několik zahraničních zpráv, které přebírala ČTK, a které demonstrují způsob výběru informací do mediálního obsahu.

V další kapitole se práce zabývá přímo filmovým zpracováním události ve filmu *Hořící keř*, třídiálním filmu pro televizi HBO, v němž se Jan Palach nepřímou objevuje pouze v úvodní scéně prvního dílu, nicméně jeho čin je základním a v celém filmu se odrážejícím prvkem, který divákovi připomíná události, které po jeho sebeupálení následovaly. V kapitole je provedena obsahová a dramaturgická analýza filmu, zabývající se tím, na co konkrétně se z reálných událostí tvůrci filmu zaměřili, a jakým způsobem skutečnost ztvárnili, načež je provedena reflexe filmového zpracování vzhledem k reálným událostem. Filmové scény, v nichž se *Hořící keř* liší od skutečnosti, jsou z velké části vysvětleny na základě osobního rozhovoru se scénáristou filmu Štěpánem Hulíkem, jehož celé znění je pak v Dodatku práce, a který k tomuto filmovému

dílu přistupoval sice zodpovědně vůči reálným událostem, nicméně především z hlediska působivosti a dramatickosti scénáře, což při práci na scénáři vnímal jako svoji hlavní úlohu. Otázkou tedy je i to, zda rozdíly mezi filmovým zpracováním a skutečností nejsou příliš zásadní na to, aby se k divákovi nedostaly zkreslené informace o poměrně nedávném historickém dění v Československu, případně do jaké míry je to v uměleckém díle inspirovaném skutečnou událostí přípustné, respektive žádané. Reflexí a částečným zodpovězením otázek týkajících se filmového zpracování událostí týkajících se Jana Palacha jsou recenze a odborná kritika, jimiž se zabývá jedna z kapitol této práce, a které doplňují kapitolu, která rozebírá, do jaké míry se *Hořící keř* shoduje s realitou. Zároveň jsou do jisté míry odrazem toho, jak česká veřejnost přijala to, že se filmového zpracování pro národ tak zásadní události ujala nikoliv česká, ale polská režisérka, a jak vnímá to, jakým způsobem se autoři rozhodli k Palachovu sebeupálení přistoupit.

Výsledné rozvržení práce se od teze liší v dodání několika podkapitol, a to ať už z důvodu přehlednosti, tak i z důvodu obsahového obohacení, které jsem shledala důležitým a nosným vzhledem k pochopení toho, v jakém stavu se nacházela československá společnost a politické vedení Československa v době, kdy se Jan Palach rozhodl pro sebeupálení, ale i toho, jakými prostředky a způsoby usilovala Státní bezpečnost o smazání Palachovy památky v následujících letech, a jakým způsobem se to dotýkalo jeho blízkých. Tyto skutečnosti pak mohou přispět k lepšímu pochopení děje filmu *Hořící keř*, v němž autoři tyto události a okolnosti filmově zpracovali. Dodatek práce je rovněž doplněn o osobní rozhovor se scénáristou *Hořícího keře* Štěpánem Hulíkem, jehož objasnění záměrů a motivů k pozměnění skutečností či postav přispělo k 6. kapitole, ve které se zabývám právě reflexí filmového zpracování událostí v *Hořícím keři* vzhledem ke skutečnosti.

1. Historický kontext

Máme-li se zabývat činem Jana Palacha, tím, jaké bylo mediální pokrytí události a tím, jak bylo uchopeno filmové zpracování jeho činu, je potřeba znát historický kontext. Právě ten byl základem a rozhodujícím prvkem Palachova činu. Československá společnost po mnoha letech zažívala, jaké to je žít s povolenými otěžemi, v uvolněnější společnosti, v zemi, kde se může mluvit nahlas a otevřeně. Povolené otěže však neměly dlouhého trvání. Ve druhé polovině roku 1968 je režim znovu utáhnul a společnost upadla do dlouhodobé letargie. Právě ta podnítila Jana Palacha k vykonání činu, kterým by společnost z oné letargie dostal a probudil ji tak znovu k sebeuvědomění a akci. Radikálními změnami v roce 1968 procházela i média, která v první polovině roku nebyla omezena cenzurou a mohla kriticky referovat o vedení strany, což bylo do té doby nepřijatelné, ale také o událostech současných i minulých, a to v rámci diskuze. Ve druhé polovině roku, stejně jako společnost, utrhla ránu i média, která se opět musela podrobit zájmu vedení státu a odklonila se tak od kritičnosti a objektivitu. Budeme-li tedy znát průběh roku 1968 a jeho události, pochopíme snáz i způsob referování o oněch událostech, zejména pak o činu Jana Palacha.

1.1. Leden 1968

Události v lednu roku 1968 navazovaly na dění v prosinci roku 1967, kdy pár dnů před Vánocemi proběhla schůze ústředního výboru, tedy širšího vedení Komunistické strany Československa, kde se projevil rozštěpení vedení strany a nejasného postavení prvního tajemníka Antonína Novotného, který byl v té době zároveň i hlavou státu, a ke kterému byla na schůzi mířena kritika ze strany reformních členů strany. KSČ se v té době otřásala v základech, neboť někteří její členové požadovali nejen odstoupení Novotného, ale také vypracování ekonomických a politických reforem.¹

V lednu 1968 tedy Antonín Novotný po neskrývané kritice skutečně z pozice prvního tajemníka odstoupil, což byla jedna ze zásadních událostí, které odstartovaly takzvané *pražské jaro*, období, v němž se v československé politice a pro československou společnost odehrály velké změny vedoucí k uvolnění politickému, společenskému i kulturnímu. Ještě v lednu byl na místo prvního tajemníka zvolen Alexander Dubček,

---

¹ŠVEHLA, Marek. 1968: Naděje, euforie, tragédie: Příběh jara, které by chtěl zažít každý. *Respekt*. Praha: Economia, 2018, IV(2), s. 10-11. ISSN 2336-6001.

kritik svého předchůdce Novotného, který se spolu se svými demokratizujícími postoji později stal jednou z nejvýraznějších postav *pražského jara*.

1.2. Pražské jaro

Právě personální změny ve vedení Československa, které se na popud prosincového zasedání odehrály v lednu roku 1968, odstartovaly období zvané *pražské jaro*. Obrodné období, ve kterém na základě politického uvolnění došlo i k uvolnění ve společnosti a kultuře. V té byla po dlouhých letech zrušena předběžná cenzura. „*Zrušení předběžné cenzury bylo na jaře 1968 bezesporu nejvýznamnější systémovou změnou. Vedení KSČ se vzdalo práva rozhodovat o obsahu veřejně sdělovaných informací a řídit informační oběh prostřednictvím svého aparátu. [...] Předsednictvo ÚV KSČ, vnitřně rozkolísané mocenským bojem, zrušilo předběžnou cenzuru svým usnesením ze 4. března 1968. Tomuto rozhodnutí předcházela několikátýdenní zápas o širší tiskovou svobodu, vedený z různých pozic. [...] Zrušením cenzury učinilo předsednictvo ÚV KSČ logický krok, jímž chtělo výrazně demonstrovat konec jedné (Novotného) éry.*“² Od té doby mohli českoslovenští občané slyšet v rozhlasu i televizi nejen různé názory, ale také názory radikálních reformních komunistů, kteří se ve vedení strany zasadili o změny v podobě budování vlastního, československého socialismu, socialismu s lidskou tváří, bez nekritického následování toho sovětského. „*Vliv médií na občany byl tak silný, že už v březnu 1968 lze mluvit o existenci nezávislého veřejného mínění. Tomu odpovídal zájem o tiskoviny všeho druhu.*“³

Ve společnosti rovněž vznikl prostor pro studenty a jejich seskupování, ve kterém uskutečňovali své zájmy a vyjadřovali se ke společenskému a politickému dění. Během *pražského jara* tak vznikl Svaz pracujících mládeže v Československu a přípravný výbor Junáka, na FF UK byla ustanovena Akademická rada studentů, na kongresu v Olomouci byl založen Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy, v ČKD vznikl Svaz pracujících mládeže Československa a i v jiných městech vznikaly podobné svazy spojující studentstvo. Alespoň co se Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy týče, požadovali demokracii a možnost podílet se na řízení vysokých škol, čímž jasně podpořili

---

² HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky: Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970*. Praha - Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, 2004. s. 11. ISBN 80-7239-162-3.

³ Tamtéž, s. 12-13.

polednový obrodňný proces.⁴ Na konci března se začaly ozývat také církve, zejména katolická církev, která požadovala změny ve vedení úřadů, které na činnost církví v době totality dohlížely, včetně zrušení povinnosti státního souhlasu pro činnosti kněží.⁵ Ještě v březnu roku 1968 došlo k rezignaci prezidenta Novotného, kterého na jeho postu nahradil generál Ludvík Svoboda.

1.2.1. Akční program

Akční program byl dokument, který ÚV KSČ na začátku dubna 1968 předložil československému lidu jako plán svých politických, společenských i ekonomických činností a pojetí probíhajících reforem na období následujících dvou let. Jednalo se o hlavní programový dokument *pražského jara*, vytvořený reformní částí komunistického vedení Československa.⁶ Součástí Akčního programu byla nejen sebereflexe vůči tomu, co bylo napácháno v padesátých letech, a do období *pražského jara* neodstraněno či zcela nevyřešeno, ale i otázky rozvoje věd, vzdělanosti, kultury, mezinárodního postavení země nebo otázky ekonomické. Především pak ale zdůraznění potřeby demokratizace, zlidštění socialistického systému a překonání hluboké společenské krize.⁷

1.2.2. Květen 1968

Pražské jaro, které bylo pro mnohé nadějí, však nenechávalo chladnými přední socialistické politiky. Už v březnu 1968 na poradě vedení Varšavské smlouvy zazněly proslovy, které československé dění a změny v politice i společnosti ostře kritizovaly a chápaly je jako kontrarevoluci, která nesmí mít delšího trvání.⁸ Naléhali tak na československé reformisty, mezi nimiž byl i první tajemník Alexander Dubček. Ten však po drážďanském jednání odmítal, že by se mělo Československo odvrátit od snah o změny, o jaké se v posledních měsících pokoušelo, čímž dal najevo, že se požadavkům,

---

⁴ OTÁHAL, Milan. Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989. Praha: Dokořán, 2003. s. 19. ISBN 80-86569-52-7.

⁵ ŠVEHLA, Marek. 1968: Naděje, euforie, tragédie: Příběh jara, které by chtěl zažít každý. *Respekt*. Praha: *Economia*, 2018, IV(2), s. 19. ISSN 2336-6001.

⁶ Byl přijat Akční program – hlavní materiál Pražského jara. *Česká televize [online]*. 5. 4. 2008 [cit. 12. 2. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1458457-byl-prijat-akcni-program-hlavni-material-prazskeho-jara>.

⁷ Akční program KSČ. *Totalita.cz [online]*. [cit. 12. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni_prg68.php.

⁸ ŠVEHLA, Marek. 1968: Naděje, euforie, tragédie: Příběh jara, které by chtěl zažít každý. *Respekt*. Praha: *Economia*, 2018, IV(2), s. 34. ISSN 2336-6001.

keré na něj byly kladeny v Drážďanech, nepodřídí. „*Historici později zkoumali, jak se vyvíjely nálady vedoucích sovětských představitelů, především Brežněva. Až do 24. dubna přitom upozorňují na relativně klidně znějící depeše proudící z Moskvy na sovětské velvyslanectví a zpět. Po 25. dubnu historici pozorují u Brežněva stoupající nervozitu a signály, že se něco mění.*“⁹ Důvodem, proč byli sovětsští představitelé nervózní, byl nejspíš plánovaný mimořádný sjezd československých komunistů, kde by byly prosazeny nejen personální změny, ale i změny celkového politického směřování.¹⁰

Dubček a další z jeho okolí však trvali na odložení sjezdu, zdůvodňujíc to tím, že je potřeba více času na pečlivější propracování a promyšlení. Na začátku května byli pak Dubček a další pozvaní do Moskvy, kde jim dal Brežněv ultimátum. Pohrozil, že pokud nezastaví pučící kontrarevoluci v Československu, postará se o odvetu. Přestože Dubček tvrzení o kontrarevoluci odmítal, odsouhlasil potřebu ideologického boje a upevnění armády a bezpečnosti. „*Na začátku května se zhoršily podmínky, za nichž bylo možné ideu socialismu s lidskou tváří naplňovat. Brežněv hrozil Československu ztrátou státní suverenity a vojenskou invazí. Stejný názor zastávalo i polské, východoněmecké a bulharské vedení.*“¹¹

Měnit se začal i vztah vedení KSČ k médiím. Přestože Dubček během počátků *pražského jara* podporoval svobodu a aktivitu tisku, po upozorněních ze sovětské strany začaly být opatrnější i jeho výroky vůči tisku a podpora jeho svobody. „*Na květnovém zasedání ÚV KSČ stanovil Alexander Dubček jako hlavní téma „boj proti pravicovým, antikomunistickým silám“¹², jejichž vůdčí osobnosti spatřoval právě mezi novináři a publikujícími intelektuály. Dikci Dubčekova úvodního projevu odpovídala i výsledná rezoluce, žádající novináře-komunisty, aby si „dobrovolně“ uložili autocenzuru.*“¹³ Postupně byla svoboda slova méně a méně podporována a jakékoliv

---

⁹ ŠVEHLA, Marek. 1968: Naděje, euforie, tragédie: Příběh jara, které by chtěl zažít každý. *Respekt*. Praha: *Economia*, 2018, IV(2), s. 39. ISSN 2336-6001.

¹⁰ Tamtéž, s. 37.

¹¹ Tamtéž, s. 40 – 41.

¹² VONDROVÁ, J., NAVRÁTIL, J. (vyd.): *Komunistická strana...*, 9. díl, 2. Svazek, dok. č. 77, s. 29-51., In: HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky: Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970*. Praha - Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, 2004. s. 15. ISBN 80-7239-162-3.

¹³ Tamtéž, dok. č. 86, s. 99.

pokusy o její rozšíření byly ze strany vedení KSČ kritizovány a potlačovány a ze sovětské strany se objevoval nátlak k částečnému znovuoobnovení cenzury.¹⁴

Jedním z důvodů, proč sovětskou stranu iritovalo směřování Československa během *pražského jara* a ono uvolňování po všech směrech, a proč nakonec první tajemník Dubček ona varování vyslechl a začal ustupovat, je pravděpodobně i smlouva, kterou 15. prosince roku 1965 podepsali sovětský ministr obrany Malinovskij a československý ministr obrany Lomský. Součástí smlouvy byla dohoda o stavbě tří jaderných depotů na území Československa, které měly být dokončeny do konce roku 1967. *Pražské jaro* však jejich budování zdrželo. Právě to je jeden z bodů, který v této věci vytvářel napětí mezi sovětskou a československou stranou, tedy fakt, že Československo nebylo schopné sovětské požadavky plnit. „*Přestože nátlak sovětské strany na československé vedení, aby souhlasilo s dislokací několika sovětských divizí, nebyl až do srpna 1968 vyslyšen, dokázala si Moskva v polovině šedesátých let vynutit podpis dohody o rozmístění sovětských raketových útvarů a vybudování jaderných depotů na československém území.*“¹⁵ Potřeba uplatňovat své zájmy mimo jiné i na území Československa a ono neplnění požadavků a zdržování přes období *pražského jara* vytvářelo na sovětské straně značné napětí a vyvolalo tak nutnost jednat.

1.3. Srpnová okupace

S koncem léta roku 1968 skončilo i období *pražského jara*, tedy období, ve kterém vznikaly pokusy o demokratizaci a polidštěný socialismus. Během noci z 20. na 21. srpna překročila vojska Varšavské smlouvy hranice Československého státu, aby tak zabránila údajně chystající se kontrarevoluci. Jako první bylo obsazeno ruzyňské letiště, na kterém přistála letadla se sovětskými vojsky. 21. srpna nad ránem pak z *Československého rozhlasu* zazněl důrazný apel, aby posluchači zůstali u přijímačů a vyslechli si text provolání *Všemu lidu*, který byl schválen předsednictvem ÚV KSČ. „*Včera, dne 20. srpna 1968 kolem 23. hod. večer překročila vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí presidenta republiky,*

¹⁴ HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*: Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. Praha - Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, 2004. s. 15. ISBN 80-7239-162-3.

¹⁵ BLAŽEK, Petr. Jaderné hlavice, Československo a Varšavská smlouva po karibské krizi. *Praguecoldwar.cz* [online]. Vol. 1, No. 3, prosinec 2002. [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.praguecoldwar.cz/rakety.htm>.

*předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a bez vědomí těchto orgánů. [...] Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor, protože obrana našich státních hranic je nyní nemožná.*¹⁶

Pražské ulice byly 21. srpna zaplněny sovětskými tanky a vojsky. Ta obsadila také budovu Československého rozhlasu, v těch dnech nejvýznamnějšího média. „*Novináři se stali organizátory celonárodního odporu a významným dílem přispěli ke krachu politického scénáře intervence. Díky dokonalé znalosti prostředí, improvizaci a odvaze dokázali v dostatečné míře informovat jak domácí obyvatelstvo, tak i světovou veřejnost.*“¹⁷

Dramatické události v okupovaných pražských ulicích, ve kterých zněl křik, hlasitý protest a střelby ze zbraní ruských vojáků, které do těchto dnů přivedly několik obětí, dokazovaly neochotu československého lidu se s okupací smířit. V následujících dnech se za neustálého a hlasitého protestu čekalo na vyjádření vedení KSČ. Jednání českých představitelů se sovětským představitelem Brežněvem probíhalo po jejich únosu do Moskvy od 23. do 26. srpna. Právě 26. srpna 1968 podepsali ústavní představitelé Československa *Moskevský protokol*, kterým přijali podmínky předložené sovětskou stranou a popřeli tak dosavadní kroky, které učinili během *pražského jara*. Jediný, kdo z československé delegace protokol nepodepsal, byl František Kriegel, a to i pod hrozbou vězení.¹⁸

Na začátku října pak československé vedení KSČ v Moskvě jednalo o dočasném umístění spojeneckých vojsk v Československu, přičemž smlouva o tomto dočasném pobytu byla sjednána a podepsána 16. října 1968. Českoslovenští představitelé, včetně Dubčeka, se rozhodli tolerovat přítomnost sovětských vojsk na dobu neurčitou do doby, dokud nebude zasahováno do vnitřních záležitostí země. Součástí protokolu bylo stanovení počtu sovětských vojsk umístěných na území Československa a podmínky jejich pobytu.

---

¹⁶ Všem lidu Československé socialistické republiky, *Práce*, 21. 8. 1968. In: *Sedm pražských dnů*, 21. - 27. srpen 1968, dokumentace. Academia, Praha, 1990. s. 19. ISBN 80-200-0237-5.

¹⁷ HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky: Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970*. Praha - Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, 2004. s. 15. ISBN 80-7239-162-3.

¹⁸ ŠVEHLA, Marek. *1968: Naděje, euforie, tragédie: Příběh jara, které by chtěl zažít každý. Respekt*. Praha: Economia, 2018, IV(2), s. 92. ISSN 2336-6001.

V Československu tak na dalších dvacet let započalo normalizační období.¹⁹ Protože podepsání moskevského protokolu znamenalo jasný odklon od polednového vývoje událostí v Československu, přišly ještě v roce 1968 reakce, a to hlavně ze strany dělníků a studentů, „[...]pro které principy obrodného procesu byly základem veškeré další činnosti; proto považovali jejich obhajobu za klíčový úkol. Studenty začala znepokojovat záhy po okupaci některá nedemokratická opatření vládnoucí garnitury jako zavedení cenzury, likvidace nepohodlných časopisů, omezování shromažďovací svobody.“²⁰

V říjnu a listopadu 1968 se u příležitosti výročí založení republiky konala v pražských ulicích shromáždění, která hlasitým nesouhlasem s důsledky *Moskevského protokolu* dostala protisovětský charakter a byla potlačena a rozpuštěna Veřejnou bezpečností a Lidovou milicí za použití obušků. V listopadu pak proběhlo zasedání ÚV KSČ, od kterého lid očekával opětovné přiklonění se k demokratizaci a jasný postoj nepodřízení se sovětským tendencím. To se však neuskutečnilo. „*Schválená rezoluce, ač byla jistým kompromisem, znamenala ústup od polednového kursu, a proto ji většina obyvatelstva odmítla.*“²¹

Přední představitelé KSČ pak promluvili ke studentstvu s apelem na uklidnění se a upuštění od demonstrací, včetně zrušení plánovaného veřejného vystoupení v Mezinárodní den studentstva. Na 18. listopadu byla však i přes tento apel vyhlášena okupační stávka, která měla vyjádřit „*nesouhlas s omezováním státní suverenity a zejména vyslovit rozhodnou podporu obrodnému programu a Akčnímu programu. Požadavky formulovali studenti v tzv. Deseti bodech, v nichž se distancovali od kabinetní politiky, která vylučovala veřejnost ze spolurozhodování, vyslovili se pro svobodu shromažďovací a spolčovací, vědeckého bádání a uměleckého projevu, souhlasili se zavedením cenzury, ale jen na půl roku.*“²² Vedení KSČ se proti této stávce jasně vymezilo a zakázalo o ní cokoliv publikovat a rozšiřovat. Přestože studenti stávku prodloužili do 21. listopadu, svých cílů kvůli nemožnosti šířit o stávce informace, a tedy malému povědomí veřejnosti, nedosáhli. Přesto studenti dostali za celospolečenský boj proti sovětským tlakům podporu

---

¹⁹ „Dočasný pobyt“ sovětských vojsk vláda schválila před půlstoletím. Trval 23 let. Česká televize [online]. 16. 10. 2018 [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2624117-docasny-pobyt-sovetskych-vojsk-vlada-schvalila-pred-pul-stoletim-trval-23-let>.

²⁰ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2003. s. 24. ISBN 80-86569-52-7.

²¹ Tamtéž, s. 24 – 25.

²² Tamtéž, s. 25.

od pedagogů, vedení fakult i dělníků. „*Stávka měla velký vliv na další vývoj studentského hnutí. Vysokoškoláci reagovali jak poraženectvím, bezmocí a rezignací, tak rostoucím radikalismem.*“²³

2. Sebeupálení Jana Palacha

Stávky a protesty nejen vysokoškolských studentů pokračovaly i v prvních dnech roku 1969. Stanovisko z aktiva konajícího se 3. ledna 1969 v Praze bylo následující: „*Vysokoškolský výbor KSČ a aktiv předsedů ZO KSČ s plnou vážností varuje: nikoli nový brutální vnější zásah, ale zřeknutí se suverenity a plná restaurace předlednového režimu jsou především onou katastrofou, která nám hrozí. VV KSČ a aktiv předsedů varují a činí vedení plně odpovědným před stranou a našimi národy. Nejmarkantněji se uvedené nebezpečné tendence objevují v posledních projevech s. Husáka. Opakujeme, že takto formulovaná politika nenajde a nemůže najít podporu učitelů a studentů vysokých škol. Naše inteligence a mládež ji považují za cestu, která nevyhnutelně směřuje ke zradě základních principů akčního programu, zájmů socialismu i našich národů a nebude ji nikdy podporovat. Navíc postoj soudruha Husáka ohrožuje jedno z velkých vítězství ledna, které se nám ještě podařilo uhájit – jednotu Čechů a Slováků. VV KSČ a aktiv předsedů naléhavě žádá vedení strany, aby pokračovalo nikoliv jen slovy, ale i činy v polednové politice.*“²⁴

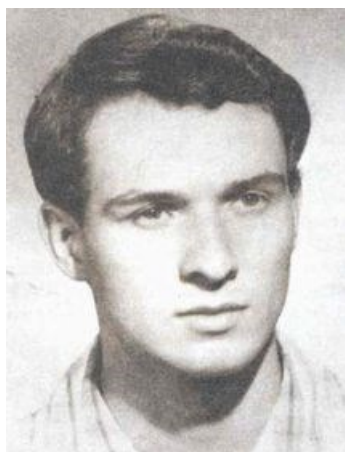
Vedení KSČ studenty nevyslyšelo a i ti, od nichž to vysokoškoláci nečekali, se od tohoto apelu distancovali, což v těch, kteří ještě stále usilovali a bojovali za návrat polednové politiky, vyvolávalo čím dál větší beznaděj. Těch, kdo se v oněch snahách o polidštěný československý socialismus a přihlášení se k suverenitě angažovali, každým dnem ubývalo. „*Studenti a dělníci sice uzavřeli dohodu o spolupráci, ale v konkrétní krizové situaci se ji nepodařilo realizovat a připravit společnou nátlakovou akci. Neúspěch podlomil odhodlanost obou vrstev k dalšímu boji za pokračování v obrodném procesu; jejich spojenectví se fakticky rozpadlo.*“²⁵ Beznaděj tedy vyvolával i fakt, že při sobě nedrží už ani ti, kteří do této doby za stejných zájmů usilovali o jedno – tedy o návrat k polednové politice.

---

²³ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2003. s. 28. ISBN 80-86569-52-7.

²⁴ Tamtéž, s. 30 – 31.

²⁵ Tamtéž, s. 31.

Obrázek 1: Jan Palach. Zdroj: 32. výročí upálení Jana Palacha. Radio Praha, *Český rozhlas [online]*, 16. 1. 2001. Dostupné z: <https://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/32-vyroci-upaleni>

2.1. Jan Palach a *pražské jaro*

Jedním ze studentů, kteří se v té době o politické dění intenzivně zajímali, byl i Jan Palach. Všetatský rodák, který ze studia na Vysoké škole ekonomické přešel v roce 1968 na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, do druhého ročníku oboru Historie a politická ekonomie. V té době mu bylo dvacet jedna let. To, jak vnímal politické a společenské dění kolem ledna roku 1968 není jasné, neboť o tom nejsou žádné doklady. Jiří Lederer však v knize o Palachovi zmiňuje výpovědi jeho přátel a spolužáků, podle kterých Palach toto období silně prožíval. Podle jeho tehdejších spolubydlících na studentských kolejích Palach během roku 1968 často navštěvoval různé přednášky, debaty a schůze týkající se aktuálního dění. Oficiálním členem nějakého vysokoškolského svazu však nebyl, přestože ho jejich činnost zajímala.²⁶ Ještě toho roku byl Palach během letních prázdnin na studentské brigádě v Sovětském svazu.

V dopisu z 5. července 1968, který Jan Palach adresoval své mamince, popisoval nesnadnou cestu na místo brigády, přičemž na konci dopisu stálo: „*P.S. Udivilo a znepokojilo mne zde ovzduší strachu a obav mezi lidmi (např. známý před rozhovorem pustil hlasitě rádio). Někteří sovětské představitelé se úporně snaží izolovat svoje lidi od ostatního kacířského světa, tam teď patříme i my.*“²⁷ Palach nepochybně vnímal napětí mezi československou a sovětskou stranou, zvláště tehdy, byl-li podporovatelem změn

---

²⁶ LEDERER, Jiří. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. Praha: Novinář, 1990. s. 31. ISBN 80-7077-408-8.

²⁷ Tamtéž, s. 39.

odehrávajících se během *pražského jara*. Palach byl podle těch, kdo ho znali, velkým zastáncem spravedlnosti. A to už od dětství, často až přehnaně. Byl-li někdo obětí křivdy nebo jakýchkoliv nepravostí, nesl to Palach velmi těžko. „Často hovořil o občanských svobodách, připomínal zejména svobodu slova a shromažďování a při těchto příležitostech se obvykle dovolával Marxe. [...] Politika prý pro něho byla uskutečňováním lidských ideálů.“²⁸ Nedodržování těchto základních svobod a ideálů, které se toho času tak intenzivně prosazovaly v jeho rodné zemi, muselo být pro Palacha těžko přijatelné. „Ani v roce 1967, ani v roce 1968 není v jeho dopisech ani náznak nějaké apriorní negace vůči sovětské skutečnosti, ani stín toho, co se obvykle nazývá antisovětiismem. Najdeme jen kritický vztah k sovětské realitě, a to značně konkrétně vyjádřený: nepořádek na pracovišti, organizační neschopnost, nesmyslné komandování lidí a v roce 1968 si k tomu uvědomuje, zřejmě při srovnání s atmosférou doma, ovzduší strachu mezi lidmi.“²⁹ Zpět do Československa se Jan Palach vrátil 17. srpna 1968, tedy čtyři dny předtím, než vojska Varšavské smlouvy překročila hranice Československa.

2.2. „Proč jste sem přijeli?“

Dny po návratu z brigády v Sovětském svazu trávil Jan Palach ve Všetatech se svojí maminkou. Byla to právě ona, kdo 21. srpna časně ráno Jana informoval o vpádu sovětských vojsk na území Československa. Paní Palachová se o okupaci dozvěděla od sousedky, která na ni volala „[...] jsou tu Rusové, vy neslyšíte ten kravál jejich tanků? [...] Obsazují nás, otevřte si rádio!“³⁰ Probudila proto Jana, pustili rádio, a záhy na to Jan vyřkl: „Musím hned do Prahy.“³¹ Jan Palach nebyl člověkem, který by dokázal nečinně sedět a z rádia poslouchat zprávu o tom, že je jeho rodná země okupovaná. Přestože byl jen jedním článkem, studentem pocházejícím ze Všetat, pro vojska Varšavské smlouvy takřka neviditelným, cítil se součástí toho, co se v Československu děje, cítil spoluzodpovědnost za to, jak se na takové dění zareaguje a potřeboval tak být v centru dění, tedy v Praze. Palachův výrok o tom, že musí okamžitě do Prahy, jeho matka rázně odmítla. Na to jí řekl: „Maminko, kdybys četla Čapkovu Matku, věděla bys, že vždycky musejí být oběti.“³²

---

²⁸ LEDERER, Jiří. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. Praha: Novinář, 1990. s. 48. ISBN 80-7077-408-8.

²⁹ Tamtéž, s. 40.

³⁰ Tamtéž, s. 42.

³¹ Tamtéž, s. 43.

³² Tamtéž.

Když přijel do Prahy, vše si zaznamenával na fotoaparát a účastnil se dění v pražských ulicích. „*Všude rozmlouval se sovětskými vojáky. Sám o svých rozhovorech vyprávěl. Lze usuzovat, že se sovětskými vojáky diskutoval klidně. [...] (jednoho z vojáků se zeptal) Proč jste sem přijeli? A proč doma utlačujete různé národnosti?*“³³ Dokonce se toho dne Palach pokusil dostat na Pražský hrad, neboť si uvědomil, že je tam prezident republiky sám a obklíčený. Sovětští vojáci ho ale stihli zadržet.

Přestože Palachovo jednání během okupace bylo klidné, rozvážné a založené zejména na diskuzi, „*plánoval podniknout něco mnohem většího – na obranu budovy Československého rozhlasu „před Rusáky“ si z domova přivezl pistoli (patrně značky Browning). Zbraň vlastnil jeho otec a Jan ji prý našel doma na půdě. Na podzim roku 1968 se pak zbraň objevuje v Palachových rukou znovu, a to když ji ukáže jedné spolužačce. Palach tehdy během debat, jak nejlépe zareagovat na invazi, mluvil o tom, že by nejraději demonstrativně zaútočil na nějakého vojáka.*“³⁴

Dodnes nejsou žádné důkazy o tom, že by Palach během sovětské okupace zbraň opravdu použil nebo se dopustil jakéhokoliv násilí na druhých, nicméně fakt, že o použití zbraně a střelbě na sovětské vojáky uvažoval, vyvrací dosud mylné představy o tom, jak Palach tyto zásadní dny prožíval. Petr Blažek v knize *Jan Palach '69* cituje slova Palachova kamaráda Huberta Bystřičana, se kterým Jan prožíval jak *pražské jaro*, tak spolu také organizovali onen letní zájezd do Sovětského svazu. Bystřičan jako by svými slovy vysvětloval, proč Jan Palach nakonec zbraň nepoužil a proč nakonec zůstal u diskuzí s vojáky a s nápisy, které psal vápnem po rodných Všetatech: „*Z toho, co jsem vysvětlil, je pochopitelné, že jsem celkem velmi dobře mohl poznat i politické názory Jana Palacha. Proto mohu prohlásit, že jeho názory nebyly nějaké extremistické a rozhodně nebyl pro nějaké násilné řešení vzniklé politické situace. Během jedné z našich schůzí ve Slovanském domě byla mezi naše studenty rozdána Všeobecná deklarace lidských práv, schválená OSN. Tato deklarace se potom stala jakýmsi životním a politickým krédem Jana Palacha, který se plně stavěl za její obsah a dodržování všech jejích bodů.*“³⁵

V následujících měsících Jan nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy a politického dění se i nadále intenzivně účastnil. I v těchto měsících chodil na různé

³³ LEDERER, Jiří. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. Praha: Novinář, 1990. s. 44. ISBN 80-7077-408-8.

³⁴ LAUDER, Silvie. Dva životy Jana Palacha: Padesát let od nejradikálnějšího protestu českých dějin. *Respekt*. Praha: Economia, 2019, XXX(3), s. 16-17. ISSN 0862-6545.

³⁵ Edice archivních dokumentů „*Akce Palach*“, dok. č. 27. In: BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 46. ISBN 978-80-7308-237-6.

diskuze mezi vysokoškoláky. „Účastnil se všeho, co bylo důležité a co bylo kde potřeba. Hlídal například vrátnici fakulty, nosil deky na ležení apod. Všechno dělal s viditelným západem, jako by měl pocit: Konečně se něco děje!“³⁶ Aktivně se ale účastnil i probíhajících demonstrací. „Třeba z listopadové demonstrace k výročí bolševické revoluce na rozdíl od řady jiných jejích účastníků neodešel ani poté, co se na místě objevila Veřejná bezpečnost a začala pomocí vodních děl a obušků lidi rozhánět. V druhé polovině listopadu 1968 se pak zapojil do masové a několik dní trvající stávky, jíž vysokoškolští studenti protestovali proti sérii ústupků, které vrcholní politici dělali pod nátlakem okupantů.“³⁷

Jiří Lederer ve své knize o Palachovi zmiňuje vzpomínky některých Janových spolužáků na dobu, kdy studentská stávka končila. Vzpomínají na narůstající skepsi, která vyvěrala z absence jakýchkoliv výsledků a požadované reakce od těch, na které studenti apelovali. Jan Palach, který byl v této stávce velmi aktivní, tak ono upadání aktivity u ostatních nesl velmi těžce. To, že by studenti a vůbec celé Československo rezignovalo, ho děsilo.³⁸ Po Vánocích strávených s rodinou ve Všetatech se Palach vrátil zpět do Prahy a opět se pustil do studentských aktivit podněcujících politické dění v Československu.

Hned v lednu roku 1969 Zprávy napsaly: „Nepodaří-li se zdravým silám v KSČ důsledně prosadit listopadovou rezoluci ÚV KSČ v myšlení nejširších stranických mas a bezpartijních, hrozí nebezpečí krveprolití. To je nejvážnější poučení uplynulého roku na začátku roku nového.“³⁹ Přestože Jan Palach nebyl zrovna vůdčí typ a projevoval se spíše nenápadně, nijak mu to nebránilo v tom se aktivně podílet na věcech veřejných a politických. Například v lednu roku 1969 se na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy konala studentská schůze, které se Jan Palach účastnil. Navrhl tehdy písemnou formou takzvanému studentskému vůdci Lubomíru Holečkovi následující: „Navrhuji akci, jež se na první pohled může zdát bláznivá (možná že bláznivá je), namísto nějaké demonstrace se mi jeví jako účelnější a efektivnější obsadit rozhlas a vysílat výzvu ke stávce za zrušení cenzury a za Smrkovského“.⁴⁰ Palachův návrh nakonec Holeček

---

³⁶ LEDERER, Jiří. *Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Novinář, 1990. s. 62. ISBN 80-7077-408-8.

³⁷ LAUDER, Silvie. Dva životy Jana Palacha: Padesát let od nejradiálnějšiho protestu českých dějin. *Respekt*. Praha: Economia, 2019, XXX(3), s. 18. ISSN 0862-6545.

³⁸ LEDERER, Jiří. *Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Novinář, 1990. s. 62 - 63. ISBN 80-7077-408-8.

³⁹ Tamtéž, s. 69.

⁴⁰ LAUDER, Silvie. Dva životy Jana Palacha: padesát let od nejradiálnějšiho protestu českých dějin. *Respekt*. Praha: Economia, 2019, XXX(3), s. 18. ISSN 0862-6545.

na schůzi nezařadil. „Nabízí se závěr, že nevyhnutelné zklamání, které lhostejnost studentských vůdců k jeho nápadu Palachovi přinesla, vyústilo v rozhodnutí nespolehat se na druhé a jednat sólově.“⁴¹

15. ledna Jan trávil s rodinou na pohřbu svého strýce, mamčinu bratra. Podle přítomných byl během pohřbu zjevně citově pohnut. Stejně tak i během večera toho dne, který strávil s maminkou a s tetami. Byl to jejich poslední společný večer.

2.3. 16. leden 1969

Dalšího rána, tedy 16. ledna, se Jan vracel do Prahy s tím, že za ním maminka dalšího dne přijede, aby Janovi společně koupili klobouk. Než Jan odešel na vlak, tázal se jí, zda doma nemá dopisní papír, odmítal však sdělit, k čemu ho potřebuje.⁴² Když pak Jan v Praze dorazil na kolej, dal se do psaní dopisů. Ty napsal celkem tři a podle nápisu na obálkách byly adresovány Svazu spisovatelů, Lubomíru Holečkovi a Ladislavu Žižkovi, kamarádovi a bývalému spolubydlícímu Jana Palacha. Odeslal rovněž jednu pohlednici kamarádovi Bystřanovi, na které stálo: „Ahoj Huberte! Z města nad Vltavou Ti šle pozdrav Tvůj Hus.“⁴³ Kolem poledne šel Jan Palach na poštu, aby odtud poslal obálky s dopisy. Po obědě ve studentské menze v Opletalově ulici, která je nedaleko Václavského náměstí, Jan koupil umělohmotné kbelíky, do kterých na nedaleké benzínové pumpě koupil benzín. Odtud už se vydal rovnou na Václavské náměstí. Bylo kolem čtvrté hodiny odpoledne, když Jan Palach zvedl kbelík s benzínem nad sebe, polil se jím a zapálil. Hořící student se rozběhl dolů po Václavském náměstí. Po pár metrech se ale zřítíl k zemi. Ihned k němu přiběhl pracovník Dopravního podniku, který stál v nedaleké kabině a vlastním kabátem oheň na Palachově těle uhasil.⁴⁴ Někdo z hloučku lidí, který kolem Jana stál, zavolal sanitku. „Když (pak) Jana přivezli do operačního sálu, ošetřující personál uslyšel jeho první slova: Nejsem sebevrah!“⁴⁵

Právě o tom, co se Jan chystá udělat a jaké jsou jeho motivy a požadavky, informoval v oněch třech dopisech, které před tím, než se zapálil, nesl na poštu. Z dopisů

---

⁴¹ LAUDER, Silvie. Dva životy Jana Palacha: padesát let od nejradiálnějšého protestu českých dějin. Respekt. Praha: Economia, 2019, XXX(3), s. 19. ISSN 0862-6545.

⁴² LEDERER, Jiří. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. Praha: Novinář, 1990. s. 74 - 75. ISBN 80-7077-408-8.

⁴³ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. Jan Palach '69. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 60. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁴⁴ LEDERER, Jiří. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. Praha: Novinář, 1990. s. 79. ISBN 80-7077-408-8.

⁴⁵ Tamtéž.

vyplývá, že nešlo o sebevraždu. Palachovým záměrem nebylo zemřít. Jistě si uvědomoval, že je to jedna z možností. Jeho motivy však byly jasně politické. Dopis totiž zněl následovně:

„Vzhledem k tomu, že se naše národy ocitly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lid této země následujícím způsobem: Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku a tak jsem získal právo napsat první dopisy a nastoupit coby první pochodeň.

Naše požadavky jsou:

- 1. okamžité zrušení cenzury,*
- 2. zákaz rozšiřování "Zpráv".⁴⁶*

Jestliže nebudou naše požadavky splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969 a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. s časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.

Pochodeň č. 1

P.S.

Vzpomeňte na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.⁴⁷

Do obálky s dopisem pro Ladislava Žižku vložil Palach ještě lístek, na kterém stálo:

„Drahá šelmo, šlu Ti pozdrav a přiložený elaborát, jenž je možná směšný, ale zato pravdivý. Prosím Tě, aby si se přičinil o rozšíření jeho obsahu. Předem děkuji.

Honza

(alias Pochodeň č. 1)

P. S.

Jestli můžeš využít Ekonomy (čas.), tak využij. Pokus se spravit organizace (Čs. spisovatel, ROH, redakce, závody).⁴⁸

---

⁴⁶ Pozn.: „Šlo o občasník distribuovaný ve velkých nákladech po Československu, jehož texty nebyly podepsané a nebylo jasné, kdo ho vlastně vydává; vycházel od srpna 1968 do května 1969 a jeho konec po jednašedesáti číslech neznamenal konec prosovětské propagandy v okupovaném Československu – roli Zpráv převzal po Husákově nástupu k moci veškerý oficiálně vydávaný tisk.“ Zdroj: LAUDER, Silvie. Dva životy Jana Palacha: Padesát let od nejradiálnějšiho protestu českých dějin. *Respekt*. Praha: Economia, 2019, XXX(3), s. 19. ISSN 0862-6545.

⁴⁷ ZVĚŘINA, Pavel. Jan Palach – živé pochodně. *Totalita.cz [online]* [cit. 22. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_palachj_poch.php.

⁴⁸ LEDERER, Jiří. *Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Novinář, 1990. s. 76. ISBN 80-7077-408-8.

Palach své požadavky formuloval velmi stručně, jasně a přímo, a to nejen k vedení země, ale také k veřejnosti, která v posledních měsících upadala ve své aktivitě a boji za ideje, které budovala po lednu roku 1968. Proč Jan Palach nezvolil jiný způsob, jak veřejnost oslovit a jak sdělit své požadavky? Proč zvolil zrovna sebeupálení? Jeho inspirací nepochybně byli vietnamští buddhističtí mniši. V roce 1963 se v Saigonu na veřejném prostranství upálil významný představitel mahajánového buddhismu v Indočíně, Thich Quang Duc, kterého za dva měsíce následovali další. *„Buddhisté se podle svého výkladu snažili především pohnout srdcem nepřátel, aby je přiměli k dodržování náboženské tolerance. Svůj čin důsledně prezentovali jako altruistickou obětí.“*⁴⁹ Tato inspirace *„je jasně doložena jednak tím, že články o jejich sebeupálení se našly mezi Palachovými věcmi, a rovněž tím, že převzal jejich taktiku hromadné oběti, kdy se v tlaku na splnění požadavků postupně upaluje jeden člověk za druhým.“*⁵⁰

Nutno však říct, že ani po padesáti letech nejsou důkazy o tom, že by další Pochodně, jak Palach v dopisech píše, respektive upozorňuje, skutečně existovaly. Janovy dopisy, které před činem napsal, vykazují jasnou politickou motivaci. *„Nejčastěji se tyto případy objevují v obdobích systémových krizí politických režimů, které mobilizují značnou část společnosti. Na rozdíl od sebevražděného útoku není cílem takto vymezených protestů způsobit někomu dalšímu fyzickou újmu nebo materiální škodu. [...] Podle francouzského badatele Martina Monestiera je možné takové protesty vnímat jako racionální. Jejich účelem je totiž vzbudit vlnu veřejného rozhořčení, vystavit protivníka veřejnému pohoršení, učinit ho spoluzodpovědného za životy protestujících a donutit ho k přijetí vznesených požadavků.“*⁵¹

K tomu, do jaké míry onen protivník, jímž bylo v Palachově případě vedení Československa, přijal a splnil požadavky z dopisu, se dostaneme v následující kapitole. Nesporně se však v případě Jana Palacha jednalo o čin, který mířil na svědomí nejen politických příslušníků, ale především veřejnosti, která se stávala skeptičtější a stále méně aktivní, přičemž po vzoru buddhistických mnichů v rámci protestu nezpůsobil žádné materiální škody ani fyzickou újmu nikomu, než sobě, a to, jak píše Monestier, na základě

---

⁴⁹ BLAŽEK, Petr. Sebeupálení jako forma radikálního politického protestu ve světě. In: SVOBODA, Libor. *Solitér: pocta historikovi Václavu Veberovi*. Ústav pro studium totalitních režimů. Praha, 2012. s. 339. ISBN 978-80-87211-69-4.

⁵⁰ LAUDER, Silvie. Dva životy Jana Palacha: Padesát let od nejradikálnějšího protestu českých dějin. *Respekt*. Praha: Economia, 2019, XXX(3), s. 19. ISSN 0862-6545.

⁵¹ BLAŽEK, Petr. Sebeupálení jako forma radikálního politického protestu ve světě. In: SVOBODA, Libor. *Solitér: pocta historikovi Václavu Veberovi*. Ústav pro studium totalitních režimů. Praha, 2012. s. 339. ISBN 978-80-87211-69-4.

dlouhodobého a racionálního přemýšlení o požadavcích a možných důsledcích. „*Zásadní je veřejná a mediální rovina těchto případů, které se často z tohoto důvodu odehrávaly na rušných náměstích či symbolických místech. Aktéři těchto protestů proto často zanechávají písemné poselství, kde formulují důvody svého činu. Adresována bývají většinou politickým představitelům nebo široké veřejnosti s cílem její mobilizace.*“⁵² Nejvíce podobných případů, tedy politicky motivovaných sebeupálení, se odehrálo v Indii, Jižním Vietnamu, Jižní Koreji a v Číně. „*...kde se (sebeupálení) stala zoufalým prostředkem protestu buddhistických mnichů proti okupaci jejich země. V uvedených zemích se rovněž nejčastěji vyskytovaly vlny několika případů sebeupálení během krátkého časového období.*“⁵³

2.4. Poslední Palachovy dny a důsledky jeho činu

Jiří Palach, Janův starší bratr, se o činu svého bratra dozvěděl ještě 16. ledna večer, když měl na poště urgentní telefonát z Prahy. Tam se dostal nad ránem následujícího dne. K Janovi ho však nepustili. V té době o tom, co se stalo, ještě nevěděla paní Palachová. Ta sice z rádia už předchozí den slyšela o tom, že se na Václavském náměstí zapálil student J. P., protože ale za svým synem plánovala druhý den jet, nenapadlo ji, že se zpráva týká právě jeho. Dozvěděla se to až druhého dne ráno, 17. ledna, když ve vlaku přečetla titulek v novinách, které právě četl spolucestující. Když se pak dostala za Janem do nemocnice, byli s Jiřím puštěni do Janova pokoje. „*V té době už ošetřující lékařka, doktorka Doležalová z oddělení pro léčbu popálenin, oznámila zpravodaji ČTK, že Jan Palach utrpěl popáleniny třetího stupně na osmdesáti pěti procentech povrchu těla. Ředitelství kliniky plastické chirurgie rozhodlo, že musí být umístěn ve sterilním prostředí, aby byl zcela izolován od vnějších infekčních vlivů. Z tohoto důvodu zakázalo jakékoliv návštěvy.*“⁵⁴ Bylo to naposled, co Jiří a paní Palachová Jana viděli.

Přestože byl Jan v posledních dnech připoután k lůžku a ve svém vážném stavu trpěl velkými bolestmi, nepřestával se zajímat o to, jaké reakce jeho čin vyvolal. V těch dnech Jan komunikoval převážně s lékaři, veřejnost k němu připuštěna nebyla, pouze výjimečná návštěva maminky a bratra a jednou také na Janovu žádost kamarádka

---

⁵² BLAŽEK, Petr. Sebeupálení jako forma radikálního politického protestu ve světě. In: SVOBODA, Libor. Solitér: pocta historikovi Václavu Veberovi. Ústav pro studium totalitních režimů. Praha, 2012. s. 340. ISBN 978-80-87211-69-4.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Novinář, 1990. s. 87. ISBN 80-7077-408-8.

Eva Bednáriková a studentský vůdce Lubomír Holeček, o kterém už byla řeč. K tomu, o čem Palach mluvil s nimi, se ještě dostaneme. Podle informací, které se Jiřímu Ledererovi podařilo získat od Janovy ošetřující lékařky Jaroslavy Moserové⁵⁵, specializující se na popáleniny, která mu noviny pravidelně předčítala, Palach na ony zprávy řekl, „že to všechno je moc hezké, ale jsou to pouze slova, slova, slova. Jeho zajímá, zda se stalo něco ve smyslu naplnění jeho požadavků. To pro něho bylo základní. [...] Jan několikrát opakoval, že se akce musí dokončit. [...] Jednou svou neústupnost zdůvodnil takto: *Ve Vietnamu to pomohlo.*“⁵⁶ Dne 19. ledna 1969, přesně tři dny po svém činu, Jan Palach podlehnul následkům vážných popálenin.

Jak už bylo řečeno, jako Pochodeň č. 2 se nikdo nepřihlásil. Po Palachově činu se však objevili ti, kteří ho následovali. Nebyli součástí nějaké skupiny, s níž by se předtím Palach jakkoliv domlouval, vlastně se s nikým z nich osobně neznal. K onomu činu je však podnítilo to, že požadavky, o kterých psal Jan Palach v dopise, nebyly dodrženy, a přestože společnost se, alespoň bezprostředně po Palachově činu, skutečně ozvala, *Zprávy* ani cenzura zrušeny nebyly. Předtím, než zde zmíním ty, kteří Palachův čin následovali, pokládám za důležité uvést i to, že v Polsku 8. září 1968 stejný čin uskutečnil i devětapadesátiletý úředník Ryszard Siwiec, který tím protestoval proti účasti polských jednotek na okupaci Československa. Dodnes však není známo, že by se zpráva o jeho činu kdy k Palachovi dostala.⁵⁷

Den po Palachově pohřbu se na Dukelském náměstí v Plzni pokusil o sebeupálení pětadvacetiletý muž, otec dvou dětí, rozvedený, dělník Západočeských pivovarů. Den na to se na náměstí Svobody v Brně pokusil o sebeupálení třiadvacetiletý dělník Pozemních staveb, Miroslav Malinka, v Budapešti sedmnáctiletý Sándor Bauer a na konci ledna v Itálii osmapadesátiletý Enrico Autognotti. „*Úřední zprávy o nich většinou hovořily jako o lidech duševně nemocných a dokonce jako o lidech s kriminální minulostí.*“⁵⁸ 25. února se na základě toho, že Palachův čin nevyvolal požadovanou reakci jak vedení Československa, tak veřejnosti, upálil i devatenáctiletý student Jan Zajíc. Ten se označil jako Pochodeň č. 2, přestože doposud získané informace nenaznačují, že by se s Palachem

⁵⁵ Pozn.: Jiří Lederer v knize o Palachovi píše o doktorce Doležalové. Janovou ošetřující lékařkou byla Jaroslava Moserová.

⁵⁶ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Novinář, 1990. s. 96 - 97. ISBN 80-7077-408-8.

⁵⁷ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JARÉŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 54. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁵⁸ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Novinář, 1990. s. 118. ISBN 80-7077-408-8.

osobně znali. Jan Zajíc chtěl čin, stejně jako Jan Palach, vykonat na Václavském náměstí. Poté, co se zapálil, však na náměstí vyběhnout nestihnul. Zemřel záhy. Jan Zajíc před sebeupálením napsal čtyři dopisy. Jeden dopis nechal na místě sebeupálení, druhý napsal své rodině, třetí svému kamarádovi a spolužákovi a posledním dopisem se obracel k občanům, k veřejnosti. Tu pobízel k obnovení hrdosti, svobody, ke stávkování a boji za tyto ctnosti i za to, aby jeho i Palachova pochodeň zapálily srdce a osvětlily rozum všech občanů.⁵⁹

3. Reakce vybraných českých deníků a televizních zpráv na čin Jana Palacha

V této kapitole se hodlám zabývat mediálním pokrytím a mediálními obsahy týkajícími se sebeupálení Jana Palacha, vykonaného 16. ledna 1969, na jehož následky pak 19. ledna skončil. V této souvislosti si nastavuji důležitý milník, kterým je rok 1989 a který podobu mediálních obsahů, alespoň těch, které se týkají činu a osoby Jana Palacha, jasně odděluje. Zatímco před rokem 1989 platila cenzura, která se kvůli politickým motivům Palachova činu zásadně dotýkala i mediálního pokrytí jeho osoby, po roce 1989, kdy v listopadu proběhla *Sametová revoluce*, byla nedlouho po ní cenzura zrušena.

Z právě řečeného tedy plyne, že Palachovy požadavky formulované v jeho dopisu, tedy okamžité zrušení cenzury i občasníku *Zprávy*, splněny nebyly. Tedy ne ihned. Zatímco *Zprávy* přestaly být vydávány v květnu 1969, cenzura trvala dalších dvacet let, což se podepsalo i na tom, kolik zpráv a v jaké podobě se o Janu Palachovi před rokem 1989 dochovalo. Protože se podoba médií za vybranou dobu výrazně měnila, odpovídá tomu i výběr a četnost obsahu českých deníků a televizních zpráv, kdy v určitém období, kdy byla cenzura médií, a to nejen vůči Palachově osobě, nejpřísnější, je takřka nemožné zpětně dohledat, že by se o Palachovi a jeho činu jakkoliv referovalo. Alespoň v oficiálním tisku. Pochopitelně z politických důvodů, které upevnila srpnová okupace v 1968. Naopak po roku 1989 byl archiv skrývající informace o Palachovi a jeho činu, jako i o osobách, které s ním měly co dočinění, znovu oprášen, a tak i po padesáti letech, které od sebeupálení Jana Palacha uběhly, získáváme nové informace.

---

⁵⁹ LEDERER, Jiří. Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. Novinář, 1990. s. 119 - 120. ISBN 80-7077-408-8.

3.1. Mediální obsah týkající se Jana Palacha a jeho činu před rokem 1989

Bezprostředně po činu Jana Palacha na Václavském náměstí vláda, která se oprávněně bála medializace jak Palachova sebeupálení, tak především jeho motivů, nestihla zasáhnout a přísně tuto událost cenzurovat hned od začátku. Přirozeně hrozilo, že široká medializace a povědomí lidí o tom, proč takovou formu protestu Palach zvolil, vyvolá jak vlnu odporu, tak také snížení autority vedení Československa, ale především snížení sovětské autority, což bylo od srpnové okupace nepřijatelné – tedy ze sovětské strany. Už 30. srpna roku 1968 vláda schválila zřízení Úřadu pro tisk a informace. „*Úřad měl za úkol jednotně řídit, kontrolovat a usměrňovat činnost tisku, rozhlasu a televize a ČTK. Úřad se měl zároveň stát konzultačním střediskem předsednictva vlády pro styk s jednotlivými redakcemi.*“⁶⁰

Pár dní na to, tedy 3. září, byl médiím udělen přísný zákaz používat termíny *okupant* a *okupace*, nebo referovat o počtu obětí a škodách napáchaných okupačními vojsky. Záhy na to vláda pojistila Úřad pro tisk a informace i Vládním výborem pro tisk a informace, který dohlížel na dodržování předpisů v médiích a hned 13. září byl přijat Zákon o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků (zákon 127/1968 Sb.), který určoval formu a poslání Úřadu pro tisk a informace. „*Dále byl zákonem v „zájmu dalšího pokojného vývoje“ zřízen Český úřad pro tisk a informace a Slovenský úřad pre tlač a informácie. Zákon 127/1968 Sb. také znovu zavedl cenzuru. Tentokrát byla přísnější než v původní podobě zákona z roku 1966. Byla zřízena funkce zmocněnců a rozšířen systém sankcí proti vydavatelům. [...] Úřad pro tisk a informace uplatňoval následnou cenzuru, což vedlo autory a vydavatele k autocenzuře.*“⁶¹

16. ledna dal náčelník Městské správy Veřejné bezpečnosti Praha, plk. dr. Ticháček, Úřadu pro tisk a informace a ČTK záznam o předání informace o Palachově činu. Text zněl následovně: „*Dne 16. ledna 1969 kolem 15.00 hod. došlo v Praze 1 u Národního muzea k těžkému popálení studenta Filozofické fakulty J. P., nar. 1948. Jmenovaný student se polil neznámou hořlavinou. Zapálil se a prudkým vzplanutím došlo k těžkým popáleninám. V případě zasáhl dispečer DP hl. m. Prahy, který oheň uhasil*

⁶⁰ RŮŽIČKA, Daniel. Cenzura: Úřad pro tisk a informace. *Totalita.cz* [online] [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_04.php.

⁶¹ Tamtéž.

a zařídil převezení studenta vozem záchranné služby do nemocnice. Podnět k jednání studenta se dosud zkoumá.“⁶²

O tom, co se na Václavském náměstí stalo, vysílal už 16. ledna 1969 Československý rozhlas. Z toho zprávu slyšela i Palachova maminka, v ten den se však, jak vyplývá z výše citovaného textu, hovořilo pouze o iniciálách studenta, který se na náměstí zapálil. Zprávu o Palachově činu ten den ve zpravodajské relaci odvysílala i Československá televize:

„Dnes kolem 15-té hodiny se na Václavském náměstí v Praze polil hořlavinou 21-letý student filozofické fakulty J. P., zapálil na sobě oděv a přivodil si těžké popáleniny. Záchraná služba odvezla studenta do nemocnice na ošetření. Podle sdělení městské správy Veřejné bezpečnosti v Praze se motiv činu vyšetřuje.“⁶³

Celé jméno v médiích zaznělo až druhý den, tedy 17. ledna. Deník *Práce* toho dne vydal článek s titulkem *Tragédie doby*. Kromě textu, který předchází den poskytl plk. dr. Ticháček a přiložené fotografie Jana Palacha, je v deníku *Práce* dodatek:

„Našemu reportéru na místě činu i na filozofické fakultě se podařilo zjistit tyto skutečnosti: Podle osobních dokladů jde o studenta II. ročníku dějepisu a politické ekonomie filozofické fakulty Karlovy university v Praze Jana Palacha, narozeného 11. 8. 1948. Pochází z Kamenického Šenova. Hovořili jsme s několika očitými svědky, kteří nám sdělili, že hořícího studenta viděli utíkat od zábradlí kašny Národního muzea k Domu potravin. Na zábradlí zůstal zimník s papírem oznamujícím jako motiv činu demonstrativní protest. Byl převezen s těžkými popáleninami do nemocnice v Legerově ulici a zjistili jsme, že utrpěl popáleniny nejvyššího stupně v rozsahu 85 procent. Včera ve večerních hodinách byl jeho stav velmi kritický.“⁶⁴

Činu Jana Palacha se 17. ledna věnovala i Československá televize. Hlasatelka Kamila Moučková toho dne ve zpravodajské relaci informovala nejen o tom, že zpráva o Janu Palachovi, přičemž tentokrát už bylo celé jméno studenta známo, se objevila

---

⁶² BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 366. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁶³ Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize [online]* [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=16.1.1969>.

⁶⁴ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. „Akce Palach“: Obrazová příloha, s. 582. ISBN 978-80-7308-237-6.

i v zahraničních médiích, ale také o tom, jak se k události vyjadřují zástupci vlády.⁶⁵ Toho dne o činu Jana Palacha informovalo také *Rudé právo*, zajímavé však je, že události nevěnovalo takovou pozornost, aby ji umístilo na titulní stranu. Na druhé straně toho dne stál text oficiální zprávy:

„Na Václavském náměstí se polil dosud neznámou hořlavinou, zapálil na sobě oděv a přivodil si těžké popáleniny. Rychlým zákrokem dispečera Dopravního podniku byl oheň na studentu uhašen. Záchraná služba odvezla studenta do nemocnice k ošetření. Motiv činu se vyšetřuje.“⁶⁶

Ve dnech, kdy byl Jan Palach v nemocnici, ale i po tom, co skončil, v médiích vystupovaly různé osobnosti, ať už z politiky, nebo z kultury. Všichni promlouvali k mladým lidem, kteří by se snad chystali udělat to, co Jan Palach, aby je od takového činu odradili. Svými proslovky se rovněž snažili zklidnit emoce veřejnosti. K veřejnosti promluvili prezident republiky Ludvík Svoboda, Václav Havel⁶⁷, spisovatel Jan Procházka, Dana a Emil Zátokovi, herec Václav Voska a další.⁶⁸ *„Mezi osobnostmi, které se k události vyjádřily, patřil i novinář a šachový velmistr Luděk Pachman. Ve svém televizním projevu z 19. ledna apeloval na potenciální Palachovy následovníky, aby si z jeho činu nebrali příklad. Z Pachmanových úst během projevu zazněla mimo jiné věta: „Žít pro opravdu velkou myšlenku je často mnohem víc, než pro tuto myšlenku zemřít.“ Na závěr svého vystoupení Pachman nabídl všem studentům a Palachovým přátelům pomocnou ruku. Kdokoliv z nich si chtěl o situaci promluvit, mohl Pachmana kontaktovat na jeho telefonním čísle.“⁶⁹*

18. ledna 1969 vyšlo v *Lidové demokracii* s odkazem na zdroj ČTK prohlášení vlády České socialistické republiky:

---

⁶⁵ Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize [online]* [cit. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=17.1.1969>.

⁶⁶ *Rudé právo*, 17. 1. 1969, s. 2. *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. [online]* [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/17/2.png>.

⁶⁷ Dodnes však není známo, zda byl k mnoha vysoce postaveným politikům kritický proslov Václava Havla odvysílán.

⁶⁸ Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize [online]* [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=20.1.1969>.

⁶⁹ Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize [online]* [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=19.1.1969>.

„Vláda České socialistické republiky přijala s hlubokým pohnutím zprávu o tragickém činu studenta filosofické fakulty University Karlovy v Praze Jana Palacha, kterýsi ve čtvrtek 16. ledna 1969 v odpoledních hodinách způsobil smrtelné popáleniny tím, že na sobě zapálil oděv politý hořlavinou. V dopise, který byl u něho nalezen, uvedl, že tímto činem chce vyslovit nesouhlas s rozšiřováním Zpráv a s cenzurou. Vláda České socialistické republiky bolestně pociťuje tuto událost a smutný osud mladého člověka. Vláda přijímá tento čin o to tíživěji, že skutek Jana Palacha skončil pro něho i jím nezamýšlenými a nepředvídatelnými následky, jak sdělil své ošetřující lékařce. Došlo k němu ve dnech, kdy se postupně začala uklidňovat rozbouřená hladina našeho politického života a kdy se úsilí vlády koncentruje na překonání obtížné politické, sociální a ekonomické situace. Vláda vysoce hodnotí lásku mládeže k rodné zemi, je však přesvědčena, že existují zcela jiné a reálné cesty a prostředky, které povedou k lepšímu zítřku naší republiky. Budou však vyžadovat trpělivého a pozitivního úsilí, které vláda považuje za nejlepší projev opravdového vlasteneckého uvědomění a občanské statečnosti. S plným vědomím odpovědnosti vybízí mládež a zejména studenty k rozvaze, usilovnému studiu a aktivní účasti ve veřejném životě, pro niž je rozhodnuta vytvářet potřebné podmínky. Vláda připravuje program tak, aby vyjadřoval nejlepší tradice českého národa, odpovídal našim potřebám a možnostem a ukázal reálná východiska ze současné vnitropolitické situace. Je přesvědčena, že najde i u mladé generace pochopení a podporu ve svém úsilí o blaho a rozkvět republiky a naplnění její svrchovanosti. V Praze dne 17. ledna 1969, VLÁDA ČESKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY“⁷⁰.

Toho dne Lidová demokracie informovala rovněž o ohlasu ve světě:

„Tragická událost na pražském Václavském náměstí, kde se ve čtvrtek polil hořlavinou 21letý student filosofické fakulty Jan Palach a zapálil, vyvolala veliký ohlas ve světě. V italském, rakouském i západoněmeckém tisku jí bylo v pátek věnováno mnoho místa a také všechny světové agentury o ní přinesly podrobné informace i řadu dohadů. Agentury ve svém zpravodajství citují úřední zprávu, kterou o tom vydala ČTK a kterou vysílal Československý rozhlas a televize. Někteří zpravodajové též informují světovou veřejnost o setkání předsedy české vlády ing. Stanislava Rázla s některými zástupci

---

⁷⁰ Prohlášení vlády k tragickému činu, *Lidová demokracie*, roč. 25, č. 15, Praha, 18. 1. 1969, s. 1. Zdroj: Libri Prohibiti.

českých studentů ve čtvrtek večer, jehož se účastnil také předseda Národní fronty Evžen Erban.⁷¹

Dne 20. ledna 1969 média informovala o smrti Jana Palacha. *Rudé právo*, toho dne již na titulní straně, s odkazem na předchozí den psalo:

„Podle zprávy tiskového mluvčího ministerstva zdravotnictví D. Čulíka student J. Palach v neděli v 15.30 hod. zemřel. Během dne po kritické noci se u něho vystřídala celá řada konziliářů. Všichni se shodli v tom, že byly vyčerpány všechny možné terapeutické zásahy. Přes veškerou poskytnutou péči a obětavé úsilí lékařů a ostatního ošetřujícího personálu organismus nevydržel zatížení, jaké představovalo těžké popáleniny III. stupně, postihující přes 85 procent povrchu těla. Pacient skončil klidně. [...] Soudruzi L. Svoboda, A. Dubček, J. Smrkovský a ing. O. Černík zaslali v neděli večer matce zesnulého J. Palacha telegram tohoto znění: Vážená paní Palachová, hluboce se nás dotkla zpráva, že Váš statečný syn Jan podlehl následkům svého činu. Víme dobře, že jej k tomu vedla čistá a horoucí láska k vlasti, k její šťastné budoucnosti. Ty cíle, pro něž spolu se vším naším lidem ze všech svých sil pracujeme, pro něž všichni chceme a musíme žít, abychom je mohli uskutečnit. Oběť Vašeho Jana je na této naší společné cestě tragickou událostí. Tím tragičtější, že jeho moudré hlavy a čistého charakteru by tolik bylo zapotřebí k práci pro blaho naší socialistické vlasti, tak jako rukou a rozumem každého čestného člověka. Vážená paní, přijměte ujištění, že ve Vašem hlubokém žalu matky jsme s Vámi. [...] Také předseda vlády ČSR ing. S. Rázl zaslal v neděli matce zesnulého J. Palacha telegram, v němž se praví: Vážená paní Palachová, s hlubokou lítostí jsem přijal zprávu o skonu Vašeho drahého syna Jana. Prosím, abyste Vy i Vaše rodina přijali upřímnou účast při Vaší velké bolesti. [...] Soustrastný telegram paní L. Palachové poslal i ministr pro mládež a tělovýchovu ČSR doc. Dr. E. Bosák. Telegramy s projevy soustrasti zaslal také prof. dr. J. Kladivovi, Dr.Sc., děkanu filosofické fakulty UK, prof. MUDr. O. Starému, Dr.Sc., členu korespondentu ČSAV, rektoru UK a M. Dymáčkovvi, předsedovi Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy. [...] Dr. V. Čech, vedoucí odboru vysokých škol a vědy na ministerstvu školství SSR, poslal parlamentu studentů filosofické fakulty UK v Praze soustrastný telegram k tragickému úmrtí jejich kolegy J. Palacha.“⁷²

⁷¹ K tragickému činu Jana Palacha, Velký ohlas ve světě, *Lidová demokracie*, roč. 25, č. 15, 18. 1. 1969, s. 3. Zdroj: Libri Prohibiti.

⁷² *Rudé právo*, 20. 1. 1969, s. 1. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. [online] [cit. 12. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/20/1.png>.

Československá televize den po Palachově smrti vysílala reportáž o manifestech konajících se na Václavském náměstí. 20. ledna se tam sešly desetitisíce lidí. Reportáž Československé televize, která ukazovala dění na Václavském náměstí den po Palachově smrti, doprovázela slova: „*V půl čtvrté odpoledne se vydal tichý průvod na cestu Prahou. Tragický čin Jana Palacha vzrušil každého z těch tisíců lidí, kteří němě a s dojetím stáli na přeplněných chodnících, anebo spolu se studenty a profesory vysokých škol šli Prahou k Filosofické fakultě, kde Jan Palach studoval.*“⁷³

Úmrtí Jana Palacha se věnoval rovněž Československý filmový týdeník č. 4, který spolu se záběry z pietního průvodu informoval o úmrtí studenta Jana Palacha.⁷⁴ Pohřbu Jana Palacha se věnoval také Československý filmový týdeník č. 5. V tom mimo jiné zaznělo:

„*Bylo by lži a pokrytectvím tvrdit, že jeho oběť byla marná a bezúčelná. Bude tím, čím měla být. Pochodní. Dál hořící a pálicí v našem svědomí. Burčující se sklonem k lhostejnosti, apatii a kapitulanstvu. V nekonečné řadě těch, kteří se obětovali za lidská práva, nebude zapomenuto jméno hrdinského syna českého národa a občana Československé republiky – Jana Palacha. Neopakujte ho, prosíme vás o to. Žít je potřeba i v nesmyslnostech světa. Navzdory nim i proti nim.*“ *To jsou slova slovenských spisovatelů české mládeži. „Můj čin splnil účel. Ale ať už to nikdo nedělá. Aby to nedělal, to bude lepší. Ať se přičiní živí o boj.“ To byla poslední slova Jana Palacha.*“⁷⁵

Přestože se vláda už od srpna snažila mediální sdělení upravovat a řídit, a přestože korigovaná média vysílala a tiskla prohlášení významných osobností směrem k veřejnosti, za účelem uklidnění, odezvu, jakou Palachovo sebeupálení přineslo, nejspíš vláda neočekávala. „*Jeho čin vyvolal mimořádný ohlas, a dal impuls k široké aktivizaci vysokoškolského a středoškolského studentstva, která se projevila*

---

⁷³ Jan Palach ve vysílání ČST. Česká televize [online] [cit. 12. 3. 2019]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=20.1.1969>.

⁷⁴ Československý filmový týdeník 4/1969 (Filmové zpravodajství z dob minulých), Česká televize [online], 27. 1. 2019 [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/218562262700052-ceskoslovensky-filmovy-tydenik-1969/obsah/671337-19-ledna-1969-zemrel-student-jan-palach>.

⁷⁵ Československý filmový týdeník 5/1969 (Filmové zpravodajství z dob minulých), Česká televize [online], 3. 2. 2019 [cit. 21. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/219562262700001-ceskoslovensky-filmovy-tydenik-1969/>.

demonstrativním vystoupením mládeže všech vrstev v Praze i mimo ní. Tato vystoupení probíhala pod hlavičkou politického protestu a odkazu Jana Palacha.“⁷⁶

Po tom, co se zpráva o Palachově smrti rozšířila, se na Václavském náměstí u Národního muzea sešlo a utábořilo několik studentů a dělníků, kteří na podporu Janových požadavků vůči vládě a veřejnosti zahájili protestní hladovku. Tu pak 23. ledna dobrovolně ukončili, „*aby jí nemohlo být zneužito během Janova pohřbu.*“⁷⁷ Den předtím totiž vláda přijala výzvu k veřejnosti, kdy se obávala zneužití pietního aktu k vyvolání nepokojů. „*Dále vláda upozornila, že se objevily letáky, které urážejí nejvyšší představitele státu, včetně prezidenta republiky. Sdělila, že v posledních dnech došlo k několika neobvyklým sebevraždám. U všech případů přes rozdílnou motivaci je možno konstatovat určitou spojitost s celkově vyvolanou atmosférou. Nakonec vláda varovala před zneužitím smutečního obřadu a prohlásila, že je rozhodnuta zajistit pořádek a klid všemi zákonnými prostředky.*“⁷⁸

Jak bylo řečeno a dále nerozebráno v předchozí kapitole, Jana Palacha v nemocnici navštívili kromě maminky a bratra také studentský představitel Lubomír Holeček a Palachova kamarádka Eva Bednáriková, údajně na Palachovo přání. Této návštěvě, která byla u nemocniční postele Jana Palacha jako poslední, se ve své knize o Palachovi věnuje i Jiří Lederer: „*Věnuji setkání Holečka a Bednárikové s Janem takovou pozornost, protože se s jeho výsledky později manipulovalo podle záměrů, které s Janovými neměly nic společného. Byly to záměry vládnoucí moci za každou cenu uklidnit situaci, aby se mohlo udržet maximum z prostoru, který Československu poskytovala sovětská okupace.*“⁷⁹ O tom, jak návštěva probíhala, hovořil Jiří Lederer pouze s Holečkem, neboť Bednáriková s ním mluvit odmítla a zdravotní sestra, která byla po celou dobu návštěvy přítomná, si na nic z návštěvy nevzpomínala. Prohlášení Lubomíra Holečka znělo z *Československého rozhlasu* následovně:

„Byl to pro mne nejhlubší okamžik, nejhlubší zážitek. Poprosil mě a požádal, abych hovořil o tom, jak on myslí, co vzkazuje, především studentům filozofické fakulty v Praze, jimž mám tento vzkaz vyřídit. Kolega Palach už nehovořil zřetelně, interpretuji pouze to, co jsem stačil zapsat: Můj čin splnil účel [...] ale ať už to nikdo neudělá

⁷⁶ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968 – 1989*. Dokořán, 2003. s. 31. ISBN 80-86569-52-7.

⁷⁷ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Novinář, 1990. s. 114. ISBN 80-7077-408-8.

⁷⁸ Tamtéž, s. 113.

⁷⁹ Tamtéž, s. 111.

*a neopakuje [...] aby to nedělali, to je lepší [...] ať se ty studenty pokusíš zachránit, ale nikomu nic neříkej [...] aby celý život zasadili k splnění našich cílů, ať se všichni připojí k vám [...] dneska je to úplně veliký problém všechno [...] ať se přičiní živí k boji. A loučil se s tím, že se ještě uvidíme.*⁸⁰

Eva Bednáriková pak 21. ledna promluvila v Československé televizi spolu s Helenou Zahradníkovou, která byla přítelkyní Jana Palacha a s Bednárikovou se rovněž přátelila. Bednáriková ve svém prohlášení řekla:

„Přátelé, obracím se k Vám v této těžké chvíli. V posledních chvílích našeho kolegy Jendy Palacha jsme mu byly nejbližší. První z nás byla poslední, která s Jendou mluvila. Byl již na pokraji svých sil, těžko mluvil, ale přesto vám všem chtěl vzkázat svůj poslední pozdrav i myšlenku. Věděl, že mu mnoho nezbyvá, a proto lékaři z kliniky vzkázali, abych k němu určitě přišla, a to, co mi řekl, bylo určeno vám všem. Původně chtěl, abych z jeho slov napsala zvláštní prohlášení, které by sám podepsal. Žel, viděl, že jeho síly na to nestačí. A proto vám jeho poslední slova musím sdělit sama. Snad budou pro vás stejně silná a zavazující, jako kdyby je napsal sám: [...] Pět dnů je krátká doba na to, aby ti, kteří se zamýšlejí nad mým životem, mohli danou situaci změnit, a proto bych vás všechny prosil, aby podobný čin se již neopakoval. Je potřeba vyčkat, nechci další oběti. Celá situace je komplikovaná. Chci, abyste neumírali, bojujte, ale ne na úkor svých životů. Svého činu nelituji, snad probudí zdravé jádro národa...“⁸¹

K prohlášení, které Bednáriková v Československé televizi sdělila veřejnosti, upozorňuje Jiří Lederer na to, že *„preciznost tohoto provolání absolutně neodpovídá oslabeným možnostem jeho (Palachova) vyjadřování. Dokonce činí dojem, jako by tento text byl vyroben dodatečně a se zcela jednoznačným záměrem.“⁸²* Bednáriková sice upozornila, že Palachův vzkaz interpretuje vlastními slovy, nicméně její návštěva byla spojena s návštěvou Lubomíra Holečka, který si na setkání pamatoval tak, že šlo o prostou rozmluvu, nikoliv setkání, na základě kterého by je chtěl Palach pověřit k nějaké veřejné výzvě.⁸³

⁸⁰ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Novinář, 1990. s. 102. ISBN 80-7077-408-8.

⁸¹ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Novinář, 1990. s. 102 - 103. ISBN 80-7077-408-8. Záznam dostupný online: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=21.1.1969>.

⁸² LEDERER, Jiří. *Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Novinář, 1990. s. 103. ISBN 80-7077-408-8.

⁸³ Tamtéž, s. 102.

„Dne 19. ledna 1969 byla vyhlášena pohotovost bezpečnostních složek a armády, největší od srpnové okupace.“⁸⁴ Byl den do tryzny za Jana Palacha. Vedení KSČ se obávalo reakcí veřejnosti, zejména studentů, a případných nepokojů, které by mohly na základě Palachova činu jakkoliv zpochybňovat politickou situaci. To dokazuje i fakt, že „Úřad pro tisk a informace vydal 20. ledna 1969 pokyn redakcím, aby publikovaly pouze oficiální sdělení a vyhnuly se dalšímu dramatizování situace. Současně bylo ze země vyhoštěno šestnáct zahraničních novinářů, kteří neměli dlouhodobou akreditaci. Ve stejný den se v Bratislavě pod vedením Gustava Husáka uskutečnila schůze předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska. Jeho usnesení již bylo nepokrytě výhrůžné. Podle zprávy zveřejněné ČTK „konstatovalo, že vnitropolitický vývoj v zemi se dostal v souvislosti s tragickým a politováníhodným činem pražského vysokoškola Jana Palacha opět do krize, kterou se různé extremistické skupiny snaží zneužít a vyvolat akce ohrožující klid a pořádek.“⁸⁵

Přesto vláda umožnila, aby se tryzna za Jana Palacha konala veřejně, za očekávané účasti desetitisíců občanů. Tryzna organizovaná Svazem vysokoškolského studentstva Čech a Moravy proběhla klidně, a tak bylo Svazu umožněno zorganizovat Palachovi i pohřeb. Ten se konal 25. ledna 1969, kdy na nádvoří Karolina, kde byla od předchozího dne vystavena rakev Jana Palacha, pokračovala tryzna a uskutečnil se tam pohřební obřad. Desetitisíce lidí nechávaly na nádvoří květiny a věnce, během 24. ledna „u rakve Jana Palacha držely postupně stovky lidí čestnou stráž. Ve stejný den večer se ve Všetatech uskutečnil smuteční průvod, kterého se zúčastnila většina místních obyvatel.“⁸⁶

Poté, co se veřejnost dozvěděla o smrti Jana Palacha, se tato informace dostala i k sochaři Olbramu Zoubkovi, který byl ze strany Palachovy maminky vzdáleným příbuzným. Ještě toho dne se rozhodl, že Palachovi prokáže jako umělec poslední službu. Dostal se se spolužákem, lékařem, na oddělení popálenin, do Ústavu soudního lékařství v Praze na Albertově a sejmul Palachovi posmrtnou masku. „Ležel v chodbě na improvizovaném katafalku. Přikrytý státní vlajkou a obložený květinami, důstojně a krásně. Od zřízenců bylo hezké, že se o něj tak postarali. Tam jsem mu sejmul posmrtnou

---

⁸⁴ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 81. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁸⁵ CULEK, Josef (ed.), *Jan Palach 11. 8. 1948-19. 1. 1969*, Praha 1990, s. 23. In: BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 82. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁸⁶ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 83. ISBN 978-80-7308-237-6.

masku. Rukama jsem se dotýkal jeho obličeje. Indulonu jsem mu roztíral po tváři, která si byla nepodobná. Masku jsem sejmul dvakrát, abych si byl jistý, že se povede.“⁸⁷

Když pak v ateliéru udělal odlitek, kterých pro jistotu udělal pět, předal jeden z nich na černé desce u Národního muzea studentům, kteří na místě drželi čestnou stráž. „Destička se stala součástí výzdoby u Národního muzea, a zůstala tam až do pohřbu⁸⁸ na pražských Olšanských hřbitovech 25. ledna roku 1969.“⁸⁹ Právě toho dne se po poledni uskutečnil smuteční obřad, po kterém se za pohřební vůz seřadil průvod, „který prošel přes Staroměstské náměstí až před budovu Filozofické fakulty, kde byl průvod ukončen. Na Olšanských hřbitovech se poslední rozloučení uskutečnilo již pouze v užším rodinném kruhu. Nad hrobem pronesl kázání evangelický farář z Libiše ThDr. Jakub S. Trojan.“⁹⁰

Poté, co se smuteční tryzny zúčastnily desetitisíce lidí a k tragickému činu se vyjádřila řada umělců i politiků, začali konzervativní členové KSČ hledat způsoby, jak veřejnost odklonit od myšlenek na svázanou a bezmocnou společnost v područí Sovětského svazu. „Sebeupálení Jana Palacha veřejně odsoudili pouze straničtí konzervativci, zejména dogmatici z okruhu libeňské organizace KSČ, kteří hovořili o jeho zneužití. Tuto živou tezi veřejně rozvíjel také poslanec a člen ÚV KSČ Vilém Nový, který na konci ledna 1969 poskytl rozhovor zahraniční agentuře AFP, v němž veřejně vyslovil teorii o „studeném ohni“. Palach měl být údajně přesvědčen, že bude polit látkou, jež sice hoří, ale přitom nepálí (ve skutečnosti žádná taková chemická látka neexistuje). Demonstrativní akce se však údajně nepovedla a Palach se popálil. Odpovědnost podle Nového nesli „pravicovní“ spisovatelé a publicisté.“⁹¹

---

⁸⁷ ČECHOVA, Dora. *Život a sochy Olbrama Zoubka*. Mladá fronta, Praha, 2013. s. 99. ISBN 978-80-204-3127-1.

⁸⁸ Pozn.: V roce 2002, tedy po 33 letech od úmrtí Jana Palacha, se podařilo z archivu získat filmovou esej Stanislava Miloty, Jaromíra Kallisty a Vlastimila Harnacha, která se věnuje Palachovu pohřbu. Světová premiéra tohoto filmu se konala 12. 12. 2002 v Moskvě, na Festivalu filmů o lidských právech. Česká televize film odvysílala v lednu roku 2003. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1099802797-jan-69/>. V roce 1969 složil Bohdan Mikolášek píseň *Ticho*, jejíž text odráží stav společnosti po úmrtí Jana Palacha, přičemž píseň je doplněna o filmové záběry z Palachova pohřbu a manifestací v pražských ulicích. Autorem záběrů je režisér Milan Peer. Také tento filmový počín byl během normalizace zakázán. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10179604110-ticho/>.

⁸⁹ Sejmutím posmrtné masky chtěl Olbram Zoubek prokázat Janu Palachovi službu umělce. *radiozurnal.rozhlas.cz* [online] 19. 1. 2014 [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/sejmutim-posmrtne-masky-chtel-olbram-zoubek-prokazat-janu-palachovi-sluzbu-7189478>.

⁹⁰ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 84. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁹¹ Soudní proces. *janpalach.cz* [online] [cit. 10. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>.

Necelý měsíc po pohřbu Jana Palacha, 20. února 1969, se v České Lípě v hotelu Merkur konala veřejná schůze poslanců s voliči, kde Vilém Nový svoji tezi znovu zopakoval.

„No a teď k Palachovi, soudruzi. Tak tady těch otázek je velmi mnoho. Soudruzi, já zcela otevřeně řeknu, že ten případ Palacha, jakkoliv tragický, souvisí s určitou činností, která je u nás vyvíjena, protože není náhodou, že k takovým případům dochází zpravidla tehdy, když zasedá ÚV strany a když se rozhodne na nějakých pozitivních řešeních směrem k normalizaci a směrem k uklidnění. To už bylo po listopadovém plénu, po prosincovém plénu, [...] já osobně jsem přesvědčen, že není náhoda, že den před konáním ÚV se konala ta schůze studentů v parku Fučíka, kde mluvil ten Pachman mimo jiné. [...] a 16. Právě, když jsme seděli ve Španělském sále na zasedání ÚV, ohlásil soudruh Erban, který předsedal, že se stal ten celý případ s Palachem. A všechno co potom následovalo, zejména ohlas, který měl zahraniční tisk, k nám nepřátelský, ukazuje, že to nebyl žádný sólový čin, že tady to bylo záměrně organizováno, aby pozornost veřejnosti byla odvrácena od řešení pozitivních věcí, aby bylo tady u nás v Československu všechno drženo pod bodem varu. [...] Soudruzi, k tomu činu Palacha, jestli byl nebo nebyl hrdinský. No soudruzi, polít se tekutinou a spálit se, k tomu je samozřejmě potřeba velké odhodlání, to je nesporné. [...] Soudruzi, já jsem si dovolil o některých těch okolnostech okolo Palacha zapochybovat. Já mám na to svůj názor. Mám právo na ten názor? Já jsem přesvědčen, že ano. Že názor na to může mít názor každý občan republiky. [...]“.

Poté čte Vilém Nový z prozatímního hlášení Městské správy VB z 19. ledna 1969 informace o pětici studentů zvané „Pětice smrti“, domlouvající onen protest sebeupálením se na co nejfrekventovanějším místě a pokračuje tím, že „*los padl na posluchače filozofie, Jana Palacha. Palach odmítl akci provést. Až po dlouhém naléhání ostatních členů skupiny „Pětice smrti“, se podvolil, ovšem za předpokladu, že bude dodržen daný slib, totiž že hořlavina, kterou se polije, bude z chemické látky, způsobující tzv. studený plamen, tj. plamen s velmi nízkou výhřevností a s minimálním nebezpečím smrtelného popálení, [...]“⁹², načež pokračuje onou již zmíněnou teorií o tom, že chemik vyrábějící tuto látku pochybil, a proto si Palach činem způsobil vážné popáleniny. Současně na únorové schůzi Nový přímo jmenoval ty, kteří podle něj Jana Palacha k činu přemluvili. Jmenoval spisovatele Vladimíra Škutinu, Pavla Kohouta, studenta Lubomíra Holečka, sportovce*

⁹² 50 let od smrti Jana Palacha: 4) Komunisté se snažili Palachovo poselství bagatelizovat. Vznikaly i konspirační teorie. *Český rozhlas [online]*, 17. 1. 2014 [cit. 13. 3. 2019]. Zvukový záznam dostupný z: <https://plus.rozhlas.cz/50-let-od-smrti-jana-palacha-7724229/4>.

Emila Zátopka a šachistu Lud'ka Pachmana. „*Jak se záhy ukázalo, jednalo se o jednoznačnou dezinformaci, která neměla s realitou takřka nic společného. Vyšetřovatelé z Veřejné bezpečnosti po několika dnech odmítli všechny obdobné výroky jako naprosto nepodložené a zdůraznili, že nikomu nebyly výsledky vyšetřování poskytnuty.*“⁹³

Pětice nařčená z toho, že Palacha přemluvila k sebeupálení, pak v březnu roku 1969 podala na Viléma Nového žalobu na ochranu osobnosti. Stejně se zachovala i matka Jana Palacha, kterou v soudním procesu zastupovala JUDr. Dagmar Burešová. Novým zmiňovaná pětice a paní Palachová podávali žaloby samostatně, 20. května 1969 však byly žaloby spojeny ke společnému projednání. Vilém Nový nejdřív celé týdny nepřebíral předvolání k soudu, načež „*poukazoval také na skutečnost, že výroky pronesl jako poslanec a tudíž se na něho podle jeho slov měla vztahovat imunita. [...] zdůraznil, že žalující navíc vycházeli pouze z tvrzení novinářů, kteří údajně hrubě zkreslili jeho výroky.*“⁹⁴ Tento výrok však zpochybnili vyslyšení svědci ze schůze v České Lípě, kde Nový ona slova o „studeném plamenu“ pronesl, a od kterých se žalobci dozvěděli, že průběh schůze byl natočen na magnetofonový pásek. Schůzi tehdy natočil Vladimír Hončík, pracovník Československého rozhlasu. „*Vilém Nový se dlouho snažil, aby o sporu rozhodoval nikoliv obvodní soud pro Prahu 7, nýbrž okresní soud v České Lípě, což se podařilo žalobcům překazit s odkazem na možnou podjatost.*“⁹⁵

Během soudního líčení pak žalobu vůči Vilémovi Novému stáhnul v jeho výrocích jmenovaný sportovec Emil Zátopek. 30. července roku 1970 vynesla soudkyně JUDr. Jarmila Ortová rozsudek, kterým žalobu zamítla. Vilém Nový měl podle rozsudku na kritiku činu Jana Palacha právo. „*Žalobce, kteří měli podle rozsudku uhradit žalovanému náklady soudního řízení, pak označila za nepřátele socialismu.*“⁹⁶

3.1.1. „Akce Hrob“

Náhrobek na hrob Jana Palacha na Olšanských hřbitovech zhotovil výše zmíněný sochař Olbram Zoubek. 10. července roku 1970 obdržela Libuše Palachová, Palachova matka, dopis od ředitele podniku Pohřební služby hlavního města Prahy, Josefa Reisse:

---

⁹³ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JARĚŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 84. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁹⁴ Soudní proces. *janpalach.cz* [online] [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

„Vážená paní, s politováním konstatujeme, že bronzová deska umístěná dne 29. 6. 1970 na hrobu Vašeho syna na Olšanských hřbitovech č. 9-2-89, zhotovená n. p. Zukov, Praha 7 – Holešovice na návrh ar. Zoubka, je svým architektonickým řešením v rozporu s dokumentací předloženou jako součást žádosti o vydání souhlasu k umístění náhrobku. [...] Vzhledem k tomu, že instalovaná deska řešením povrchové úpravy, homogenní plastikou, se stala a je předmětem ostré kritiky veřejnosti, jakož i oficiálních činitelů pro svoji nepietní a charakteru pohřebiště neodpovídající formu, a není vypracována podle schválené dokumentace, došlo z Vaší strany k porušení vyhlášky č. 7/1967 čl. č. 14 odst. 2, [...] V důsledku uvedených důvodů vyzýváme Vás proto, abyste tuto desku do termínu 17. 7. 1970 odstranila či zajistila její úpravu odpovídající danému souhlasu na vlastní útraty ve smyslu cit. vyhlášky. [...] S ohledem na citlivost záležitosti a její politické aspekty Vás žádáme, abyste způsob a včas (!) odstranění náhrobku projednala předem s vedením zdejšího podniku nejdéle do 14. 7. 1970.“⁹⁷

Rodina Jana Palacha tedy dostala přesně týden na odstranění pamětní desky z hrobu zesnulého. Přestože ze zjevných a ani neskryvaných politických důvodů, na vlastní náklady. 27. srpna pak Městská správa Veřejné bezpečnosti uložila dopis pplk. Květoslava Masáka v podobě zápisu jednání s paní Palachovou o hrobu syna Jana, které se konalo dva dny předtím.

„Dostavila se Libuše Palachová a žádá 1) aby jí byla vrácena fotografie jejího syna sejmutá z hrobu a dvě hranaté vázičky z matového bílého skla, které k hrobu dala; 2) aby bylo umožněno blízkým osobám odpovídající běžným zvyklostem pokládání květin v prostoru rámu; 3) pí. Palachová souhlasí, aby jí kovová deska od hrobu odstraněná byla vykoupena za cenu 56. 000,- Kč, tj. za částku zaplacenou výrobcí, Závodům umělecké kovovýroby (se souhlasem Olbrama Zoubka, Praha 2, Salmovská 7, který provedl projekt jako příbuzný zdarma, ale který objednal a zaplatil jménem rodiny výrobu z ZUKOV); 4) pokud by u hrobu měl být postaven pomník nebo jiné hrobové příslušenství, vyžádá si pí. Palachová předem souhlas Pohřební služby a předloží dvojmo přesný náčrtek, pokud si nezakoupí pomník běžného provedení přímo u Pohřební služby.“⁹⁸

⁹⁷ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JARĚŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 514-515. ISBN 978-80-7308-237-6.

⁹⁸ Tamtéž, 526.

Státní bezpečnost pak další tři roky podrobně mapovala, kdo se kolem Palachova hrobu na Olšanských hřbitovech pohybuje, v jakém počtu, jaké státní příslušnosti, jaké profese a co u hrobu zanechali. Jakmile se kolem hrobu sešlo větší uskupení lidí, byla přivolána posila, která měla situaci vyřešit. Ti, kteří překročili kvůli opravám hřbitova kolem Palachova hrobu ohrazený prostor, byli Veřejnou bezpečností předvedeni a vyslýcháni, a to i v případě, že daní lidé u hrobu pouze postávali. I to stačilo, aby každý, kdo se u Palachova hrobu zastavil, připadal VB podezřelý a chování bylo vyhodnoceno jako provokativní.⁹⁹ 6. září 1973 podal zástupce náčelníka správy Státní bezpečnosti Praha mjr. Karel Kupec návrh na přemístění Palachova hrobu.

„Upozorňuji na nepříznivou situaci, která se soustavně při příležitosti různých výročí vyvíjí kolem hrobu Jana PALACHA na Olšanských hřbitovech. Toto místo se stále stává dostaveníčkem protisocialistických a nepřátelských elementů, včetně provokativních návštěv vízových cizinců. Tak tomu bylo i letos v době 5. výročí internacionální pomoci spřátelených armád proti kontrarevoluci. Na tomto místě se různým způsobem demonstruje boj proti současnému zřízení. Téměř denně dochází z řad cizinců i našich občanů k jednání, které je nutno ve smyslu našich zákonů řešit. V minulosti byl hrob přímo bombasticky a výstředně upraven. Náhrobní krycí deska z bronzu přes všechna upozornění a zákaz hřbitovní správy znázorňovala samotného PALACHA po účincích ohně. Toto dílo zdarma pro pozůstalé pořídil sochař a výtvarník Albrecht ZOUBEK¹⁰⁰ z Prahy. Přes všechna upozornění správy hřbitova pozůstalí desku neodstranili jako výstřední a odporující stávajícím předpisům, a proto v roce 1970 byla rozřezána a z hrobu odstraněna. Po odstranění desky z hrobu požadoval sochař Olbram Zoubek 56 tisíc Kč, které mu byly vyplaceny. S matkou PALACHA, Libuší PALACHOVOU, nar. 30. 9. 1913, bytem Všetaty, okr. Mělník, bylo v průběhu doby, jak ukazuje rozsáhlý archivní materiál, jednáno o možnostech přemístění hrobu do místa trvalého bydliště, do Všetat. Jmenovaná jasně pod vlivem elementů, které ji přesvědčily, že její syn je symbolem odporu proti „okupaci“ a patří celému národu, jakoukoliv manipulaci s pozůstatky odmítla. V červenci 1970 Národní výbor hl. města Prahy jednal s prokurátorem JUDr. FOREJTEM o možnosti přemístění pozůstatků PALACHA do Všetat. Jak vyplývá z přípisu adresovaného bývalým ministrům vnitra [...], cituji: „[...] Právní předpoklady k provedení exhumace a chybí právní podklad pro příkaz k přemístění

⁹⁹ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JARĚŠ, J. a kol. Jan Palach '69. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 561 - 562. ISBN 978-80-7308-237-6.

¹⁰⁰ mjr. měl na mysli Olbrama Zoubka. V dopise hned o tři řádky níže píše jméno již správně.

do Všetat. Docílit tohoto v dané situaci [je] možné jen se souhlasem, kteří přemístění zásadně odmítají. Protože toto stanovisko Libuše PALACHOVÉ je starší 3 let, navrhuji znovu vytvořit nové podmínky směřující k docílení předpokládaného cíle, převezení pozůstatků PALACHA z Prahy, a tak paralyzovat rušivé projevy a výstupy nepřátelských elementů. ¹⁰¹

19. října 1973 matka a bratr Jana Palacha souhlasili s exhumací, zpopelněním a převozem Janových pozůstatků do rodinného hrobu ve Všetatech, avšak zpětně Jiří Palach toto prohlášení označil za vynucené a jako výsledek vydírání, že pokud nebudou souhlasit, budou Janovy pozůstatky zpopelněny i bez souhlasu a pohřben pak bude v hromadném hrobu.¹⁰² Exhumace byla provedena o tři dny později, tedy 22. října 1973. Vedoucí Kanceláře náměstka primátora hlavního města Prahy Ladislav Dvořák pak na základě požadavku Státní bezpečnosti připravil zprávu o exhumaci a zpopelnění Palachových pozůstatků, kterou v listopadu 1973 vydala ČTK:

„ČTK na základě dotazů na Národním výboru hlavního města Prahy sděluje, že po dohodě s matkou a bratrem Jana Palacha a zástupci NVP byly v minulých dnech exhumovány tělesné pozůstatky Jana Palacha a na přání rodiny zpopelněny. ¹⁰³

Přes média v těchto letech neprošla žádná zpráva týkající se osoby a činu Jana Palacha, která neprošla přes Státní bezpečnost a nebyla jí schválena. Proto o všem, co se kolem „Akce Hrob“ dělo, víme zpětně pouze z dokumentů Státní bezpečnosti, které se podařilo dochovat. I samotné dokumenty však poměrně zřetelně ukazují vývoj doby a politické situace v letech po sebeupálení Jana Palacha, kdy se o srpnové okupaci hovořilo jako o „internacionální pomoci spřátelených armád proti kontrarevoluci“ a kdy pro zaručení nevědomosti a nekritičnosti společnosti nevyjimečně docházelo i k vyhrožování rodinným příslušníkům Jana Palacha. Přestože se mohlo zdát, že jsou důsledky Palachova činu takřka nulové a nic nezměnily, Státní bezpečnost a přední političtí příslušníci pozorně a pečlivě sledovali vše, co se kolem Palachovy rodiny a hrobu Jana Palacha odehrávalo, neboť stále hrozilo, že by jakákoliv zvýšená pozornost veřejnosti, mohla znamenat ztrátu kontroly i autority.

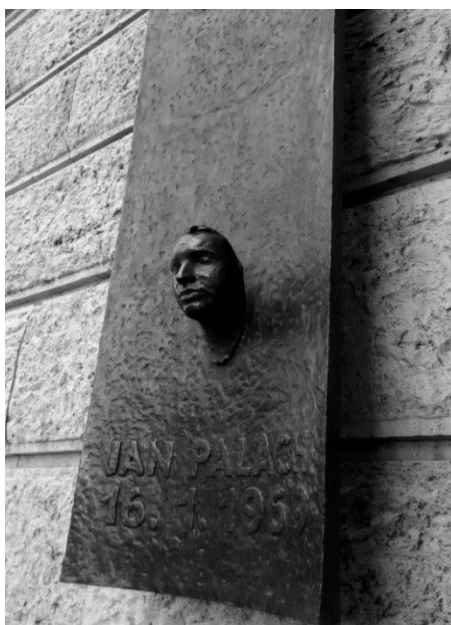
---

¹⁰¹ BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. s. 562-563. ISBN 978-80-7308-237-6.

¹⁰² Tamtéž, s. 564.

¹⁰³ Tamtéž, s. 566.

„V roce 1990 se urna s popelem na Olšanské hřbitovy vrátila a Olbram Zoubek vyrobil nový bronzový náhrobek podle modelu, který měl celá léta schovaný v ateliéru.“¹⁰⁴ Později, když Olbram Zoubek vzpomínal na dobu, kdy se Jan Palach na Václavském náměstí upálil, vyjádřil se k Palachovu činu následovně: „Ukázal nám, že je možné vzepřít se zbabělosti a vzdávání se, vlastnostem, které máme jako národ v povaze. Ukázal, že jsou i jiné hodnoty než jen osobní výhody, a udělal to v době, kdy se po prověrkách začali lidé odvracet od svých ideálů a odvolávali, co do té doby řekli. V novinách tiskli projevy loajality, sebekritiky, lidé prohlašovali, jak se pomýlili. Byly to hrozné časy – couvání z krásného osmašedesátého roku. [...] Jan Palach v tom strašném marasmu normalizace svítil jako plamínek, jako jiskra ve tmě.“¹⁰⁵

Obrázek 2: Busta Jana Palacha vytvořená sochařem Olbramem Zoubkem, umístěná u Filozofické fakulty Univerzity. Zdroj: Zuzana Machálková, 19. 3. 2019, Praha.

3.1.2. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 1979

V roce 1979, deset let po sebeupálení Jana Palacha, panovala v československých médiích cenzura tak přísná, že neumožňovala se k Palachovu činu jakkoliv oficiálně

¹⁰⁴ SMATANA, L'ubomír. Komunistům vadil i Palachův náhrobek na Olšanech. Nechali ho odstranit, ostatky převezli do Všetat. *Český rozhlas [online]*, 26. 1. 2019 [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/jan-palach-olsanske-hrbitovy_1901260946_pj.

¹⁰⁵ ČECHOVA, Dora. *Život a sochy Olbrama Zoubka*. Mladá Fronta, Praha, 2013. s. 106-107. ISBN 978-80-204-3127-1.

vyjadřovat. Doba vrcholné normalizace nepřipustila, aby bylo na čin Jana Palacha pohlíženo jinak, než jako na zbytečnou, nepromyšlenou a provokativní oběť a slova o jakési duchovní nadhodnotě a širším kontextu tohoto činu neměla své místo ani v širší veřejnosti, ani v médiích. Zpětně však lze dohledat dokumenty, které sice v době svého vzniku nesměly být oficiálně šířeny, jejich plné znění se však v archivech dochovalo. Připomínají tak desáté výročí sebeupálení Jana Palacha z jiné perspektivy, než z jaké ji mohli v přechodných nebo následujících letech konzumovat českoslovenští obyvatelé z oficiálních médií.

Jedním z takových dokumentů jsou *Poznámky proti lhostejnosti* z 9. ledna 1979 od Anny Marvanové, signatářky a od roku 1982 do roku 1984 i mluvčí Charty 77.

Mimo jiné v nich píše: „*Oko té kamery už tam není – asi. Zmizelo z pomníku poblíž hrobu Jana Palacha někdy v té době, kdy byly v noci tajně odvezeny tělesné pozůstatky jednoho z velkých českých Janů. Místo na olšanském hřbitově zabral jiný mrtvý, ale nebylo tepla svíček ani květin, pokládaných na místo prvního posledního spočinutí Jana Palacha. [...] To mladé tělo se zhroutilo v plamenech v době, kdy si tolik, tolik z nás pomalu, pozvolna začínalo zase zvykat na nenormální a nemorální život kolem, na lež, kdy nám tolik blízkých, jak jsme poznali na chodnicích vzrušené, bolestné a uražené Prahy, se začínalo vracet zase k malým lžím, začínalo přivírat oči nad skutečnostmi, protože „život jde přece dál“. A my jsme snad od dob pobělohorských takoví, že chceme přežít za každou cenu, že si pomyslíme v duchu své o polopravdě a o lži, ale často raději budeme mlčet; „máme přece děti, přišli bychom o místo, o to nebo ono, však stejně nikdo kloudně nesouhlasí, navenek je lépe vyhovět, mlčet, čím horlivěji, tím líp, jen si vzpomeňte na Švejka“. [...] Před deseti lety šel Prahou předlouhý pohřební průvod za rakví mladého člověka, Jana Palacha, který se na protest proti lhostejnosti vrhl do plamenů. Vzpomínka na ten čin nás provždy proti lhostejnosti povede; proti smrti, proti bezpráví, proti zatuchlosti, křivdám. Odkaz lidských sebeobětí obou Janů, Palacha i Zajíce, je odkaz k životu, ne k jakémusi ústraní, „kde by člověk nepřekážel“.*“¹⁰⁶

Aby se slova Anny Marvanové dostala k široké veřejnosti, by vládnoucí strana pochopitelně nedopustila. Ač šarmantně, tak přímo mířila proti ní a tomu, co ve společnosti v Československu po srpnu roku 1968 nastalo. Tolerance malých lží přerůstajících v ty velké, ohýbání zad, a přitom ve svědomí každého plamen po Janu Palachovi,

---

¹⁰⁶ MARVANOVÁ, Anna: *Poznámky proti lhostejnosti*; 9. ledna 1979. Zdroj: Libri Prohibiti, FEJ 1979/MFN 962/ x 1111 [cit. 25. 3. 2019].

který nabádal k návratu k pravému opaku. Naopak se k veřejnosti dostaly dezinformace, které se 13. ledna 1979 objevily v *Rudém právu*. To se po tom, co popsalo průběh lednového zasedání ÚV KSČ, ohradilo proti pravici, kterou bylo označeno vše, co nesouhlasilo s režimem a prosovětskou politikou:

„Po listopadovém plénu si pravice začala uvědomovat, že bude stále více ztrácet půdu pod nohama a že dojde k postupnému odhalení celého přediva jejich spikleneckých pletich a intrik, což povede k likvidování jejich pozic i vlivu v našem veřejném životě. Proto nasadila všechny své páky, aby co nejvíce oddálila svůj pád a odsouzení československým lidem. [...] Pravice se proto v této významné chvíli rozhodla oslabit výsledky zasedání ÚV KSČ, odvést pozornost lidí jiným směrem, rozjitřit znovu národ a vytvořit si nové podmínky pro prosazení svých kontrarevolučních záměrů. Přistoupila k zrušnému činu, který připravovala již delší dobu. Právě okamžik, který sliboval, že politické klima se díky výsledkům zasedání ÚV KSČ uklidní a vytvoří se další předpoklady pro normalizační a konsolidační vývoj, považovala reakce a pravice za signál pro svůj záměr. Už za studentské stávky se dne 17. listopadu vytvořila pětičlenná skupina pražských vysokoškoláků nazvaná „Pětice smrti“. Jejím účelem bylo připravit mimořádnou událost, případně i sebevraždu, která by „pohnula svědomím národa“. Dne 14. ledna 1969 se tato skupina na pokyn pravicových režisérů nátlakových kampaní rozhodla provést v předvečer zasedání ÚV KSČ demonstraci živou pochodní, a to na nejfrekventovanějším místě Prahy, před Národním muzeem. O tom, kdo se stane živou pochodní, se rozhodovalo losem. Los padl na posluchače filozofie Jana Palacha. Palach původně odmítl akci provést. Teprve po dlouhém naléhání ostatních členů skupiny se podvolil, ovšem za předpokladu, že bude dodržen daný slib, že hořlavina, kterou se poleje, bude z chemické látky působící tzv. studený plamen s velmi nízkou výhřevností a minimálním nebezpečím smrtelného popálení. Ve středu 15. ledna tehdejší předseda vlády ČSSR O. Černík prohlásil v televizi: „Situace se uklidnila“. Ve čtvrtek 16. ledna v 9.00 hodin zasedli členové ústředního výboru strany ke svému závažnému jednání. Krátce po 15. hodině vzplála před Národním muzeem hrůzná pochodeň. Netrpělivě očekávaný a zrežirovaný signál otevřel stavidla vskutku nevídané hysterie. Pravice s kontrarevolučním podsvětím se daly do pohybu, pravicovní novináři znovu objíždějí závody, burcují do boje. Krize, kterou pravičáci potřebovali paralyzovat zasedání ÚV KSČ, byla opět tady. [...] V dopise, který Palach po sobě zanechal, jsou znovu formulovány požadavky pravičáků a pro jejich splnění je vyhlášeno ‚ultimátum‘ pěti dnů. Jinak vzplane další pochodeň. Den po vypršení ultimáta, dne

22. ledna, páchá sebevraždu svítiplynem 18letá studentka Blanka Nacházelová, která zanechala na rozloučenou dopis, jež ani dnes nelze číst bez rozechvění a pocitu nenávisti a opovržení vůči pravičákům, kteří dokázali mezi mnohými vysokoškoláky vybičovat psychózu, jež vedla k těmto sebevraždám, za něž nesou plnou politickou i morální odpovědnost. „Milování“, píše Blanka svým rodičům, „Až budete číst tento dopis, nebudu již o tom vědět. Věřte, že to, co jsem udělala, není z přesvědčení. Jsem k tomu donucena. Neměla jsem tu šílenou odvahu jako J. Palach. Proto umírám tímto způsobem, je to o hodně lehčí, ale pro mne je to kruté, chci tolik žít“ [...]“¹⁰⁷

Ve skutečnosti, jak již bylo řečeno, žádná „Pětice smrti“ neexistovala. Dodnes o tom alespoň nejsou žádné důkazy. Ty nejsou ani k informaci, kterou v roce 1979 přináší *Rudé právo*, že byl Jan Palach k činu donucen a že jeho podmínkou bylo, aby hořlavina, kterou se polije, byla pouze tzv. studeným plamenem. Slova, kterými *Rudé právo* zjevně manipulovalo s míněním veřejnosti vůči osobě a činu Jana Palacha, se však dotklo i další osoby v článku zmíněné, tedy Blanky Nacházelové. Ta 22. ledna 1969 skutečně spáchala sebevraždu a otráвила se, nebyla k tomu však donucena, jak píše *Rudé právo*, a slova v dopise Nacházelové, která zveřejnil, rovněž neodpovídala skutečnosti: „V dopise na rozloučenou napsala: „Neměla jsem tu šílenou odvahu jako Palach. Proto umírám tímto způsobem, je to o hodně lehčí.“ Dopis ale neobsahoval žádné politické požadavky, spíš několik nesrozumitelných vzkazů: „Až se ozve trojí zatroubení černého mercedesu, pustím plyn,“ napsala mimo jiné. [...] „Jedna z vyšetřovacích verzí byla sebevražda z nešťastné lásky. Měla přítele, který odešel po srpnu 1968 do exilu.“, řekl serveru *iROZHLAS.cz* Blažek (pozn. historik Petr Blažek). Nakonec bylo vyšetřování uzavřeno s tím, že motiv není jasný.“¹⁰⁸

Rudé právo je tak v lednu roku 1979 ukázkou toho, jakým způsobem mohou média fungovat jako ideologický nástroj, který byl v době normalizace hojně využíván. „Projev ideologie ve zpravodajství je zřetelnější u událostí, které nějakým způsobem zobrazují ohrožení stability společnosti a ohrožení sociálního řádu (to znamená ohrožení

---

¹⁰⁷ K událostem v lednu roku 1969: Před rozhodným řešením. *Rudé právo*, 13. 1. 1969, roč. 59, č. 2. s. 3 Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1979/1/13/3.png>.

¹⁰⁸ JADRNÝ, Petr. Zajíc, Hlavatý, Rips nebo Siwiec. Jan Palach nebyl jedinou „živou pochodní“. *Český rozhlas [online]*, 17. 1. 2019 [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/jan-palach-zive-pochodne-jan-zajic-upaleni_1901170702_pj#nachazelova.

dominantních hodnot společnosti). V těchto případech je aktér, který sociální řád svým jednáním narušuje, často reprezentován v negativním zarámování (Hall, 1978).¹⁰⁹

3.2. Mediální obsah týkající se Jana Palacha a jeho činu po roku 1989

Rok 1989 byl pro dvacet let normalizací svázané Československo zlomový právě připomínkou výročí smrti Jana Palacha. Už události v roce 1988 napovídaly, že se ve společnosti něco děje a že nespokojenost s nekompromisním požadavkem mlčení, přísné cenzury a práva shromažďování, se značně rozšiřuje a narůstá napříč zemí. V tom roce museli šéfredaktoři novin dvakrát týdně docházet na poradě na ÚV KSČ, kde „se koncem roku 1988 rozhodlo, že šéfredaktoři jsou osobně odpovědní za to, co v listě vyjde. A když přibýlo demonstrací, přišel příkaz přebírat pouze oficiální zpravodajství ČTK.“¹¹⁰ Demonstrace proti nastolenému a netolerantnímu režimu probíhaly už v roce 1988, v následujícím roce pokračovaly a na jeho konci vyvrcholily *Sametovou revolucí*, která znamenala pád komunistického režimu na území Československa a začátek budování demokracie. Ta s sebou nese mimo jiné svobodu projevu zaručenou Listinou základních práv a svobod¹¹¹, která občanům země umožňuje vyjádřit se za jakékoliv situace a jakkoliv kriticky, není-li to nějakým způsobem v rozporu se zákonem.

Právě svoboda projevu se pojí s mediálními obsahy po roku 1989, tedy i s těmi, které se týkají osoby a činu Jana Palacha. „Ještě v říjnu 1989 se přitom zdálo, že totalita bude Československo dusit i nadále. V Maďarsku, východním Německu či Polsku se režimy hroutily jeden za druhým, ale tady to vypadalo, jako by mělo vše zůstat při starém. [...] Rychlost změn, které se odehrály po 17. listopadu, budí i po tolika letech úžas. Už za jedenáct dní Federální shromáždění ruší vedoucí úlohu KSČ, za dalších devět dní podává demisi premiér Ladislav Adamec a tři dny po něm skládá úřad i prezident Gustáv Husák. Rok vrcholí zvolením Václava Havla prezidentem. [...] Konec roku 1989 ukazuje to nejlepší ze zdejší společnosti. Ať už to byla pokojná podoba protestů, pocit

¹⁰⁹ HALL, S., CRITCHER, C., JEFERSON, T. et al.: *Policing the Crisis*. Macmillan, 1978. In: TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*, Portál, Praha, 2006. s. 165. ISBN 807367096-8.

¹¹⁰ HVÍŽDALA, Karel. Co předcházelo Palachovu týdnu v roce 1989. *Český rozhlas [online]*. 12. 1. 2019 [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/palachuv-tyden-vyroci-1989-2019_1901121100_jgr.

¹¹¹ Listina základních práv a svobod, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

sounáležitosti či ochota riskovat a formulovat požadavky, ale také připravenost převzít odpovědnost. Touha po svobodě byla znát všude. ¹¹²

V této kapitole se tedy hodlám zabývat tím, jakým způsobem vzpomínka na Palachův čin v lednu roku 1989 zintenzivnila proces demokratizace v Československu, a poté tím, jak média pokrývala výročí sebeupálení Jana Palacha po desetiletých výročích, tedy v roce 2009 a 2019.

3.2.1. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 1989

Čin, ke kterému se Jan Palach v roce 1969 rozhodl, apeloval kromě vlády také na československou veřejnost, která upadala do bezmoci a letargie nad dalšími svazujícími kroky hlavních politických představitelů, kteří byli smluvně svázáni se SSSR. Přestože bezprostředně po Palachově činu společnost nakrátko ožila a byla si plně vědoma závažnosti situace, ve které se nachází, a za kterou je částečně zodpovědná, záhy opět ztichla. A trvalo spoustu let, než se ti, kteří s režimem konstantně nesouhlasili, dostali ke slovu a mohli se tak nahlas, kriticky a především svobodně vyjádřit. Cesta ke svobodné společnosti začala, jak už bylo řečeno, o něco dříve, než v roce 1989, nicméně právě během blížícího se výročí činu a úmrtí studenta Jana Palacha události nabraly jiný, intenzivnější rozměr, přestože se zprvu zdálo, že opačným směrem, než jakým bylo jeho účastníky a iniciátory zamýšleno. Od připomínky dvacátého výročí sebeupálení Jana Palacha už netrvalo dlouho, aby bylo jeho přání, tedy aktivní, angažovaná a svobodná společnost, vyslyšeno. Dny před výročím sebeupálení Jana Palacha se po Praze začaly šířit letáky, na nichž byl černobílý portrét Palacha na pozadí trikolory a pod ním následující text:

„Milí spoluobčané!

U příležitosti 20. výročí smrti Jana Palacha se sejdeme ke krátké vzpomínce 15. ledna 1989 ve 14° hodin na Václavském náměstí u sochy sv. Václava.

Zároveň Vás zveme k celonárodní pouti 21. ledna 1989 na hřbitov do Všetat u Mělníka, kde uctíme jeho památku.

České děti

---

¹¹² TABERY, Erik. *Opuštěná společnost: Česká cesta od Masaryka po Babiše*. Nakladatelství Paseka, Praha, 2017. s. 39. ISBN 978-80-7432-849-7.

13. ledna 1989 vydala ČTK komentář politického komentátora agentury TASS, ruské státní zpravodajské agentury, Alexandra Kondrašova, který se zamýšlel nad podle ČTK „provokačními výzvami“, které se v Československu v oněch dnech objevovaly. V úvodu píše: „Rok dvou osmiček, rok celé řady kulatých výročí v československých dějinách nepotvrdil prognózy emigrantských kruhů a místních skeptiků, kteří zemi prorokovali nějaké dramatické události a otřesy.“ a na závěr dodává: „Je třeba připomenout i to, že tragická sebevražda Jana Palacha nebyla vůbec jeho vlastní volbou. Je známo, že Palachovi bylo slíbeno, že bude hořet studeným plamenem, podobným tomu, který předvádějí ve svých vystoupeních fakíři. Dobrodruzi, kteří ho podvodem přiměli k sebevraždě, počítali jen s výbuchem vášně a emocí v zemi. Zdá se, že dosáhnout podobných cílů chce za každou cenu i nynější hrstka organizátorů protisocialistických akcí v Československu. Přitom je vůbec neznepokojuje, že tento barbarický akt je v rozporu se samou podstatou lidských práv a svobod, o nichž tak rádi a hodně hovoří.“¹¹⁴

V lednu ještě komentátor Kondrašov netušil, že ony jeho slovy emigrantské kruhy a místní skeptici, předvídají skutečnost. Média, která v lednu 1989 ještě stále podléhala cenzuře, tak musela psát to, co vyhovovalo jak československému, tak sovětskému vedení. Tedy zpochybnit a znevážit jakýkoliv odpor vůči sobě samým byl z jejich strany logický krok, kdy, jak už to v minulosti udělal Vilém Nový, znevážení Palachovy památky opětovným zmíněním studeného plamene, bylo jen jakousi pomyslnou třešničkou. 15. ledna pak ČTK vydala zprávu o demonstraci, která se toho dne, v rámci výročí Palachova sebeupálení, konala. Výše jmenované skupiny podaly oficiální oznámení na Národní výbor, kde oznamovaly plánovanou akci, KSČ se však snažila zabránit jakémukoliv možnému projevu nesouhlasu a odporu, navíc mělo-li by to být v rámci připomínky činu Jana Palacha:

¹¹³ Palachův týden. Česká televize [online]. 18. 1. 2009 [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10216512150-palachuv-tyden>.

¹¹⁴ TASS o provokačních výzvách v ČSSR, ČTK, 13. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>. (pozn.: Vstup do Infobanky ČTK je podmíněn uživatelským jménem a heslem získaným na základě smluvního vztahu. Odkaz <https://ib.ctk.cz> uváděný v práci u agenturních zpráv jen naznačuje cestu ke zdroji.)

„Na Václavském náměstí v Praze se dnes několik skupin protistátních živlů pokusilo o provokaci dlouhodobě připravovanou západními diverzními centry a některými západními rozhlasovými stanicemi – zejména Svobodnou Evropou a Hlasem Ameriky – ve spolupráci především s představiteli tzv. Charty 77. Přes zákaz státních orgánů se snažily zneužít výročí nesmyslné sebevraždy studenta J. Palacha, k vyvolání protisocialistických emocí a narušení pořádku v hlavním městě. Příslušníci pořádkových jednotek Veřejné bezpečnosti rázně zakročili proti provokatérům a jimi plánovaným akcím, které znemožnili. 91 neaktivnějších narušitelů zadrželi. Na žádost pracujících Prahy se na udržování pořádku a klidu ve středu města podíleli příslušníci Lidových milicí z pražských závodů.“¹¹⁵

15. ledna 1989 měla signatářka Charty 77 vystoupit s prohlášením, kterému však bylo zabráněno:

„Zde, na tomto místě, se před dvaceti lety upálil jedenadvacitiletý student filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach. Zemřel mladý člověk, o kterém jsme věděli a víme tak málo právě proto, že nebyl nikterak výjimečný kromě toho, že bral nesmírně vážně to, co si lidé v této zemi krátce předtím slibovali. Nabídl svůj život jako oběť, aby nám ty sliby připomněl. Umřel, protože chtěl vykřiknout co nejhlasitěji. Chtěl, abychom si uvědomili, co se to s námi děje, abychom uviděli, co to vskutku děláme, a uslyšeli, co to vskutku říkáme v tom čase ústupků, o kterých se říkalo, že jsou nezbytné, kompromisů, které byly vydávány za rozumné, a taktizování, o kterém se leckomu chtělo věřit, že je chytré. Vytrácelo se tehdy vědomí, že i pod největším tlakem musí při tom všem cosi zůstat, cosi základního, s čím na trh už nelze a bez čeho lidský život ztrácí svou nezadatelnou důstojnost. Jan Palach umřel a všichni jsme pak na chvíli oněměli. Statisícový proud lidí se vinul ulicemi Starého Města, aby se poklonil jeho památce před rakví vystavenou v Karolinu. Bylo to něco zásadního, co nás tehdy všechny spojilo. Ale bylo to málo, jak ukázalo dvacet uplynulých let. Kalná povodeň lží, které Jan zoufale nastavil vlastní tělo, dosud neodpadla. Dost možná, že opět nastává čas taktizování, kompromisů a ústupků. Dobře víme, že se tu hned tak nedohodneme o tom, co je v životě člověka, v životě společnosti nejdůležitější. Může se nám pak zdát, že nic takového ani není. Připomínka absolutní oběti Jana Palacha není proto nečasná. Pokusme se tedy představit si tu chvíli, kdy sbíral odvalu ke svému činu a kdy nám pak v blízkosti bronzové podoby světce, patrona země české, strašným způsobem připomněl, čím jsme sami sobě

¹¹⁵ Zmařená provokace. ČTK, 15. 1. 1989. [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

*povinováni, nemáme-li zahynout jako lidské společenství. Vydržme chvíli hledět do toho ohně, abychom se rozpomněli, že něco takového vůbec existuje, něco, s čím nelze na trh ani včera, ani dnes, ani zítra. Co dělá lidi lidmi právě tím, že je přesahuje a co je ve zdravé společnosti nakonec spojuje. Ten pohled vydržíme jen chvíli. Oslnivé světlo mělo by nás donutit sklopit oči a zamyslet se nad sebou. Oběť Jana Palacha není jen historií, ale stále živou výzvou pro nás pro všechny, kteří si uvědomujeme, co jsme dlužni. Začněme tedy splácet svůj dluh již dnes. Pokloňme se jeho památce a napřimme se! – Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra, mluvčí Charty 77.*¹¹⁶

Při připomínce sebeupálení Jana Palacha v dny dvacátého výročí se na Václavském náměstí sešly v čas, který byl uveden na letáku, který se v předchozích dnech šířil Prahou, stovky lidí, proti kterým stála řada příslušníků Státní bezpečnosti s obuškou v rukou. Organizátory této akce Státní bezpečnost vyhledala už před jejím začátkem, aby je zadržela, a ostatní účastníky buď fyzicky napadla, nebo zatkla. „Původně vzpomínková akce k uctění památky sebeobětování se Jana Palacha přerostla kvůli jejímu brutálnímu potlačení ze strany vedoucího režimu v sérii občanských demonstrací, největších od roku 1969. Proti demonstrantům byli nasazeni příslušníci SNB, včetně pohotovostního pluku, zvaného bicí komando, Lidové milice, vodní děla, psi, slzný plyn, obrněná auta. Stovky lidí byly zmláceny, řada zatčena, někteří v mrazivém počasí vyvezeni do lesů za Prahu.“¹¹⁷

16. ledna, přesně dvacet let od sebeupálení Jana Palacha, nepokoje v pražských ulicích pokračovaly. Signatáři Charty 77, mezi nimiž byl i budoucí prezident Václav Havel nebo herečka Vlasta Chramostová, chtěli na Václavské náměstí položit na Palachovu památku květiny i v tento den. „Byli zatčeni. Proti lidem, kteří se začali na Václavském náměstí spontánně shromažďovat, bylo použito násilí. Náměstí i přilehlé ulice byly obklíčeny SNB a Lidovými milicemi, metro zde nezastavovalo.“¹¹⁸ Toho dne ČTK vydala zprávu:

„O pokračování nedělní provokace se na Václavském náměstí v Praze pokusily skupiny protistátních živlů organizovaných pod záminkou výročí sebevraždy Jana Palacha. Provokatéři narušili veřejný pořádek svým agresivním chováním i přes opakované výzvy

¹¹⁶ Vzpomínka na Jana Palacha, Charta 77/4/89, roč. 12, č. 2, 1989, uzávěrka dne 23. 1. 1989. Zdroj: Libri Prohibiti.

¹¹⁷ FORMÁNKOVÁ, Pavlína. RŮŽIČKA, Daniel. Rok 1989: Palachův týden. Totalita.cz [online]. [cit. 15. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_0100.php.

¹¹⁸ Tamtéž.

*Veřejné bezpečnosti k rozchodu. Plnou odpovědnost nesou iniciátoři tzv. nezávislých struktur včetně Charty 77. V zájmu zajištění pořádku a bezpečnosti Pražanů a návštěvníků Prahy byli příslušníci pořádkových jednotek Veřejné bezpečnosti nuceni proti těmto živlům rázně zakročit.*¹¹⁹ Deník *Rudé právo* toho dne s odkazem na ČTK napsal: „Na Václavském náměstí v Praze se v neděli několik skupin protistátních živlů pokusilo o provokaci dlouhodobě připravovanou západními diverzními centry a některými západními rozhlasovými stanicemi – zejména Svobodnou Evropou a Hlasem Ameriky – ve spolupráci především s předáky tzv. Charty 77. Snažily se zneužít výročí nesmyslné sebevraždy studenta J. Palacha k vyvolání protisocialistických emocí a narušení pořádku v hlavním městě, přestože státní orgány takovou akci zakázaly. Příslušníci pořádkových jednotek Veřejné bezpečnosti rázně zakročili proti provokatérům a jimi plánovaným akcím, které znemožnili, Jedenadevadesát nejaktivnějších narušitelů předvedli. Na žádost pracovních kolektivů se na udržování pořádku a klidu ve středu města podíleli příslušníci Lidových milicí z pražských závodů. Jak uvedla Čs. televize, po 17. hodině byl v ulicích města klid.“¹²⁰

„Projev ideologie je ve zpravodajství zřetelnější u událostí, které nějakým způsobem zobrazují ohrožení stability společnosti a ohrožení sociálního řádu (to znamená ohrožení dominantních hodnot společnosti). V těchto případech je aktér, který sociální řád svým jednáním narušuje, často reprezentován v negativním zarámování.“¹²¹ Ještě v lednu 1989 jsme tedy svědky toho, jak lze skrze média dezinterpretovat situace, které se na veřejném prostranství odehrají, navíc v době, kdy nebyla, jako je tomu dnes, v době sociálních sítí, možnost ony dezinformace záhy vyvrátit prostřednictvím jasných důkazů, v jejichž šíření jsme zcela svobodní. Kdokoliv, kdo se v těchto dnech, kterým se kvůli prvotnímu záměru a dopadu, který měly, říká *Palachův týden*, snažil o projev odporu vůči moci, byl označen za výtržníka, agresora, za protisocialistický živel.

17. ledna demonstrace v pražských ulicích pokračovaly. Sovětský novinový deník *Pravda*, vydávaný ÚV Komunistické strany Sovětského svazu, toho dne s odvoláním na informace od orgánů československé bezpečnosti napsal, že „některé protisocialistické skupiny se v neděli pokusily v centru Prahy uspořádat demonstraci u příležitosti 20. výročí

¹¹⁹ Pro zajištění pořádku a klidu. ČTK, 16. 1. 1989. [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹²⁰ Zpráva ČTK. *Rudé právo*, 16. 1. 1989, roč. 69, č. 13., s. 1. *Ústav pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i. [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/16/1.png>.

¹²¹ HALL, S., CRITCHER, C., JEFERSON, T. et al.: *Policing the Crisis*. Macmillan, 1979. In: TRAMPOTA, T. *Zpravodajství*. Portál, Praha, 2006. s. 165. ISBN 80-7367-096-8.

tragické smrti Jana Palacha. [...] Cílem provokace bylo poskytnout nepřátelům socialistického Československa důvod k útokům proti humanitární situaci v ČSSR. Lidé, kteří požadují svobodu, sledovali jediný cíl – narušit veřejný pořádek a upoutat pozornost západních sdělovacích prostředků.¹²²

Toho dne vydalo *Rudé právo* článek s názvem *Záměr je jasný: provokovat k neklidu – K zneužití výročí tragické smrti studenta J. Palacha*:

„O okolnostech, které dovedly studenta pražské filozofické fakulty Univerzity Karlovy k nesmyslnému gestu končícímu zbytečnou smrtí, jsme psali v *Rudém právu* 12. ledna v článku *Bylo to hazardérství*. Informovali jsme i o tom, že stejné síly, dokonce často reprezentované stejnými jmény, připravují ve středu Prahy uspořádání „vzpomínkového shromáždění na paměť studenta Palacha“. Odbor vnitřních věcí ONV Praha 1 žádost podepsanou několika disidenty zamítl. Veřejné mínění mezitím rozjitřil dopis neznámého pisatele, jenž oznámil jednomu z „chartistů“, že „15. ledna 1989 v odpoledních hodinách na Václaváku u koně opět zazáří lidská pochodeň“. Proto státní správa přijala odpovídající opatření. Spolu s příslušníky Veřejné bezpečnosti pomáhaly v neděli zajišťovat pořádek v centru hlavního města také Lidové milice z pražských podniků. Přesto se provokatéři pokusili v blízkosti sochy sv. Václava uspořádat demonstraci podle předem naplánovaného scénáře – za každou cenu vyvolat střetnutí, vyvolat ovzduší k neklidu. K čemu v neděli došlo? Před čtrnáctou hodinou se ve středním pásu Václavského náměstí tvoří skupina asi 300 lidí, kteří na výzvy k opuštění prostoru reagují pískotem a urážkami příslušníků Veřejné bezpečnosti a Lidových milicí. Pořádkové jednotky rychlým a rozhodným zákrokem vytlačují tyto hloučky...“¹²³

Deník *Rudé právo* vydal 19. ledna zprávu: „*Jak je naše veřejnost informována, dochází od neděle 15. ledna v centru Prahy k opakovaným provokačním akcím a výtržnostem, narušujícím veřejný pořádek a komplikujícím život Pražanů v této části města. Také ve středu v podvečerních hodinách shluk asi jednoho tisíce osob v horní části Václavského náměstí znemožnil běžný všední provoz. Smysl nepovoleného shromáždění i tentokrát vyplynul ze skandovaných hesel napadajících socialistické zřízení i jeho vedoucí představitele. Podněcováním těchto akcí jde o destabilizaci naší společnosti,*

¹²² Tisk socialistických zemí o pokusu o demonstraci v Praze. ČTK, 17. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹²³ Záměr je jasný: provokovat k neklidu. *Rudé právo*: 17. 1. 1989. roč. 69, č. 14., s. 1. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/17/1.png>.

vytváření nátlaku na socialistický stát. Nelze nevidět, že provokační snahy o konfrontaci se státní mocí se časově shodují se závěrečným zasedáním vídeňské schůzky Konference o evropské bezpečnosti a spolupráci v Evropě.¹²⁴

19. ledna rovněž skončila v Praze dvoudenní schůze členů zahraničních výborů Sněmovny lidu a Sněmovny národů Federálního shromáždění ČSSR, kde se jednalo o současném dění a tlaku společnosti na vládnoucí stranu. Východiskem mimo jiné byla i následující výzva občanům: „Poslanci- členové zahraničních výborů se obracejí k našim občanům, aby se vážně zamysleli nad událostmi, které se odehrávají na Václavském náměstí při příležitosti smrti studenta Palacha. Tato vystoupení organizují protisocialistické živly soustředěné kolem zkrachovalých profesionálních politiků s cílem zneužít mládež a dezorientovat veřejnost pod demagogicky pokřivenými hesly o demokracii a svobodě. Těmto pokusům, které jsou v rozporu se zájmy našeho lidu, je nezbytné rozhodně čelit, především konkrétními činy při realizaci přestavby a prohlubování socialistické demokracie.“¹²⁵

V ten den vydalo prohlášení i ÚV Socialistického svazu mládeže: „Jsme hluboce zneklidněni událostmi, k nimž dochází tento týden na pražském Václavském náměstí a jejichž cílem je zneužít výročí tragické smrti Jana Palacha. Rozhodně odsuzujeme všechny ty, kteří se v současném období přestavby a demokratizace naší socialistické společnosti snaží narušovat klid a pořádek, poškozují dobré jméno naší země ve světě. Mrzí nás, že mezi těmi, kdo se v centru Prahy podílejí na vyvolávání nepokojů, je i řada mladých lidí, kteří se k nerozvážným činům nechávají strhávat zkušenými provokatéry. Tito lidé se léta snaží naší společnosti škodit, zneužívají toho, že mladí se ne vždy plně orientují v některých historických souvislostech, nemají dostatek životních a osobních zkušeností, neprožili vše, čím naše republika za uplynulých 70 let prošla. Obracíme se proto právě v těchto dnech ke všem svazáckým funkcionářům, rodičům, ke všem těm, kteří mezi mládeží působí, hovořte s mladými lidmi o tom, oč usilujeme, čeho chceme dosáhnout ve všech oblastech života společnosti. Souhlasíme s postupem státních orgánů a opatřeními nutnými pro udržení pořádku a klidu v našem hlavním městě. Demokracii nelze zaměňovat za anarchii, poctivý a otevřený dialog za vykřikování urážlivých protistátních hesel a výzev. [...] Vyvoláváním vášní, neklidu a nepořádku

¹²⁴ Opakované výtržnosti. *Rudé právo*: 19. 1. 1989, roč. 69, č. 16, s. 1. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/19/1.png>.

¹²⁵ Skončila schůze zahraničních výborů FS. *ČTK*, 19. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

se v žádném případě jít kupředu nedá. Jediná možná cesta, abychom v této zemi žili lépe a spokojeni je poctivá práce každého z nás, aktivní účast v procesu přestavby a demokratizace. Jsme přesvědčeni, že takový je a bude postoj většiny československé mládeže. ÚV SSM“¹²⁶

Když se společenské protesty další den neuklidňovaly, vydala ČTK vyjádření Pražanů k narušování pořádku ve městě. Jedno z nich, údajně, podal i zedník Pražské stavební obnovy, Jaroslav Valda: „[...] zdá se mi, že tu nikdo nepracuje. Po celé dny proudí ulicemi svátečně oblečení lidé, zejména pak mladí. Jsou jich plné kavárny a hostince. Stejně typy lidí jsem viděl v tyto dny na Václavském náměstí. Prý protestují za lidská práva. Copak jich nemají víc než dost? Jistě je živí rodiče, vezou se na účet společnosti. Člověk pozná, že mnozí z nich nemají příliš kladný poměr k tomu, co i z dálky zavání prací. Pochopím i to, že někteří byli jistě svedeni. Rád bych jim připomněl jen jedno: napřed ukaž, co umíš, pak protestuj. Budeš jistě proti všemu, co překáží poctivé práci – a tohle přece chce přestavba, dnešek. Co může být přitažlivějšího? Potřebujeme klid, vždyť se rozhoduje o perspektivách celé naší společnosti. Výkřiky z Václaváku nám v tomto úsilí určitě nepomohou.“¹²⁷

Také ze sovětského deníku *Pravda* by se navenek mohlo zdát, že události v centru Prahy nemají pevný základ. Z dnešního pohledu víme, jak toto dění během celého roku pokračovalo a jaký mělo v listopadu toho roku výsledek. 20. ledna však v *Pravdě* vyšlo:

„Záminkou k uspořádání demonstrací se stalo výročí tragické smrti studenta filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jana Palacha, který se před 20 lety upálil. Tento krok, zinscenovaný protisocialistickými silami, tehdy otrásl celou společností. Není náhodou, že nyní, po 20 letech, se tytéž síly pokoušejí tragédii znova využít. Organizátoři demonstrací zároveň chtějí vrhnout stín na socialistické přeměny v Československu a na jeho společenské zřízení. Uvědomují si, že s využitím lidských citů na sebe snadněji upozorní. Demonstranti nezískali podporu Pražanů. Naopak jejich akce vyvolaly vlnu protestů v pracovních kolektivech a společenských organizacích. Obě sněmovny Federálního shromáždění, předsednictvo městského výboru Národní fronty, rada Národního výboru hlavního města Prahy a předsednictvo městské odborové rady události

---

¹²⁶ Prohlášení ÚV SSM, ČTK. 19. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹²⁷ Pražané se vyjadřují k narušení pořádku v hlavním městě, ČTK. 20. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

na Václavském náměstí rozhodně odsoudily a podpořily opatření státních orgánů k nastolení klidu a pořádku.“¹²⁸

V 15. čísle samizdatového časopisu *Vokno* byla reflexe dnů během *Palachova týdne* zcela odlišná. Jiří Tichý, signatář Charty 77, na *Palachův týden* vzpomínal v článku *Praha hořká, ale krásná a statečná*:

„Když se nyní ohlížím za těmi uplynulými šesti dny, tedy dny od 15. do 20. 1. '89, s nimiž se do Prahy vrátilo jméno Jana Palacha, nemohu se zbavit dojmu, že otrěsné, jež se během nich odehrálo, jsem z jiné roviny poznal již dříve. Bylo tomu v době, kdy jsem měl rozečtenou „Zvířecí farmu“ od George Orwella a narážel v ní na pasáže, k čemu soudruhu Napoleonovi sloužili jeho důkladně prokádrovaní vlčáci. Tehdy to však pro mne byla především zábava, která se oproti pražské realitě vyznačovala určitým druhem shovívavosti. Nemusel jsem být svědkem toho, jak na zem padají bezmocní, ztlučení lidé a na těle se mi pak neobjevily šrámy a pravidelné pruhy podlitin. Co tedy k Palachově Praze dodat.“¹²⁹

Jiří Tichý následně popisuje brutality, kterých byl přímým svědkem během *Palachova týdne*. Od podrobného výčtu násilností, jakých se Veřejná bezpečnost dopustila na demonstrujících občanech, starých lidech a ženách nevyjímaje, se Tichý dostává také k médiím:

„V souvislosti s Palachovou Prahou se ještě zastavím u štvavých lží, do nichž se pustilo RP (pozn. Rudé právo) a ostatní oficiální tiskoviny, a které se pokusilo vydávat za hlas lidu (televizní sestřihy ponechávám bez komentáře!). Tedy články v RP i jinde se opíraly o tvrzení, že se jednalo o nepřátelské akce, podporované nepřátelskými centrály ze západu. Takže [...], pokud trvají na slově protistátní, pak protistátním je pro sebe a ostatní žádat svobodu, protistátním je vyslovit svůj vlastní názor, protistátním je svoláním se zasazovat za propuštění nevinných lidí z věznic, protistátním je pokojně a květinami vzpomenout muže, který má v povědomí národa nezastupitelné místo. [...] A když si vybavím, kdo v lednových dnech přiměl Prahu statečně ve jménu svobody snášet brutalitu, musím na rozdíl od RP konstatovat: Jeho oběť rozhodně nesmyslná nebyla! Už jen proto, že nám po letech znovu otevřela oči.“¹³⁰

¹²⁸ Sovětský tisk o demonstracích v Praze, ČTK. 20. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹²⁹ TICHÝ, Jiří. Praha hořká, ale krásná a statečná. *Vokno*, č. 15, 1989. Zdroj: Libri Prohibiti.

¹³⁰ Tamtéž.

21. ledna měl být *Palachův týden* ukončen společnou poutí do jeho rodných Všetat, k Palachovu hrobu. Proti této akci však příslušníci SNB zasáhli tak, že účastníkům znemožnili dostat se do Všetat z jakéhokoliv směru, kontrolovali všechny příchozí a blokovali příjezdové trasy. 22. ledna vydala ČTK zprávu právě o chystané a státními příslušníky zmařené pouti k hrobu Jana Palacha.

„V obci Všetaty na Mělnicku žije přes dva tisíce obyvatel. Jejich klidný život chtěli v sobotu narušit tzv. chartisté a některé nezávislé struktury jakýmsi pochodem k hrobu Jana Palacha s cílem zneužít výročí jeho tragické smrti k další politické demonstraci proti socialistickému státu. Akce se nekonala. Rozvratníci i přes svou vydatnou pomoc Svobodné Evropy a dalších prozápadních ideodiverzních centrál neuspěli. Proti provokaci se postavili (zachováno původní znění zprávy) místní politické a společenské organizace Národní fronty a obyvatelé, kteří plně podpořili rozhodnutí rady místního národního výboru a opatření Veřejné bezpečnosti a Lidových milicí k zachování klidu a pořádku v obci. Pokusy o provokaci odsoudili občané. Názory některých z nich zaznamenali zpravodajové ČTK. ‚Víte, žijeme v obci klidně, docela sousedsky‘, řekla Marie Fabiánová z místního JZD. ‚Chceme, aby se nám v ní líbilo. A najednou se začalo o Všetatech hovořit v souvislosti s výročím smrti Jana Palacha. Provokační síly chtěly u nás uspořádat demonstraci. My, ženy jsme s jejím konáním nesouhlasily.‘“¹³¹

Také deník *Rudé právo* informoval v článku *Odešli s nepořízenou* o dění ve Všetatech:

„K účasti na akci podněcovaly několik dní předem americké rozhlasové stanice. Proto rada místního národního výboru v souladu s míněním občanů požádala orgány SNB o přijetí preventivních opatření k zajištění veřejného pořádku v obci. Během soboty do Všetat přijelo z různých míst všehovšudy asi 200 lidí. Záměr podněcovatelů akce se nezdařil, k narušení pořádku v obci nedošlo.“ Načež autoři článku přidali i několik vyjádření těch, kdo toho dne do Všetat přijeli, přičemž u vyjádření jednoho z respondentů, pětadvacetiletého odborného pracovníka Rudolfa M., který odpověděl, že se přijel podívat na to, co se děje, protože je cenzura, redakce do poznámky dodala, že cenzura byla v ČSSR zrušena v roce 1968.¹³²

¹³¹ Chceme žít v klidu, ČTK. 22. 1. 1989 [cit. 13. 1. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹³² Odešli s nepořízenou. *Rudé právo*, 23. 1. 1989, roč. 69, č. 19., s. 1. *Ústav pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i. [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/23/1.png>.

22. ledna vydal zprávu o nepokojích a o činu studenta Jana Palacha i sovětský novinový deník *Trud*. ČTK o zprávě napsala:

„Upozorňuje (autor v deníku Trud), že záminkou k jejich uspořádání se stalo 20. výročí nesmyslného sebeupálení studenta filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jana Palacha. Síly nepřátelské socialismu se pokoušejí Jana Palacha vydávat za mučedníka, za oběť událostí let 1968-69, i když právě svými provokačními akcemi tehdy přispěli k jeho sebevraždě, píše list. Nynější akce dlouhou dobu pečlivě připravovaly západní podvratné centrály, vysílačky, Svobodná Evropa a Hlas Ameriky, společně s předáky tzv. Charty 77[...]“¹³³

Přestože byl konec *Palachova týdne* narušen a příslušníky SNB i některými obyvateli Palachových rodných Všetat neumožněn, protivládní demonstrace tímto lednovým týdnem neskončily. Sovětský blok se během roku 1989 začal politicky proměňovat, kdy se například v Polsku stal předsedou vlády první nekomunistický představitel Tadeusz Mazowiecki, v Maďarsku se na základě dohody komunistické strany i opozice konaly svobodné volby, které měly rozhodnout o následném politickém vývoji, a v NDR padla berlínská zeď, což mělo vést ke sjednocení Německa. *„Pád komunistických režimů nezávisel pouze na mezinárodních poměrech, ale i na vnitropolitické situaci, na chování jednání obyvatelstva a jeho vztahu k normalizačnímu režimu. Účastí na demonstracích, podpisem peticí, ale i aktivizací tzv. šedé zóny a vznikem nezávislých občanských organizací, které nebyly zakládány disentem, dávali lidé vedení KSČ jasně najevo, že se přestávají bát, že jsou odhodláni nejen veřejně projevit svou nespokojenost, ale i bojovat za své zájmy a požadavky. Narůstal i vliv disentu, což prokázal mj. počet podpisů pod peticí Několik vět, který činil v listopadu 1989 na čtyřicet tisíc.“¹³⁴*

Erik Tabery v knize *Opuštěná společnost* však píše o tom, že ještě v říjnu to vypadalo, že na rozdíl od dalších zemí sovětského bloku se Československo z totality tak rychle nedostane. *„V Maďarsku, východním Německu či Polsku se režimy hroutily jeden za druhým, ale tady to vypadalo, jako by vše mělo zůstat při starém. Demonstrace k výročí vzniku republiky byla v říjnu rozehnána obušky a propagandistická televize*

---

¹³³ TRUD o demonstracích v Praze, ČTK. 22. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹³⁴ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968 – 1989*. Dokořán, 2003. s. 121-122. ISBN 80-86569-52-7.

informovala, že „o narušení klidu, veřejného pořádku a státního svátku se dnes odpoledne na Václavském náměstí v Praze pokusilo asi tři tisíce osob.“¹³⁵

Listopadové události ale ukázaly, jak velké odhodlání ke změně československá společnost měla. Na 17. listopadu byla Nezávislým studentským sdružením STUHA, aktivisty a pražskými orgány SSM, které měly zaručit legalitu celé akce, nahlášena studentská manifestace, která měla být vzpomínkou při příležitosti padesátého výročí úmrtí studenta Jana Opletala¹³⁶. Její ze strany organizátorů plánovaný klidný průběh však byl narušen zásahem Veřejné bezpečnosti na Národní třídě v Praze, kde demonstraci násilně rozehnala, o čemž ještě toho večera informovala *Československá televize*. Na tuto násilnou reakci ze strany Veřejné bezpečnosti československá veřejnost v následujících dnech zareagovala spuštěním masových demonstrací a protestů vůči současnému režimu. Občanské fórum v těch dnech začalo jednat o dalším politickém a ekonomickém vývoji a požadovalo odstoupení těch funkcionářů, kteří nesli odpovědnost za násilné potlačení studentské demonstrace na Národní třídě.

Aktivně se v těch dnech seskupovali také studenti. „Vedle studentů sehrála významnou roli zejména televize, která od 24. listopadu začala přímo přenášet průběh demonstrací.“¹³⁷ *Československá televize* 22. listopadu odvysílala vyjádření některých účastníků demonstrací na Václavském náměstí. Na slova jednoho z účastníků o tom, že zatímco *Rudé právo* toho dne uveřejnilo článek, že studenti holemi napadli milici, což je podle daného účastníka nesmysl, neboť rakouská televize, kterou toho dne sledoval, ukazovala záběry, na nichž studenti pouze pokládali květiny, žádné násilí ale neprojevovali, a že tedy se Československo zjevně potýká s dezinformováním, hlasatelka zpráv reagovala vyjádřením, že nikdo z vysílajících pracovníků *Československé televize* se s tímto vyjádřením neztotožňuje a vysílání v tu chvíli bylo přerušeno.¹³⁸

Vývoj událostí měl rychlý průběh a už 10. prosince 1989 byla jmenována nová federální vláda, pojmenovaná jako *Vláda národního porozumění*. Prezident republiky Gustáv Husák toho dne, po jednání se zástupci politických stran a občanských iniciativ, jmenoval členy vlády a odstoupil jako hlava státu. 29. prosince se stal novou hlavou státu

¹³⁵ TABERY, Erik. *Opuštěná společnost: Česká cesta od Masaryka po Babiše*. Nakladatelství Paseka, Praha, 2017. s. 38-39. ISBN 978-80-7432-849-7.

¹³⁶ Pozn.: Jan Opletal zemřel 11. listopadu roku 1939, při brutálním potlačení studentské demonstrace.

¹³⁷ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968 – 1989*. Dokořán, 2003. s. 149. ISBN 80-86569-52-7.

¹³⁸ Autentické záběry a zprávy ze sametové revoluce v ČR 1989. *Česká televize* [online], 22. 11. 1989 [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/listopad/minuty-sametove-revoluce/>.

Václav Havel, český dramatik, esejista, disident, kritik komunistického režimu a jeden ze zakladatelů Charty 77 a Občanského fóra. V následujícím roce byl 28. března zákonem č. 86/1990 Sb. o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích zrušen Federální úřad pro tisk a informace, který dohlížel na dodržování cenzury.¹³⁹ Činnost tím tedy skončila i Úřadu pro tisk a informace a vláda tak už neměla možnost zasahovat do podoby mediálního obsahu.

3.2.2. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 1999

Mediální obsahy týkající se činu Jana Palacha během třicátého výročí od události se zásadně liší od výročí deset let nazpět, v roce 1989. V té době byla mediální sdělení ovlivněna tím, jaký obsah požadovala vládnoucí komunistická strana, a veškerá oficiální média byla pod přísnou cenzurou. Rok 1999 je obdobím svobodných médií. „*Je zřejmé, že zvláště pro moderní liberárnědemokratické společnosti je životně důležité, aby disponovaly spolehlivými zdroji informací, na jejichž základě by se občané, členové těchto společností, mohli orientovat ve světě (často bezprostřední smyslové zkušenosti nedostupném) [...] Tyto společnosti proto ve velké míře spoléhají na zpravodajství zprostředkované médii a spojují s ním celou řadu očekávání, [...]*“¹⁴⁰ Tato očekávání spočívají v požadavku objektivitu, nestrannosti a vyváženosti, které se musí nekompromisně opírat o faktičnost.

Přestože je to právě od roku 1990 hlavní požadavek společnosti vůči médiím, dodnes se, po desítkách let cenzury, média s tímto očekáváním vyrovnávají. V roce 1999 ČTK avizovala o blížícím se třicátém výročí činu Jana Palacha už 13. ledna, kdy zveřejnila profil jeho osobnosti včetně informací o komunistických praktikách, které doprovázely jeho pohřeb a posléze stěhování Palachových ostatků. Oproti tomu, co se v této souvislosti psalo před deseti lety a především v jakém smyslu a v jaké míře, vidíme radikální rozdíl. Ten den ČTK rovněž avizovala, jak bude památka na Jana Palacha probíhat:

*„Třicet let po tragické smrti Jana Palacha bude jeho památka poprvé uctěna za účasti hlavy státu v rodných Všetatech. Prezident Václav Havel se v sobotu 16. ledna zúčastní v Palachově rodišti ve Všetatech slavnostního pietního aktu, během něhož bude v místní škole odhalena Palachova pamětní busta [...]“*¹⁴¹

¹³⁹ Zákon č. 86/1990 Sb., [psp.cz \[online\]](https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=86&r=1990) [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=86&r=1990>.

¹⁴⁰ TRAMPOTA, T. *Zpravodajství*. Portál, Praha, 2006. s. 143. ISBN 80-7367-096-8.

¹⁴¹ Hrob Jana Palacha byl vždy plný květin, ČTK, 13. 1. 1999. [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

Vzpomínání Jana Palacha probíhalo i v dalších dnech: „Úmrtí studenta Jana Palacha, který se před 30 lety upálil na protest proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, si v nadcházejících dnech připomenou zástupci akademické obce, církve a čeští politici. V pátek se připravují vzpomínkové akce zejména na dvou místech Prahy. U Palachovy posmrtné masky na budově Filozofické fakulty Univerzity Karlovy položí květiny zástupci univerzity a u místa upálení na Václavském náměstí se univerzitní zástupci vystřídají s ministrem kultury Pavlem Dostálem a s představiteli republikánské strany. Zatím bez bližšího časového určení se k veřejnému uctění Palachovy památky chystají i ostatní ministři v čele s premiérem Milošem Zemanem. Pietní vzpomínku na Jana Palacha na místě jeho posledního odpočinku v Praze na Olšanských hřbitovech uspořádají v sobotu Nadace Janua, Pěvecké sdružení pražských učitelů, Pražský pěvecký sbor Smetana a Pěvecký sbor Typografia [...] V pondělí se sejdou na Filozofické fakultě UK studenti a pedagogové, aby předali cenu Jana Palacha za nejlepší diplomovou práci. Týž den navečer, v den Palachova pohřbu, se od Filozofické fakulty UK vydá průvod studentů kolem Karolina směrem na Václavské náměstí k soše sv. Václava. V kostele sv. Tomáše v Praze 1 budou v úterý Jakub Trojan a Tomáš Halík sloužit ekumenickou bohoslužbu věnovanou Palachovi [...]“¹⁴²

V dalších dnech média upozorňovala jak na nadcházející akce, které se u příležitosti výročí smrti Jana Palacha budou konat, tak také hojně referovala o jeho životě a činu. 15. ledna 1999 uctila Poslanecká sněmovna památku Jana Palacha a po tom, co vedení Filozofické fakulty Univerzity Karlovy položilo květiny u Palachovy posmrtné masky, se vydal studentský průvod kolem Karolina na Václavské náměstí¹⁴³, kde před třiceti lety Jan Palach svůj osudný čin vykonal. 16. ledna 1999 „zdůraznil (prezident Václav Havel) duchovní význam jeho (Palachova) činu a nazval ho „zrcadlem naší malověrnosti“. „Mám v živé paměti dny následující po Palachově upálení. Společnost tento krajní čin okamžitě pochopila; vyjadřoval totiž zoufalství a bezmoc té doby.““¹⁴⁴

18. Ledna pak ČTK vydala zprávu o rozsudcích za předlistopadové represe kvůli demonstracím: „Kvůli represivním akcím souvisejícím s předlistopadovými demonstracemi občanů, a to nejen v rámci tzv. Palachova týdne v lednu 1989, byli stíháni a odsouzeni tři

¹⁴² Palachovu oběť si připomenou čeští politici a akademici, ČTK, 14. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁴³ Vedení Filozofické fakulty UK položilo květiny k Palachově bustě, ČTK, 15. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁴⁴ Palachovu památku dnes ve Všetatech uctily české politické špičky, ČTK, 16. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

vysocí představitelé někdejšího federálního ministerstva vnitra: Alojz Lorenc, Karel Vykypěl a František Kincl. Trestní řízení se dvěma bývalými důstojníky SNB Michalem Danišovičem a Bedřichem Houbalem v souvislosti se zásahem proti demonstrantům na Národní třídě 17. listopadu 1989 dosud nebylo pravomocně ukončeno.¹⁴⁵ Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze rovněž každoročně udělovala Cenu Jana Palacha za nejlepší diplomovou práci – tu 18. ledna 1999 získala absolventka Filozofické fakulty Jana Gruberová.¹⁴⁶

19. ledna 1999, tedy třicet let po smrti Jana Palacha, prezident Václav Havel znovu uctil studentovu památku. Tentokrát na Václavském náměstí v Praze, společně s premiérem Milošem Zemanem. Nejenomže se za oněch deset let výrazně změnil způsob uctívání památky Jana Palacha, ale především se změnil výklad jeho činu v médiích. Zatímco během lednového výročí v roce 1989 byl Palachův čin stále vykládán jako něco, co bylo buďto fingoané, provokativní, nebo minimálně zbytečné, v roce 1999 byl vyzdvihován jak dopad Palachova činu, jehož důsledky se výrazně projeví až o dvacet let později, tak také duchovní přesah jeho sebeupálení, k němuž ho vedly politické motivy. „Dnes uplyne 30 let ode dne, kdy Jan Palach podlehl rozsáhlým popáleninám vzniklým při manifestační sebevraždě, která měla v lednu 1969 vyburcovat lid z letargie, do níž se dostal po počáteční vlně odporu proti okupaci Československa vojsky států Varšavské smlouvy.“¹⁴⁷

Toho dne ČTK informovala rovněž o setkání účastníků protestní hladovky, která byla den po činu Jana Palacha vyhlášena, a kteří se v tento den sešli od onoho činu poprvé. „Setkání by mělo mít neformální a skromnou formu, sdělil ČTK iniciátor celé akce Přemysl Vachalovský, předseda Výboru na ochranu svobody slova Syndikátu novinářů (VOSS), který se osobně hladovky účastnil. Všech devět účastníků z původních 14 přijalo s dojetím pozvání na připravované setkání. Účast přislíbili i hosté, sochař Olbram Zoubek a bývalý disident Stanislav Devátý. Aktéři setkání by se měli přesunout také do prostorů Rádia Svobodná Evropa/Rádio Svoboda (RFE/RL),

---

¹⁴⁵ Za předlistopadové represe kvůli demonstracím již padly rozsudky, ČTK, 18. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].
Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁴⁶ Cenu Jana Palacha letos získala absolventka FF UK Jana Gruberová, ČTK, 18. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].
Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁴⁷ V den Palachovy smrti uctí jeho památku prezident s premiérem, ČTK, 19. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].
Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

kde se setkají s představiteli rádia a ostatními novináři. Rádio svobodná Evropa/Rádio Svoboda je spoluorganizátorem vzpomínkového setkání. ¹⁴⁸

20. ledna 1999 poskytl ČTK rozhovor Petr Uhl: *„Spoluzakladatel Charty 77 Petr Uhl se nezúčastnil pietních akcí připomínajících 30. výročí sebeupálení Jana Palacha, protože se domnívá, že Palachovo poselství by se mělo více odrážet v odpovědnosti každého člověka, v jeho iniciativě a postoji než jen v přítomnosti na vzpomínkových akcích. Uhl, nynější vládní zmocněnec pro lidská práva, to dnes uvedl v rozhovoru pro ČTK. Význam Palachova činu se podle něj více projevil v lednu 1989, kdy se Palach stal symbolem odporu vůči tehdejšímu „již skomírajícímu režimu byrokratické diktatury.“* ¹⁴⁹

3.2.3. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 2009

Tohoto roku ČTK informovala o blížícím se výročí úmrtí studenta Jana Palacha již 11. ledna, a to skrze připomínku *Palachova týdne*, který se udál v lednu roku 1989.¹⁵⁰ 12. ledna pak agentura vydala zprávu přímo o Palachově činu a jeho dopadu na československou/resp. českou společnost:

„Hluboký zájem o veřejné dění a společnost angažovanější v politických otázkách jsou odkazem činu Jana Palacha. ČTK to dnes řekl jeden z autorů publikace s názvem Jan Palach '69 Patrik Eichler. Ke čtyřicátému výročí upálení pražského studenta, které připadá na 16. ledna, připravila Filozofická fakulta UK také výstavu, seminář a bohoslužbu. Jejich cílem je prý srozumitelně zpracovat a nově interpretovat Palachův čin v souvislosti s dobou, ve které žil. Připomínka výročí začne čtvrtetní výstavou v pražské budově Karolina. Diváci zde mohou shlédnout originály dopisů, které Palach podepisoval ‚Pochodeň č. 1‘. Podle Petra Blažka z Katedry historie na FF UK však neexistovala žádná skupina následovníků, kteří měli po Palachově smrti pokračovat v demonstrativním upalování se, a kterou Palach zmiňoval ve svých dopisech. Další ze vzpomínkových akcí bude i seminář, kde budou kromě historiků diskutovat o důsledcích a symbolice Palachova činu i teologové a filozofové. Promítat se budou také filmy, které souvisejí s dobou po srpnové okupaci a s Palachovým sebeupálením. Vůbec poprvé bude zveřejněn i pětiminutový film, který natočil bratr Palachova kamaráda, a kde je Palach natočen živý.

¹⁴⁸ Poprvé se sejdou účastníci protestní hladovky z ledna 1969, ČTK, 19. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁴⁹ Odkazu Palacha by prospělo více aktivity a méně piety, ČTK, 20. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁵⁰ Palachův týden v lednu 1989 otřásl komunistickým režimem, ČTK, 11. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

V pátek 16. ledna se uskuteční vzpomínková akce na Václavském náměstí, kde se Palach zabil. Největší událostí je však vydání asi 600 stránkového sborníku, kde jsou kromě historických dokumentů a dobových fotografií také životopisy dalších českých živých pochodní - šumperského studenta Jana Zajíce a Evžena Plocka z Jihlavy. Zároveň autoři oslovili i pět českých intelektuálů, kteří se v esejích vyjadřují třeba k symbolickému významu tohoto činu. „Naším cílem nebylo vytvářet nějaký heroický pomník, ale konkrétně mým cílem jako historika bylo prostě pořádně zrekonstruovat historické události,“ uvedl Blažek. S kolegy Patrikem Eichlerem a Jakubem Jarešem pracovali na sborníku dva roky, prý také proto, že od revoluce byly o tomto tématu napsány jen dvě menší publikace. Součástí knihy je i DVD s šesti dokumentárními a uměleckými filmy, které se vztahují k palachovské tematice.“¹⁵¹

Knihu *Palach '69* uspořádali Michala Benešová, Petr Blažek, Patrik Eichler, Veronika Jáchimová, Jakub Jareš a Viktor Portel a vydali ji společně pod záštitou Univerzity Karlovy v Praze, Ústavu pro studium totalitních režimů a vydavatelství TOGGA. „*Knihy přináší vůbec poprvé nejen detailní historický popis Palachova příběhu a jeho radikálního protestu, ale přibližuje také jeho teologickou, filosofickou i uměleckou reflexi. Podrobně se věnuje rovněž osudům Palachových předchůdců i následovníků v Československu a v dalších státech východního bloku. Součástí knihy je rozsáhlá edice archivních dokumentů a fotografií, které během vyšetřování Palachova sebeupálení shromáždili příslušníci Veřejné i Státní bezpečnosti. Jedná se většinou o dosud nepublikované materiály.*“¹⁵² Filmy, které se k Palachově osobě vztahují a které jsou ke knize *Palach '69* přiloženy, jsou *Československý filmový týdeník 4/1969*, *Československý filmový týdeník 5/1969*, *Jan 69* natočený Stanislavem Milotou v roce 1969, *Ticho*, rovněž z roku 1969, natočené Milanem Peerem, *Příběh Palachova hrobu* z roku 1996 od Dobroslava Zborníka a *Studenti VŠE v Sovětském svazu* od Jiřího Bystřičana z roku 1967. K veřejnosti se filmy dostaly až po roce 1989, kdy už se o Palachově činu mohlo referovat otevřeně, tedy ať už se na jeho čin a osobu nahlíželo jakkoliv, byl v médiích prostor k vyjádření. Byl-li výrok fakticky podepřen. Další fakta o Janu Palachovi se však sbírají dodnes, tedy do roku 2019, kdy se ještě stále rekonstruuje jeho

---

¹⁵¹ Historik: Hluboký zájem o veřejné dění je odkaz Palachovy smrti, ČTK, 12. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019].

Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁵² BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6.

čin podle informací, se kterými až v tomto roce přichází svědci z řad jeho tehdejších přátel a spolužáků.

13. ledna 2009 vyšla v ČTK zpráva s titulkem *Pro české školáky jsou Palach a události roku '68 prehistorie*. Vycházela tak z výroků učitelek, které agentura oslovila. „O Palachově sebeupálení nemají děti téměř žádné povědomí, nezmiňují se o něm příliš ani učebnice dějepisu. Motivaci Palachova činu prý děti nechápu, danou dobu a společenskou situaci si neumějí ani představit.“¹⁵³ Ve zprávě pak ČTK uvádí konkrétní výroky vybraných učitelek, podle kterých je těžké děti na základní škole přimět k tomu, aby si dokázaly dobu kolem roku 1968 představit, navíc když jsou události tohoto roku, včetně Palachova činu, v učebnicích dějepisu zmíněny jen pár větami. To, jaké výroky ČTK zveřejnila, dokazuje, jak dalekosáhle se v jejich zprávách cenzura projevovala před revolucí v roce 1989. „Učitelky se shodují, že se snaží Palachovo jednání vysvětlit dětem jako hrdinský čin. Děti to prý ale často nechápu. ‚Nějakou národní hrdost nemají, nechápu, že to někdo udělá, položit život za vlast,‘ dodala Vejválková. Lepšímu pochopení Palachovy sebevraždy mohou napomoci vzpomínkové akce, které se chystají v souvislosti s výročí jeho upálení. Filozofická fakulta UK, jejímž byl Palach studentem, připravila obsáhlý sborník, výstavu a DVD s dokumenty a uměleckými filmy souvisejícími s Palachem. [...]“¹⁵⁴

Vzpomínku na Jana Palacha při příležitosti čtyřicátého výročí jeho sebeupálení uspořádal v roce 2009 také Český rozhlas. Ten připravil jak dokumenty, diskuze a hudební díla, tak se také osobě a činu Jana Palacha věnoval ve zpravodajských relacích. Kromě ČTK je to právě Česká televize a Český rozhlas, zbylá dvě veřejnoprávní média, která demonstrují předchozí vliv cenzury a po jejím následném zrušení změnu v referování o Janu Palachovi. Zatímco před Sametovou revolucí musel Český rozhlas dodržovat přísná pravidla v tom, jakou informaci o Palachově činu vypustí do éteru, v roce 2009 dal prostor k vyjádření jak politologům, tak také profesorovi evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy Jakubovi S. Trojanovi, který Jana Palacha v roce 1969 pohřbíval. Český rozhlas se v tomto roce ve dnech čtyřicátého výročí od Palachova úmrtí věnoval jeho činu a osobě velmi intenzivně a na několika stanicích. Stejnou pozornost Palachovi věnovala i Česká televize. „Ve čtvrtek odvysílá nový dokument režisérky Kristiny Vlachové *Poselství Jana Palacha*, jenž mimo jiné obsahuje dosud nezveřejněné archivní dobové

¹⁵³ Pro české školáky jsou Palach a události roku '68 prehistorie, ČTK, 13. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁵⁴ Tamtéž.

záběry. O den později na ČT2 od 20:00 nabídne debatu Jan Palach 1969 a Palachův týden 1989. ¹⁵⁵

U příležitosti čtyřicátého výročí úmrtí Jana Palacha pořádala Plzeňská filharmonie koncert, který byl řízen dirigentem Jiřím Malátem, bývalým členem KSČ. *„ČTK na to upozornili abonenti Plzeňské filharmonie, kteří připomněli články Maláta z dobového tisku. [...] Malát ČTK řekl, že ve straně byl, nebyl však žádným funkcionářem. Z KSČ vystoupil v roce 1989, minulost považuje za uzavřenou. Na jeho stranu se staví i ředitel Plzeňské filharmonie Jiří Samek a ředitel pořádající České filharmonie Václav Riedlbauch, kteří tvrdí, že záleží na uměleckých kvalitách, ne na minulosti. Podle kritiků měl koncert řídit některý z dirigentů, jenž musel kvůli svým názorům na režim odejít do zahraničí, [...].* ¹⁵⁶ Bývalý ředitel Plzeňské filharmonie se k situaci vyjádřil následovně: *„Měli bychom zabraňovat lidem, kteří se za totality chovali víc než konformně, aby se přižívovali na historii, kterou sami tvořili negativně.* ¹⁵⁷

Během čtyřicátého výročí proběhla rovněž výstava *Jan Palach 16. až 25. ledna 1969*, na které bylo v ambitu kláštera bratří Františkánů v Praze vystaveno do té doby nezveřejněno asi 130 fotografií. 15. ledna 2009 ČTK vydala zprávu o tom, že *„Památku Jana Palacha přijelo do Prahy uctít více než třicet italských osobností a bývalých aktivistů milánského studentského hnutí, které působilo od roku 1968 v Itálii. [...] Považujeme Jana Palacha za hrdinu pro 500 milionů mužů a žen sjednocené Evropy, řekl dnes novinářům politik, spisovatel a jeden ze zakladatelů hnutí Mario Capanna a dodal, že Italové jsou jediní ze zemí sedmadvacítky, kteří Palachovu památku do české metropoli přijeli uctít.* ¹⁵⁸

V další podkapitole se pak dostaneme k tomu, že v roce 2009 to nebylo jediné výročí, při kterém si italští občané připomínali čin Jana Palacha. 16. ledna, přesně čtyřicet let od Palachova sebeupálení, lidé uctili jeho památku jak na Olšanských hřbitovech, tak také před Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze. 19. ledna 2009 *„byl v Mělnice v rámci česko-francouzského projektu Pocta Janu Palachovi odhalen památník na počest sebeoběti studenta FF UK Jana Palacha, který navštívoval mělnické*

---

¹⁵⁵ ČRo k Palachovu výročí nabídne dokument, diskuze i hudební díla, ČTK, 14. 1. 1969 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ckk.cz>.

¹⁵⁶ Koncerty k výročí Palacha povede dirigent, který byl členem KSČ, ČTK, 14. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ckk.cz>.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Palachovu památku uctí bývalí italští studentští aktivisté, ČTK, 15. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ckk.cz>.

gymnázium. Přesně čtyřicet let po jeho úmrtí se slavnostního ceremoniálu účastnili významní zástupci a hosté z české, francouzské i maďarské strany a na 1500 lidí z řad veřejnosti.¹⁵⁹ Památník Jana Palacha v Mělníku po svém projevu odhalil prezident Václav Klaus. Události se zúčastnil i bratr Jana Palacha Jiří Palach.

3.2.4. Výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 2019

Rok 2019, ve kterém uběhlo 50 let od sebeupálení Jana Palacha, které na Václavském náměstí v Praze uskutečnil 16. 1. 1969, přinesl do Palachova případu nové informace a nová svědectví. Padesát let od jeho činu promluvili jeho tehdejší spolužáci a kamarádi, aby vyvrátili představy, které si společnost o Janu Palachovi vytvořila. Stanislav Hamr, který se s Palachem v dětství přátelil, teprve v roce 2019 do médií řekl, že v jeho vzpomínkách je Jan Palach jiný, než jak ho dnes vidí společnost. V rozhovoru pro *DVTV* zdůvodnil, proč tato svědectví o Janu Palachovi zveřejnil až po padesáti letech:

„Do roku 1989 nebylo možné o Palachovi něco říkat, [...], no a po '89, po převratu, se okamžitě přihlásilo k Palachovi hodně lidí, kteří udělali mediální a literární a všelijaký jiný obraz, no a samozřejmě tam se v tu chvíli hodilo – hrdina z roku '69, a tam nesmělo být nic lidského, normálního, tam to musely být všechny krásné lidské vlastnosti. Přemýšlivý, zadumaný, uzavřený, historik snažící se, atd., a tak to na něj dopadalo, a proto udělal to, co udělal. A pak už se tam nehodilo, že to byl normální, úplně obyčejný kluk, který měl své klukovské zábavy. [...] To je pravda co se mluvilo, to já nepopírám vůbec, ale pod tuto vrchní vrstvu oficiálního hrdiny je potřeba dát tu lidskou, normální.“¹⁶⁰ Stanislav Hamr se dle vlastních slov již v minulosti pokoušel reagovat na článek v jím nejmenovaných novinách, kde byl Jan Palach opět heroizován a míjel se se skutečností, která byla podle Hamra mnohem obyčejnější, byť Jana Palacha, jeho osobnost ani čin nijak nesnižuje a nezpochybňuje. Článek, který ale Hamr nabídl jako reakci, ve které píše o své vlastní zkušenosti s Janem Palachem, která nabízela kromě hrdinství i jistou všednost, se kterou na Palacha jeho přítel z dětství reagoval, byl novinami odmítnut.

¹⁵⁹ NOVOTNÁ, Lenka. Pocta Janu Palachovi – Mělník, *Český rozhlas [online]*, 15. 1. 2009 (pozn.: Na webových stránkách ČRo Vltava chybně uvedené datum) [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/pocta-janu-palachovi-melnik-5141832>.

¹⁶⁰ Kamarád Palacha promluvil: Dělal z něj hrdinu, ale byl to normální rozumný chlap. *DVTV, Aktualne.cz [online]*, 20. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/kamarad-palacha-promluvil-delali-z-nej-hrdinu-ale-byl-to-nor/r~5cfa99ae1beb11e98a74ac1f6b220ee8/>.

Právě Stanislav Hamr pozval na sraz spolužáků, mezi nimiž by byl i Jan Palach, historika Petra Blažka, který se tak teprve v roce 2019 dozvěděl, že Jan Palach v roce 1968 uvažoval o použití zbraně na sovětské vojáky. I to měla být jedna z věcí, která by mohla změnit pohlížení na Palacha jako na nevinného a tichého studenta, jak ho například vykládá ve své knize i Jiří Lederer. Snažit se však popsat charakterové vlastnosti zesnulé osoby, která se uchýlila k tak krajnímu činu, jako je tomu v případě Jana Palacha, je bezpochyby obtížné. Historik Petr Blažek však nově získané informace o Janu Palachovi nevidí jako něco, co by vyvracelo předchozí představy, nýbrž jako doplnění Palachovy osobnosti vůči činu, který vykonal: „*Myslím, že to zapadá do obrazu, který ukazuje, že Jan Palach byl hlavně bojovník, citlivý kluk, který nesnášel spravedlnost a proto zkoušel různé formy odporu.*“¹⁶¹ Jednou z forem odporu byl i výše zmíněný dopis studentovi Holečkovi, ve kterém Palach navrhoval obsadit *Československý rozhlas*.

Právě ten, v roce 2019 tedy již *Český rozhlas*, věnoval při příležitosti padesáti let od sebeupálení Jana Palacha, jeho osobě a činu seriál *50 let od smrti Jana Palacha*. Ten měl posluchačům přiblížit jak to, co Palachovu činu předcházelo, vzpomínky těch, kdo ho znali, či informace o tom, co se po jeho úmrtí ve společnosti dělo, tak i komunistické praktiky, které měly Palachův čin znehodnotit, přes pohřeb Jana Palacha, až po *Palachův týden*, který započal cestu Československa k demokratizaci. Poslední díl seriálu *Českého rozhlasu* patří výstavbě památníku Jana Palacha ve Všetatech, jehož slavnostní otevření je Národním muzeem plánováno na 21. 8. 2019. Návrh památníku Jana Palacha, který je zpracován skrze jeho rodný dům protnutý zužujícím se hranolem, vytvořili architekti Miroslav Cikán a Pavla Melková z ateliéru MCA. „*Záměrně jsme nechtěli interpretovat nebo zobrazit samotný akt upálení, k čemuž většina památníků po světě směřuje. [...] Palachův čin nedeklaruje jen reakci na příchod vojsk. Je to deprese z toho, že marasmus padesátých let bude pokračovat.*“, popisují autoři návrhu motiv vytvoření památníku.¹⁶²

Další památník ve formě pamětní dlaždice Jana Palacha byl odhalen 16. ledna v prostorech Karolina, na nádvoří, kde stála v lednu roku 1969 rakev s ostatky Jana Palacha. „*Jan Palach patří k nejvýznamnějším osobnostem moderních československých*

---

¹⁶¹ SKALICKÝ, Jaroslav, ŠKOULOVÁ, Tereza. 50 let od smrti Jana Palacha, 2) Poslechněte si vzpomínky spolužáků Jana Palacha, kterému na škole přezdívali Vědec. *Český rozhlas [online]*, 15. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/50-let-od-smrti-jana-palacha-7724229/2>.

¹⁶² SKALICKÝ, Jaroslav, ŠKOULOVÁ, Tereza. 50 let od smrti Jana Palacha, 7) Památník Jana Palacha podle MCA ateliér: hranol zla jako symbol totalitního marasmu, *Český rozhlas [online]*, 20. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/50-let-od-smrti-jana-palacha-7724229/7>.

a českých dějin, k předním bojovníkům za svobodu a demokracii. Jeho čin proto nesmí být zapomenut. Nesmí být zapomenut také proto, že svoboda a demokracie, za něž Palach položil život, nejsou ani dnes žádnou samozřejmostí a můžeme je ztratit snáz a dříve, než se na první pohled zdá“, jsou slova, která při odhalování dlaždice Jana Palacha pronesl rektor Univerzity Karlovy, Tomáš Zima.¹⁶³

Obrázek 3: Pamětní dlaždice Jana Palacha na nádvoří Karolina, odhalena 16. 1. 2019.
Zdroj: Zuzana Machálková, 22. 3. 2019, Praha

16. ledna 2019 uspořádal spolek *Milion Chviliek*¹⁶⁴, který se na akci podílel s projektem *Méně Tekel*¹⁶⁵, tichý průvod se svíčkami z Václavského náměstí na Staroměstské náměstí k soše Jana Husa, kde byla akce pietně zakončena. Celý den přicházely desítky lidí se svíčkami a květinami, které na památku Jana Palacha pokládali na Václavské náměstí jak ke kašně u Národního muzea, kde je od roku 2000 Pomník Jana Palacha a Jana Zajíce, vytvořen výtvarnicí Barborou Veselou a architektky Čestmírem Houskou a Jiřím Veselým, tak i k soše sv. Václava a k pamětní desce Jana Palacha a Jana Zajíce uprostřed Václavského náměstí.

¹⁶³ Pamětní dlaždice Jana Palacha v Karolinu připomíná, kde stála jeho rakev, *Univerzita Karlova [online]*, 16. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://cuni.cz/UK-9534.html>.

¹⁶⁴ „Účelem našeho spolku je „podpora a kultivace demokratické kultury, občanské angažovanosti a veřejné diskuze v České republice.“ Členů spolku je kolem deseti, dobrovolníků máme více než sto a stále se rozrůstáme. Nejsme navázáni na žádnou aktivistickou skupinu, politickou stranu, univerzitu či podnikatelské struktury.“ Dostupné z: <https://www.milionchviliek.cz/o-nas>.

¹⁶⁵ „Mezinárodní projekt MĚNĚ TEKEL je nekomerčním multidisciplinárním festivalem proti totalitě, pro paměť národa s cílem připomínat historické mezníky nejen naší země, ale i dalších států Evropy s přesahem do částí světa, kde jsou porušována základní lidská práva.“ Dostupné z: <http://www.menetekel.cz/cz/o-festivalu/>.

Obrázek 4: Pomník Jana Palacha a Jana Zajíce u Národního muzea v Praze. Zdroj: Zuzana Machálková, 22. 3. 2019, Praha.

Obrázek 5: Pomník Jana Palacha a Jana Zajíce na Václavském náměstí v Praze. Zdroj: Zuzana Machálková, 23. 3. 2019, Praha.

Dne 18. ledna 2019 se na Václavském náměstí v Praze polil hořlavinou a zapálil čtyřiapadesátiletý muž. Kolemjdoucí muže, který utrpěl popáleniny na asi třiceti procentech těla, uhasili oblečením. Média v těch dnech informovala pouze o tom, že se čin odehrál, s tím, že zřejmě nešlo o politické motivy. V dalších týdnech se o tomto případu v médiích již nereferovalo. Další informace či souvislost s činem Jana Palacha nejsou vzhledem k přání rodiny daného muže doposud známy.

18. ledna také ČTK informovala o tom, že *„Pražský magistrát začne ještě tento měsíc jednat o odkupu bývalého Borůvkova sanatoria v Legerově ulici. V budově, kde zemřel popálený student Jan Palach a umučený čichoštský kněz Josef Toufar, chce město vytvořit důstojné místo připomínající historické milníky Česka ve 20. století. Představitelé Prahy budou také jednat o udělení čestného občanství pro Palacha, který se v lednu 1969 upálil, aby vyburcoval společnost k odporu proti nastupující normalizaci.“*¹⁶⁶

19. ledna ČTK napsala: *„Setkání v místech, kde se student před půl stoletím upálil na protest proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, pořádala iniciativa Bez komunistů. V Týnském chrámu v Praze se ve stejnou dobu sloužilo rekviem. Kněz Petr Piřha při mši uvedl, že dnes by měl Palach národ probudit z lhostejnosti. Jeho čin připomnělo i mimořádné zvonění zvonů z katedrály svatého Víta a dalších pražských míst. [...] (Petr) Piřha, který působil před padesáti lety ve vědecké radě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kterou Palach navštěvoval, připomněl jeho památku čtením z knihy Exodus, kde se píše o zjevení Boha Mojžíšovi v hořícím keři, který ale oheň nespaloval. Hořící keř byl pojmenován i třídílný film, který byl o Palachovi natočený v roce 2013. (Piřha) stál také u Palachovy rakve jako čestná stráž. „Co se to děje s národem, za který zemřel? Odhalujeme pamětní desky, klademe věnce k jeho pomníkům. Vyslovujeme přísahy a oslavná slova,“ řekl. Prázdnotu slov řečníků, kteří o Palachovi mluví, přirovnal k pohozeným pet lahvím, které mění krajinu v jediné obrovské smetišť. „Dnes aby nás Jan Palach budil z lhostejnosti nadbytku a z lhostejnosti vypěstované stínem skutečnosti na obrazovce. Skutečnosti, jíž už ani nevěříme a roztříštíme si o ni nakonec lebky, až na ni narazíme. Jan Palach nezemřel proto, aby se mohli blýsknout před kamerami*

---

¹⁶⁶ V Borůvkově sanatoriu má vzniknout důstojné vzpomínkové místo, ČTK, 18. 1. 2019 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

řečníci sledovaní lhostejným zástupem obdivně vzhlížejícím k našim elitám. Zemřel kvůli nejzákladnějším hodnotám našeho lidství,“ uvedl při mši Piřha.¹⁶⁷

Prezident České republiky, kterým je v roce 2019 Miloř Zeman, se na řádnou z připomínkových akcí k padesátému výročí od sebeupálení Jana Palacha osobně nedostavil. V rozhovoru pro *Blesk* řekl: „*Já se nerad vystavuji setkání s blbci nebo blázny, a protože vím, že existuje skupina hlupáků, tak nevím, proč by se s nimi měl prezident republiky setkávat.*“ Reagoval tak na možné hlasité protesty v pražských ulicích vůči němu a premiérovi Andreji Babiřovi. Vůči tomu se vymezila část české společnosti, která nesouhlasí s tím, aby bývalý spolupracovník Státní bezpečnosti pokládal věnec na pomník Jana Palacha.¹⁶⁸ V tomtěž rozhovoru se Miloř Zeman vyjádřil také k Palachovu činu: „*Palach přece jen svojí obětí přispěl k tomu, aby se jeho památka připomněla a přispěla ke svržení komunismu, to ale nevyváží smrt mladého člověka. Kdo chce za svojí pravdu nebo za svůj názor bojovat, tak může bojovat pouze živý, když je mrtvý, tak jeho boj ztrácí smysl.*“¹⁶⁹

Česká televize pokryla padesáté výročí od úmrtí Jana Palacha několika pořady, přičemž již 12. ledna odvysílala film Roberta Sedláčka *Jan Palach*, který byl uveden na začátku srpna roku 2018. 15. ledna bylo v České televizi odvysíláno rovněž *Poselství Jana Palacha*, což je dokumentární film Kristiny Vlachové. Dalšími pořady týkajícími se Palacha, které byly v lednu 2019 na České televizi k vidění, jsou *Ticho* od Milana Peera či *Obět' nejvyšší* od J. Soukupa.

Životu Jana Palacha se v lednu 2019 věnoval také *Týdeník Respekt*. Šéfredaktor Erik Tabery v editorialeu píše: „*Informace představené historiky v posledních letech vykreslují složitější obraz Jana Palacha. Během invaze v srpnu 1968 se ozbrojil pistolí, uvažoval prý také o zorganizování obsazení Československého rozhlasu. To pochopitelně vyvolává úvahy o alternativním scénáři k událostem z ledna 1969. Jak by Čechoslováci přijali případnou radikálnější formu protestu? Pokud tu dráždí slovo „radikální“, protože přece nemůže být nic radikálnějšího než sebeupálení, pak to není jistě namístě. V našich*

¹⁶⁷ Lidé si připomněli výročí smrti Jana Palacha, zněly i zvony, ČTK, 19. 1. 2019 [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ib.ctk.cz>.

¹⁶⁸ SVOBODOVÁ, Ivana. Babiř zůstane v registru agentů Stb. Štrasburk odmítl jeho stížnost. *Respekt* [online], 10. 12. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/politika/strasburk-odmitl-babisovu-stiznost-jeho-jmeno-v-registru-agentu-stb-zustane>.

¹⁶⁹ „Nerad se vystavuji setkání s blbci.“ Zeman řekl, proč Palacha neuctil osobně. *Blesk.cz* [online], 20. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/590007/nerad-se-vystavuji-setkani-s-blbci-zeman-rekl-proc-palacha-neuctil-osobne.html>.

dějínách forma ozbrojeného protestu, případně neozbrojeného, ale třeba ve formě obsazení nějakého prostoru, vyvolává většinou rozpaky, mnohdy pobouření. Akceptovali bychom takového Palacha, anebo bychom ho zahrnali nálepkami jako „výtržník“, „zpykaná mládež“, „co ten ví o světě“ [...] Zřejmě ano. Čin Jana Palacha je děsivý a obdivuhodný i po padesáti letech. Jeho síla mimo jiné spočívá právě v onom obětování sebe samého. Kult oběti je Čechům blízký už po několik staletí. Ne že by byli ochotní se většinou obětovat, ale vnímají se jako oběť. A když ji někdo přijme za ně, je to o to silnější. Jan Palach má a bude mít výjimečné místo v našich dějínách – a v tomto případě je vhodné říct, že i v našich srdcích -, protože nešlo jen o šokující formu protestu. Tehdy byl jasným symbolem konce šedesátých let a začátkem normalizace. A také připomínkou, že každý si musí vybrat, na kterou stranu se přidá. Zda k oné naději, či naopak zradě demokratických zásad. Ale tím to nekončí. Celý jeho příběh, mládí, touha po vzdělání, přemýšlení o společnosti, svobodě, vnímání odpovědnosti za onu svobodu, to vše v sobě nese univerzální hodnoty. Proto je a bude připomínkou naší role ve společnosti. Pokud jsou tu lidé, kteří jsou ochotní za nás obětovat vše, co mají, jak se sami sobě vymluvíme, když neprojevíme o veřejné dění ani minimální zájem?“¹⁷⁰

Nejen Češi si však připomínali Palachovo sebeupálení a symboliku, na jejímž významu se česká i zahraniční společnost dodnes zcela neshodne. Již na konci roku 2018 se do médií dostala zpráva o plánu italských neonacistů uspořádat ve městě Verona koncert věnovaný Janu Palachovi, a to při příležitosti padesátého výročí od jeho činu. Původním plánem italských neonacistů byl koncert, který zaštitily veronské úřady, a který se měl konat 19. ledna. To se však setkalo s výrazným nesouhlasem té části společnosti, která se vůči neonacistické skupině jasně vymezila. Onen plán byl tedy označen jako zneužití českého studenta Jana Palacha a naprostá dezinterpretace jeho hodnot a motivu. Studentská rada Filozofické fakulty Univerzity Karlovy se proti koncertu vymezila peticí, ke které píše: „Palachův odkaz je i dnes stále živým, proto je potřeba v této souvislosti si připomenout, co je základním prvkem tohoto odkazu, který je více než jednoznačný. Jana Palacha, studenta Filozofické fakulty, motivovala k jeho radikálnímu činu touha po demokracii a humanitě. Hnutí identity a další krajně pravicová uskupení dezinterpretují tento Palachův odkaz již svou vlastní existencí.“

---

¹⁷⁰ TABERY, Erik. Češi a oběť Jana Palacha, editorial. *Respekt*, Ročník XXX, č. 3/2019. Praha: *Economia* a.s., 14. – 20. 1. 2019, s. 3. ISSN 0862-6545.

*Je proto nemyslitelné a zcela nežádoucí, aby byl Palach takovými hnutími oslavován.*¹⁷¹ Přestože byl pronájem původního místa události zrušen, pořadatelé koncertu věnovaného Janu Palachovi našli nové místo konání, a i přes odpor české i zahraniční veřejnosti veronské úřady akci zaštitily.

4. Film Hořící keř (Agnieszka Holland, 2013) – obsahová a dramaturgická analýza

Film *Hořící keř*, který režírovala polská režisérka Agnieszka Holland, začal vznikat v březnu roku 2012 a na obrazovky filmového kanálu HBO vstoupil roku 2013. Ze scénáře filmového historika a scénáristy Štěpána Hulíka vznikl třídílný film, pojednávající o tom, co v československé společnosti započalo po sebeupálení Jana Palacha 16. ledna roku 1969. Název filmu je inspirován biblickým příběhem v knize *Exodus (Ex 2, 23-4, 18)*¹⁷², o události na hoře Oreb, kdy se Mojžíšovi zjevil Hospodinův anděl v hořícím keři. V biblickém příběhu, ve kterém Hospodin promlouvá k Mojžíšovi, vidí Mojžíš hořící keř, který přesto, že hořel, neshořel.

Dnes, po padesáti letech od činu Jana Palacha, jsme svědky toho, že i on, přestože hořel, v paměti národa neshořel, a naopak je jeho příběh zjišťováním nových skutečností nadále rozvíjen, a to i přesto, že byly během oněch padesáti let několikrát tendence vytlačit jeho osobu a vzpomínku na jeho čin, přesněji tedy jeho motiv a poselství, z paměti národa, nebo alespoň zastřít ho mnohými nepravdami, zvláště pak do roku 1989. *Hořícího keře* se nejenomže ujala nikoliv česká, nýbrž zahraniční režisérka, film ale navíc vznikl v produkci soukromé televizní společnosti HBO. „*Hořící keř je dosud nejambicióznějším projektem společnosti HBO Europe. Co se týká tvůrčí i finanční svobody, nemá v kontextu české televizní tvorby předchůdce a řadí se spíše k současné severoamerické či západoevropské televizní produkci. [...] Štědré financování HBO umožnilo provést perfektní trikové sekvence, především sebeupálení na dobovém Václavském náměstí.*“¹⁷³

¹⁷¹ Stanovisko Studentské rady FF UK k plánovanému koncertu ve Veroně. *Strada.ff.cuni.cz [online]*, 4. 1. 2019 [cit. 22. 4. 2019]. Dostupné z: <https://strada.ff.cuni.cz/?p=556>.

¹⁷² Pozn.: V roce 1969 napsal Jan Skácel báseň o Janu Palachovi, jejíž název se rovněž inspiroval hořícím keřem z knihy *Exodus*. Báseň tedy také nese název *Hořící keř*.

¹⁷³ HŘÍDEL, Jiří. Agnieszka Hollandová obdarovala Čechy Hořícím keřem. *Česká televize*, 28. 1. 2013 [online] [cit. 31. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1120761-agnieszka-hollandova-obdarovala-cechy-horicim-kerem>.

S Českou televizí se autoři *Hořícího keře* nedohodli kvůli omezenému rozpočtu. „Hulík se svými kolegy producenty nabízel nejdříve svůj scénář České televizi. Tam ho ale odmítli. Nyní je za to neskonale vděčný. V ČT by námět nikdy nemohl získat takové podmínky, jaké mu poskytla HBO.“¹⁷⁴ Dle scénáristových slov šlo navíc i o to, že Česká televize přinesl scénář v roce 2010, což bylo rok po čtyřicátém výročí od sebeupálení Jana Palacha. Česká televize to vnímala jako promarněnou příležitost vytvořit film právě k výročí, přičemž do dalšího, v rámci deseti let, tedy do roku 2019, byla naopak dlouhá doba, proto film odmítli.¹⁷⁵

To, že se režie *Hořícího keře* ujala právě Agnieszka Holland, však tak překvapivé není. Od roku 1968 do roku 1969, tedy i během *pražského jara*, tato uznávaná polská režisérka studovala na pražské FAMU a politické dění, v němž byl prosazován socialismus s lidskou tváří, silně prožívala. Podílela se dokonce i na studentském hnutí a na konci roku 1971 strávila dva měsíce ve vazbě v pražské Ruzyni.¹⁷⁶ Na život v Praze v období *pražského jara* vzpomíná Holland následovně: „Byla to jedna z nejkrásnějších zkušeností, jaké jsem měla, protože předtím jsem žila v komunistickém Polsku a tady se najednou ukázalo, že život může být svobodný a společenský, že politika a umění a život ulice se mohou propojit dohromady. Byla jsem velmi mladá a byla to moje první důležitá politická zkušenost.“¹⁷⁷ Osobně se jí pak tedy dotkla i invaze vojsk Varšavské smlouvy na území Československa v srpnu roku 1968, a poté sebeupálení Jana Palacha v lednu roku 1969. „Do Prahy jsem se vrátila krátce poté, takže jsem ještě zažila vše postupující pocit vzrušení a vědomí, že se stalo něco národně nesmírně důležitého.“ [...] Tenkrát prý ještě byla přesvědčena, že oběť Jana Palacha byla výsledkem konspirace konkrétní skupiny studentů, která se vytvořila během studentské stávk. „Až během přípravy svého současného filmu o Palachovi jsem zjistila, že o žádnou konspiraci nešlo.“¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ GREGOR, Jan. Hollandová točí o Palachovi. Má velký rozpočet i ambice. *Aktualne.cz* [online], 15. 5. 2012 [cit. 31. 3. 2019]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/hollandova-toci-o-palachovi-ma-velky-rozpocet-i-ambice/r~i:article:744930/>.

¹⁷⁵ Osobní rozhovor se Štěpánem Hulíkem. 10. 4. 2019, Praha.

¹⁷⁶ HŘÍDEL, Jan. Agnieszka Hollandová obdarovala Čechy Hořícím keřem. *Česká televize* [online], 28. 1. 2013 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1120761-agnieszka-hollandova-obdarovala-cechy-horicim-kerem>.

¹⁷⁷ Palachova smrt je univerzální téma, říká Hollandová. *Česká televize* [online], 30. 5. 2013 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1168173-palachova-smrt-je-univerzalni-tema-rika-hollandova>.

¹⁷⁸ ŠVARCOVÁ, Alžběta. Agnieszka Holland: Jan Palach byl skutečným hrdinou. *Český rozhlas* [online], 14. 11. 2012 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/agnieszka-holland-jan-palach-byl-skutecnym-hrdinou-6220173>.

Se spoluprací na *Hořícím keři* ji oslovil právě mladý historik a scénárista Štěpán Hulík, který na scénáři k filmu začal pracovat ve svých čtyřiatdvaceti letech a s přestávkami ho psal čtyři roky. Režisérku Agnieszku Holland oslovil proto, že chtěl, aby *Hořící keř* natočil někdo, kdo se od celého kontextu České republiky a jejího vnímání Jana Palacha dokáže odosobnit, ale na druhou stranu někoho, kdo roky 1968 a 1969, a kontrast, který během nich v atmosféře společnosti nastal, zažil a dokázal by je tak správně vyjádřit. Holland později ke scénáři řekla: „*Když mi poslali scénář, tak jsem vůbec neměla tušení, kdo Štěpán je a kolik mu je let. A když jsem to četla, tak jsem si myslela, že to napsal můj vrstevník, protože byl šíleně přesný a velmi pravdivý, pokud jde o postihnutí chuti té doby a pokud jde o fakta a detaily, tak to vystihl velmi reálně.*“¹⁷⁹

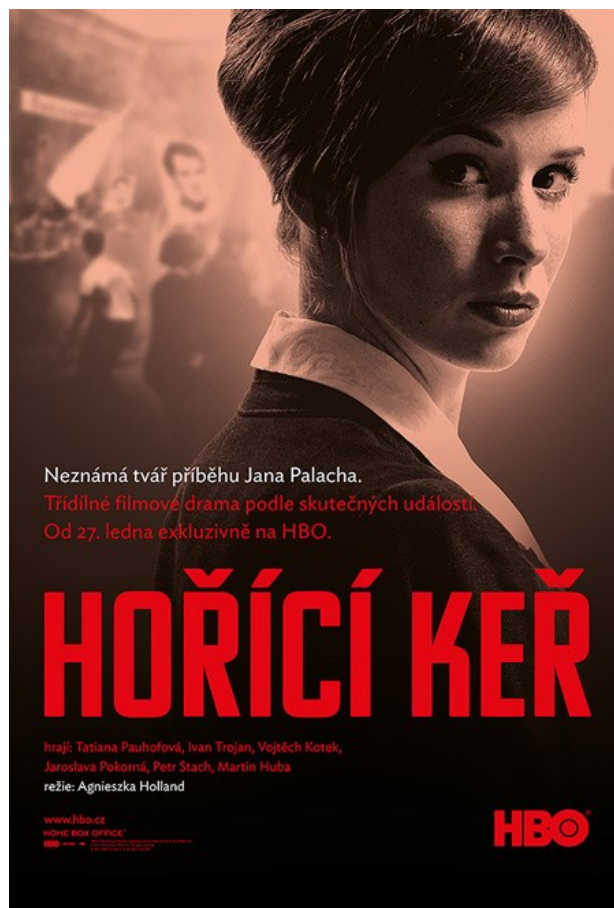
Česko-polský je v případě tohoto filmu celý tvůrčí tým. Produkce *Hořícího keře* se ujali Tomáš Hrubý a Pavla Kubečková, kamery Martin Štrba s Rafalem Paradowskim a střihu Pavel Hrdlička. O hudební stránku filmu se postarali Karel Mařík a Antoni Komasa-Lazarkiewicz, který s režisérkou Agnieszkou Holland spolupracoval již v roce 2002. Ústřední písní *Hořícího keře* je *Directions* od pražské kapely *Republic of Two*. Kvůli přesným informacím a z hlediska historických faktů spolupracoval scénárista Štěpán Hulík během psaní scénáře rovněž s historikem Petrem Blažkem. K tomu, jakými konkrétními událostmi se film zabývá, se dostaneme v dalších kapitolách, z obecného hlediska však autoři *Hořícího keře* použili událost sebeupálení Jana Palacha, kterým film začíná, jako takzvaný můstek k ukázce všeho, co tehdejší československá společnost prožívala. Jednotlivé osobní příběhy postav, které s činem Jana Palacha jakkoliv souvisely, demonstrují, jakými situacemi lidé procházeli, jak doba normalizace měnila charaktery, jak režim lámal osobnosti do té doby považované za spravedlivé a ve svém postoji pevné, a jak se naopak projevila osobnostní síla některých lidí, pokoušených získáním moci. Film *Hořící keř* divákovi připomíná, co po sebeupálení Jana Palacha následovalo a jakým způsobem to ovlivnilo jeho nejbližší, tedy jeho rodinu i ty, kteří při ní stáli.

K *Hořícímu keři* vznikl pro HBO Europe také projekt *Věrný zůstanu*, o jehož vznik se postarala agentura 2FRESH s videoprojekcemi Jiřího Stejskala a NUTPRODUKCE. „*Web vernyzustanu.cz mapuje zásadní zvraty v historii českého národa od vzniku republiky až po Sametovou revoluci. Ústředním tématem je čin Jana Palacha, který svým upálením*

---

¹⁷⁹ Palachova smrt je univerzální téma, říká Hollandová. Česká televize [online], 30. 5. 2013 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1168173-palachova-smrt-je-univerzalni-tema-rika-hollandova>.

vyjádřil protest proti letargii lidu vůči okupaci sovětskými vojsky. Web dává do kontextu události, které tuto oběť předcházely i následovaly.¹⁸⁰

Obrázek 6: Plakát k filmu *Hořící keř*. Zdroj: Martin Jedlička, In: *Designportal [online]*, 28. 3. 2015. Dostupné z: <https://www.designportal.cz/ceskeho-lva-za-nejlepsi-filmovy-plakat-ziskal-snimek-horici-ker/>.

4.1. Dramaturgie

Předtím, než provedu obsahovou a dramaturgickou analýzu filmu *Hořící keř*, považuji za důležité vysvětlit, na co se dramaturgie zaměřuje. Elmar Klos popisuje dramaturgii tak, že: „*Je to především hledání, výběr a studium materiálů vhodných pro zpracování na filmové nebo televizní dílo. Výchozím materiálem může být rekonstrukce určité autentické události stejně jako hotová literární práce nebo původní myšlenka koncipovaná přímo pro film. Jestliže námět odpovídá svou ideou společenské potřebě i poptávce, začne pracovní kolektiv [...] společně pracovat na dramatické výstavbě*

¹⁸⁰ Věrný zůstanu, [vernyzustanu.cz \[online\]](http://www.vernyzustanu.cz/) [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.vernyzustanu.cz/>.

příběhu. Současně s fabulací probíhá i výběr výrazových realizačních prostředků. Výrazovým prostředkem, na který je nutno brát zřetel už při psaní scénáře, je právě tak herecký typ představitelů, jako třeba barva, formát filmu či užití zvuku.¹⁸¹

A k čemu je vlastně znalost dramaturgie pro film tak podstatná? „Dramaturgie krom jiného pojednává o struktuře, základních kamenech jednotlivých žánrů, o pravidlech, která je dobré si osvojit, abychom je posléze mohli narušovat, stavět na hlavu, anebo rozvíjet. Znalost dramaturgie a dramaturgických pojmů nám pomáhá analyzovat příběh, zhodnotit dvoustránkový námět, odhadnout jeho kvality či slabiny, stejně tak jako nám pomůže nacházet řešení, jak se zamýšleným příběhem či jeho jednotlivými sekvencemi naložit [...]“¹⁸² Úkolem dramaturga je pak analyzovat daný filmový námět tak, aby korespondoval s filmovým scénářem, postavami i skutečností, kterou případně zpracovává. Je to právě dramaturg, který autora směřuje tak, aby byla myšlenka vyjádřena správnými a odpovídajícími prostředky. „Vedle toho je povinností dramaturga filmového vyhledávat vhodné látky původní, literární nebo divadelní k eventuální adaptaci, popřípadě pro potřebné náměty zainteresovat vhodného autora.“¹⁸³

Základem a počátkem každého díla by pak měla být idea, kterou by měli všichni, kteří se na díle podílejí, sdílet. Teprve je-li idea pevná, mohou posloužit znalosti pravidel v rámci dané profese či řemesla. „**Idea** (z řečtiny), myšlenka, smysl, význam, podstata; mnohovýznamový pojem, výsledek duchovní činnosti člověka.“¹⁸⁴ S onou ideou/nápadem pak tvůrce pracuje zasazením do prostředí, do celkového vyznění, do tématu. Právě k tomu zvolí hrdinu, jenž onen nápad naplní. „Podstatné však je, že hrdina musí být jiný, než je prostředí, v němž se ocitl, může být liberál, mladý revolucionář, homosexuál, vegetarián, zastánce či odpůrce atomové energie, ale skutečně musí být jiný a z tohoto rozporu se musí vyklubat Téma, neboť právě ona jinakost se stává tématem. „**Téma** (z řečtiny), základní námět uměleckého díla, jasně formulovaný a uzavřený celek vystupující ve funkci základního myšlenkového materiálu. Téma je zhuštěním věcného obsahu, je oním jádrem pudla, téma je tím, o Čem to je. Každé téma by se mělo dát vyjádřit

---

¹⁸¹ KLOS, Elmar. *Dramaturgie je když...*, Československý filmový ústav, Praha, 1987. s. 8-9. MK ČSR 29-030-87.

¹⁸² NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. s. 18-19. ISBN 978-80-246-1306-2.

¹⁸³ Film a filmová technika, SNTL, nakladatelství technické literatury, 1974. In: NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. s. 19. ISBN 978-80-246-1306-2.

¹⁸⁴ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. s. 20. ISBN 978-80-246-1306-2.

*jednoduchým sloganem. [...] Nejde tedy o jednostranně a jednostrunně nahlížený problém [...], ale o velmi důkladné zvažování [...] problému ze všech stran a do hloubky.*¹⁸⁵

Co je tedy tématem filmu *Hořící keř* a jakým jednoduchým sloganem by se dal tento film označit? Je to film o činu Jana Palacha? Nebo je ústředním tématem spíše československá společnost v roce 1969 a v následujících letech? Je jím ukázka křehkosti lidského charakteru, ocitne-li se pod silným tlakem? Nebo naopak ukázka toho, že si charakter někteří lidé nenechají zlomit, ať je nátlak sebevětší? To, že bychom film *Hořící keř* mohli uchopit z tolika stran, není důkazem toho, že nemá jasně dané téma, ale právě toho, že problém nenahlíží jednostranně, nýbrž z různých úhlů pohledu a do hloubky události. „*Téma na sebe nabaluje téma, někdy jich na sebe nabalí víc, a v tom případě mluvíme o tématu hlavním a tématech vedlejších. Vedlejší téma vždy nějakým způsobem souvisí s tématem hlavním, je jím ovlivněno nebo z něj vychází [...]*“¹⁸⁶

Hořící keř ukazuje, že přestože byli lidé za dob totality pod velkým tlakem, kdy mu někteří snadno podlehli a upustili tak často od svých přesvědčení, například postava *Vladimíra Charouze* (postava herce Adriana Jastrabana), nic nebylo jen černobílé. Postava *Vladimíra*, která nejdříve spolupracovala s obhájkyní *paní Palachové Dagmar Burešovou*, později po nátlaku podepisuje spolupráci se Státní bezpečností a staví se proti těm, kterých se dříve zastávala. Představuje tím divákovi vnitřní boj, který musel člověk často vést sám se sebou, ohlížejíc se nejen na sebe, ale také na své blízké. Ukázkou vnitřního boje a toho, jak politická situace odkrývala a měnila charakter lidí, kteří se jí přizpůsobovali, je rovněž postava *majora Jireše* (postava herce Ivana Trojana), který se případem Jana Palacha a případných ostatních studentů zabýval od samého počátku, a který na konci druhého dílu emigroval do zahraničí. Během prvního i druhého dílu je v několika situacích zjevné, že jeho postava kolísá mezi vědomím si vlastního vysokého postavení a mezi tendencí soucítit s těmi, které vyšetřoval. Ony dvě stránky osobnosti lze vidět i u *majora Dočekala* ve třetím dílu (postava herce Igora Bareše), kterému právě *Vladimír Charouz* předal spis s důkazy o *Nového* spolupráci s KGB, které chtěla *Dagmar Burešová* předložit jako důkaz u soudu. *Major Dočekal* tedy jasně věděl, že se právě dopouští velké nepravosti a že tím rodinu Palachových, která přišla o nejbližšího člena rodiny, uvede do velké křivdy. Vůči této skutečnosti se chová zcela chladně, nezajímavě, načež v další minutě informuje *Vladimíra* o tom, že se stal předchozí den dědečkem

¹⁸⁵ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. s. 21. ISBN 978-80-246-1306-2.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 24.

a že při pohledu na vnuka „brečel jako stará plačka“. Scéna tím ukazuje, že ti, kteří (nejen) profesně páchali zlo na životech druhých, měli své vlastní osobní životy a lidi, na kterých jim záleželo. Ukazuje to onu lidskou neschopnost sebereflexe, případně schopnost, ale na druhou stranu neochotu, a to vše pro vlastní prospěch.

„Pro určení tématu ovšem zdaleka nestačí stanovit pouze jádro děje, tedy syžet, ale téma je třeba brát jako fakt ideologické povahy. [...] Jde tedy zase a znovu o postoj autorů a budme rádi, že postoje autorů jsou rozmanité a způsoby jejich nazírání světa rovněž, neboť kdyby tomu tak nebylo, brzy bychom se v literatuře a filmu dočkali obecné nudy.“¹⁸⁷ Také ve filmu *Hořící keř* se projevuje postoj autorů, který odpovídá nahlížení Palachova činu po roce 1989. Pokud by byl ideologický přístup autorů odlišný, mohl by film, neopírajíc se o fakta, pojednávat o tom, jak západ zmanipuloval nevinné české studenty, kteří pro jejich zájmy obětovali vlastní život. Z dnešního pohledu by bylo takové pojetí, vzhledem k tomu, co o tématu víme, naprosto nemyslitelné, nicméně potvrzuje to ono tvrzení, že se téma odvíjí od postoje a názoru autorů.

Způsob, jak následně jednotlivé tematické složky uspořádáme z časového, dějového i tematického hlediska, se nazývá *syžet*. „**Syžet** (z franc. *sujet*, *předmět*, *látka*, *námět*), v epickém a dramatickém díle způsob uspořádání složek jako děj, postava, vnější prostředí, vypravěč; oproti *fabuli* představuje její konkrétní ztvárnění v časové následnosti, s časovými inverzemi. [...] Můžeme příběh vyprávět od konce, můžeme se prostřednictvím retrospektiv dobrat k začátku, můžeme splétat tři dějové linie, které se na konci setkají, můžeme použít vizí a snů [...].“¹⁸⁸ Skrze syžet se pak odvíjí *fabule*. „**Fabule** (lat. *fabula*, *báje*, *vypravování*: *fabulor*: *hovořit*, *mluvit*) souhrn událostí, příběhů a činů postav vzájemně zřetězených příčinnou a časovou souvislostí; [...] Každý dobrý *fabulátor*, tj. *vypravěč*, ví, že pro *fabuli* jsou nejen příznačné, ale zcela nutné konfliktní situace. Každá z postav chce svou situaci řešit jinak, neboť ji jinak nazírá, a tak dochází zcela zákonitě k rozporu.“¹⁸⁹

Příkladem takového rozporu v názorech dvou postav na základě odlišného vidění světa může být scéna, ve které *advokátka Dagmar Burešová* (postava herečky Táni Pauhofové) v prvním dílu odmítne obhajobu Palachových, čímž se dostává do konfliktu se *studentem Ondřejem Trávníčkem* (postava herce Vojtěcha Kotka), a posléze obrat,

¹⁸⁷ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. s. 21-22. ISBN 978-80-246-1306-2.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 23.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 31.

kdy se pro jejich obhajobu rozhodne a vznikne tak konflikt mezi ní a jejím manželem, *doktorem Radimem Burešem* (postava herce Jana Budaře). Dochází tak k jistým zápletkám, což je „*křížení sil, které působí v různých směrech vnitřního světa filmového dramatického díla: jejich vzájemné proplétání určuje základní napětí příběhu. Zápletka může být intrika vědomá nebo zcela nevědomá, každopádně je zápletka motivem, porušujícím dosavadní rovnováhu.*“¹⁹⁰ Právě tyto konkrétní zápletky v *Hořícím keři* umožňují divákovi nahlédnout do nitra postav, seznámit se s jejich způsobem přemýšlení o dané situaci, o tom, jak ji řeší, což se samo o sobě stává nedílnou součástí příběhu.

Film *Hořící keř* vznikl čtyřicet čtyři let po sebeupálení Jana Palacha, přičemž za tyto více než čtyři desítky let se toho kolem Palachovy osoby, jeho činu i kolem osob jemu blízkým odehrálo tolik, že k tomu, aby mohl vzniknout film na toto téma, museli autoři přistoupit na ohraničení události. Vymezit si, co z toho, co se kolem osoby a činu Jana Palacha odehrálo, považují za zásadní pro vystavění příběhu. „*Protože všechno, co začne, musí někdy skončit. [...] Protože všechno má své meze a mantinely, je i filmový příběh zcela nutně ohraničen časem, časem, který na odvyprávění příběhu autor má. Znamená to, že pokud samotný děj našeho příběhu obsahuje kupříkladu období několika let, musíme velice pečlivě dbát na výběr faktů, která jsou pro to, co chceme příběhem říct, důležitá; musíme jednotlivé sekvence odvyprávět rychle, ale naprosto srozumitelně; [...] Při psaní filmového příběhu je ale nanejvýš nutné myslet právě na onu časovou ohraničenost a zbytečným natahováním bojových scén, i kdyby byly sebeeфекtnější, nezatačit do pozadí základní myšlenku.*“¹⁹¹

Autoři filmu *Hořící keř* zvolili časové ohraničení od samotného sebeupálení Jana Palacha na Václavském náměstí, až po konec soudu, tedy rok 1973. Třetí díl filmu pak končí autentickými záběry z roku 1989, ty už však nejsou přímo součástí filmového příběhu. Vybrané časové ohraničení *Hořícího keře* tedy představuje období čtyř let. Protože událostí, které se za tuto dobu odehrály a zpráv, které se snažily zmanipulovat mínění veřejnosti o Palachově činu, bylo tolik, že bylo zcela nezbytné, aby autoři vybrali ty z nich, na jejichž základě si divák udělá představu o tom, co všechno se za tyto čtyři roky odehrálo. Pochopitelně nebylo možné, aby necelé čtyři hodiny obsáhly vše, zná-li tedy člověk skutečnost, může mít tendenci autorům vyčíst, co pozapomněli, vynechali, nedomysleli. Kvůli časovému omezení se však těmto výtkám vůči nedostatkům

¹⁹⁰ NOVOTNÝ, David Jan. Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. s. 31-32. ISBN 978-80-246-1306-2.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 27.

nevyhne žádný autor, divák by měl proto brát v potaz výše zmíněné, tedy že dílo se odvíjí od autorova postoje, proto obsahuje především to, co přišlo jako podstatné autorům filmu. V případě *Hořícího keře* se dramaturgie filmu ujaly Marcela Pittermannová a Iva Klestilová.

V dalších kapitolách se tedy zaměřím na obsahovou a dramaturgickou analýzu všech tří dílů *Hořícího keře*, abych se poté mohla zaměřit na to, do jaké míry film odpovídá reálným událostem týkajícím se sebeupálení Jana Palacha a následného soudního procesu, o který se autoři filmu v ději opírají.

4.2. První díl

V úvodu všech tří dílů dramatu¹⁹² *Hořící keř* zní během úvodních titulků píseň ‘*Why do you leave me*’ z roku 1968, jejímiž autory jsou Petr Novák a George & The Beatovens. Během této úvodní znělky běží na filmovém plátně černobílé záběry na tančící mládež, připomínající uvolněnost a pocit naděje během *pražského jara*. Tyto záběry se pak střídají s dobovými záběry ze srpna roku 1968, kdy do Prahy přijíždí vojska Varšavské smlouvy, proti kterým se českoslovenští občané v té chvíli ještě odhodlaně bouří. Hned první záběry tedy diváka přenesou do oné kontrastní atmosféry, která v roce 1968 v Československu byla, kdy snahy o vybudování socialismu s lidskou tváří a snahy o samostatné řízení země, přerušila právě náhlá a nemilosrdná invaze sovětských vojsk, jejichž pobyt se poté o dlouhá léta prodloužil. Právě tyto záběry spolu s textem „*21. srpna 1968 zahájila vojska Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem okupaci Československa. Přijela rozdrtit demokratizační proces, který se v zemi rozběhl na jaře téhož roku*“, posloužily jako stručné vysvětlení a popis toho, co se událo před samotným činem Jana Palacha a čím započala ona letargie československé společnosti, která ho k sebeupálení přiměla.

Následuje rovnou 16. leden 1969 a záběry na Václavské náměstí, na kterém je běžný denní ruch. Mladý muž, tedy postava¹⁹³ *Jana Palacha*, jde s plastovými kbelíky

---

¹⁹² „Drama je vždy konflikt. Pokud znáte potřebu své postavy, můžete vytvářet překážky na cestě za jejím splněním. Konflikt, boj, překonávání překážek jsou základními ingrediencemi každého dramatu – a také každé komedie. Povinností autora je vytvořit takový konflikt, aby divák nebo čtenář neztratili zájem. Příběh se musí neustále pohybovat vpřed, směrem k rozuzlení.“ Zdroj: FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: Základy scénáristiky*. Rybka Publishers, Praha, 2007. s. 32. ISBN 80-87067-65-7.

¹⁹³ „Postava je základem scénáře. Je to srdce, duše a nervový systém vašeho příběhu. Předtím, než napíšete první slovo scénáře, musíte důkladně poznat svou dramatickou postavu.“ Zdroj: FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: Základy scénáristiky*. Rybka Publishers, Praha, 2007. s. 35. ISBN 80-87067-65-7.

ke kašně na Václavském náměstí, kde na sebe z kbelíků vyleje kapalinu, tedy benzin, načež na sobě zapálí oděv a rozběhne se směrem dolů po Václavském náměstí. Ve filmu Jana pracovník Dopravního podniku po celou dobu sleduje, aby se ho záhy snažil pomocí vlastního oblečení uhasit. Následují detailní záběry ohořelého Jana Palacha, kterému momentální fyzický stav neumožňuje mluvit a dostává ze sebe pouze slovo „aktovka“. To zaslechl nedaleko Palacha stojící mladý muž, *koncipient Pavel Janda* (postava herce Patrika Děrgela), který v Palachově aktovce nachází dopis, ve kterém Jan vysvětluje motiv svého činu. K dopisu se chvíli poté dostává také Veřejná bezpečnost, která na místo přijela.

V další scéně již postava *Pavla Jandy* dobíhá do soudní budovy, kde oznamuje *advokátce Dagmar Burešové* (postava herečky Táni Pauhofové), *studentu Ondřeji Trávníčkovi* (postava herce Vojtěcha Kotka) a *studentce Vladimíře Charouzové* (postava herečky Jenovéfy Bokové), co právě na Václavském náměstí viděl. Postava *Ondřeje Trávníčka* se, vzhledem k reálným osobám angažovaným vůči osobě Jana Palacha, nejvíce přibližuje studentovi Lubomíru Holečkovi, podle autorů *Hořícího keře* je však postava *Ondřeje Trávníčka* spojením několika osob, tedy studentů, kteří se po Palachově činu v organizování stávek angažovali. Film divákovi ukazuje i to, jak se o Palachově činu dozvídají příslušníci Státní bezpečnosti¹⁹⁴ nebo jeho spolubydlíci a spolužáci.

Ve filmu jsou dále scény ukazující zapojení studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kteří začali organizovat stávky a sháněli jak zástupce studentů z jiných fakult a měst, ale také zástupce dělníků. Následně se o činu svého bratra dozvídá *Jiří Palach* (postava herce Petra Stacha), který se ještě tu noc dostává do Prahy, kde teprve zjišťuje, že *paní Palachovou* nikdo neinformoval. Následuje velmi emotivní scéna, ve které se o Janovu sebeupálení dozvídá *paní Palachová* po cestě do Prahy, kam jela za svým synem, a to z článku novin, které právě četl spolucestující. Herečka Jaroslava Pokorná, která postavu *paní Palachové* představuje, v této chvíli diváka naprosto uvěřitelně přesvědčuje o bolesti a beznaději, jakou prožívá žena, jejíž dítě je v tak vážném ohrožení života. V tomto případě se na působení scény výrazně podílí nejen obsahová stránka, ale také forma. „*Zázitek z umění může být velmi intenzivní. Říkáme, že nás filmy pohltily nebo dostaly. [...] Všechny tyto výrazy ukazují, že umělecká díla*

---

¹⁹⁴ „**Veřejná bezpečnost** byla uniformovanou složkou, která se podílela na udržování veřejného pořádku a stíhání kriminální činnosti. **Státní bezpečnost** byla tajnou politickou složkou sboru, která svou činností potlačovala občanská a lidská práva, špehovala a šikanovala odpůrce totalitního režimu a udržovala rozsáhlou síť spolupracovníků – agentů.“ Zdroj: RŮŽIČKA, Daniel. Sbor národní bezpečnosti (SNB), *Totalita.cz*, dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/snb.php>.

neustále působí na naše smysly, pocity a mysl. Podněcují náš zájem, utvrzují naše zaujetí, neustále nás pobízejí. A proč tomu tak je? Protože umělec vytvořil určitý celek. Umělecká díla uspokojují lidskou touhu po formě -, abychom mohli mít strukturovaný zážitek.“¹⁹⁵

Do zvláště rozporuplných pocitů ale diváka dostane scéna, ve které *major Jireš* (postava herce Ivana Trojana), přichází do budovy Filozofické fakulty, kde studenti z DAMU, kteří se ke stávce připojili, zpívají písně Karla Kryla, a kde *major* shání *studentku Hanu Čížkovou* (postavu herečky Emmy Smetany), která by mohla vědět víc o studentech, kteří by mohli následovat Palachův čin. Z postavy *Hany Čížkové*, která vzhledem ke skutečnosti pravděpodobně představuje Evu Bednářikovou, má divák pocit jakési nejistoty a nedůvěry, což však může být ze strany autorů záměrný krok, který odrazí tu skutečnost, že se toho ani později o Evě Bednářikové nepodařilo mnoho zjistit, a to ani o tom, jaký vztah byl mezi ní a Janem Palachem.

Filmové scény z prostředí nemocnice ukazují nejen soucitný a profesionální přístup, s jakým *ošetřující lékařka MUDr. Ziková* (postava herečky Taťjany Medvecké), která představuje Palachovu ošetřující lékařku Jaroslavu Moserovou, k příbuzným Jana Palacha přistupovala, ale také psychickou neúnosnost situace pro jeho blízké, a to i vzhledem k tomu, že na ně byl od samého počátku vyvíjen tlak ze strany Veřejné a Státní bezpečnosti. Po tom, co ve filmu říká, kvůli zdravotnímu stavu jen šeptem, „*Hano*“, jede pro ni Státní bezpečnost s tím, že od něj musí zjistit jména dalších možných pochodní. Právě tímto autoři demonstrují, jak necitlivě zacházela Státní bezpečnost lidmi blízkými Janu Palachovi, aby zjistila informace, které potřebovala vědět pro své záležitosti. Do těchto scén jsou totiž vloženy dialogy státních příslušníků, ze kterých vychází, že nezáleželo tolik na tom, aby nebyly další pochodně z hlediska lidského, nýbrž politického, neboť taková situace by mohla vyvolat odpor československé společnosti, na což by sovětská strana mohla reagovat značně dominantně a nepřátelsky. S podobnými situacemi se divák setká ve všech třech dílech filmu *Hořící keř*.

Přestože první díl začal sebeupálením Jana Palacha, výlučně jeho postavou se dále nezabývá. Ohlíží se spíše na to, jaký měl dopad na jeho blízké. Důkazem jsou například scény, ve kterých *paní Palachová* sedí na nemocničním lůžku po tom, co se psychicky zhroutila a dostala uklidňující léky, přičemž z výrazu herečky Jaroslavy Pokorné divák jako by skutečně nahlédl do toho, co tehdy *paní Palachová* prožívala. „*Film je vizuální*

---

¹⁹⁵ BORDWELL, David, THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, Praha 2011. s. 85. ISBN 978-80-7331-217-6.

médium. Musíte tedy najít způsob, jak odkryt či ukázat konflikty, které vaše postava zakouší, vizuálním způsobem. Nelze přitom odkrývat něco, o čem sami nevíte, že existuje.“¹⁹⁶ Film ukazuje osobní zkušenost jedné z postav, která samou bolestí zažívá naprosté prázdno, přičemž hned vedle toho jsme svědky scény, ve které příslušníci StB chladně a necitlivě nabádají zúčastněné ke krokům, které by se v takové situaci zdály nepřijatelné.

Hned v prvním dílu je divák obeznámen se zájmem *advokátky Dagmar Burešové* o případ Jana Palacha, který jako matka dvou dětí nahlíží právě z pohledu této role – role matky. V jedné ze scén sleduje televizi, ve které právě běží proslov *soudruha Pachmana* a *Hany Čížkové*, kdy *Pachman*, jak už bylo řečeno v jednom z článků výše, nabádal ty, kdo by se chystali vykonat podobný čin, aby mu nejdřív zatelefonovali, jako staršímu a zkušenějšímu příteli, načež nadiktoval své telefonní číslo. Následuje i proslov *Hany Čížkové*, tedy *Evy Bednárikové*, která proslov v televizi skutečně měla. V tom filmovém předčítala údajný vzkaz Jana Palacha, který jí však předali příslušníci StB již sepsaný, jen k přečtení. Ve filmu se divák dozvídá o tom, že v minulosti se *Hana Čížková* s StB již setkala, a to když se snažila dostat ze západu pár desek se západní hudbou. Z filmu se nedozvídáme, jak byl tento, pro StB prohřešek, vyřešen v minulosti, nicméně StB brala jakékoliv pochybení vůči režimu jako záminku k tomu, aby mohla lidi vydírat a přiměla je dělat to, co je v jejich zájmu.

Také v případě *Hany Čížkové* vidíme, že ji *major Jireš* upozorňuje na budoucí problémy, pokud by komukoliv hodlala sdělit, jak přišla k dopisu, který v televizi přečetla. Právě po tom, co v televizi z úst *Hany Čížkové*, která měla přečíst slova Jana Palacha, zaznělo, že Jan Palach odvolává, co požadoval a prosí případné následovníky, aby od činu upustili, začali fakulty i dělníci od stávky odstupovat. Z toho lze odvodit ukázkou toho, jaký vliv měla média na mínění československých obyvatel. Protože se jednalo o slova vyřčená osobou Janovi údajně blízkou, nebyl důvod tomuto výroku nevěřit. S čím nejspíš StB počítala a to, že tak mnozí od své aktivity upustili, jen splnilo účel.

Silným momentem je ve filmu i scéna, ve které si paní Palachová, již po smrti svého syna, chystá černý oděv na jeho pohřeb, načež zaslechne nějaké zvuky z ulice. Když vyjde před dům, přichází k němu smuteční průvod obyvatel Všetat, ve kterých žila, nesouce svíčky a mlčky jí tak dávaje najevo soucit a podporu. Přestože mnozí nechápali

---

¹⁹⁶ FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: Základy scénáristiky*. Rybka Publishers, Praha, 2007. s. 36. ISBN 80-87067-65-7.

způsob protestu a apelu, pro jaký se Jan Palach rozhodl, chápali pocit matky, která tím přišla o syna.

V prvním dílu je divák svědkem také snímání posmrtné masky Olbramem Zoubkem, a posléze pohřbu Jana Palacha. Hned po scéně z pohřbu následuje ústřední téma pro druhý díl *Hořící keře*, kterým je článek v *Mladé frontě*, který referoval o výroku *Viléma Nového* (postava herce Martina Huby), jenž řekl, že se Jan Palach hodlal polít studeným ohněm a celá situace byla zinscenovaná a vyprovokovaná západními protisocialistickými živly. Po tom, co článek vyšel, přivádí *Ondřej Trávníček Jiřího Palacha s paní Palachovou* za advokátkou *Dagmar Burešovou* s tím, že chtějí na *Viléma Nového* podat žalobu za urážku na cti a s prosbou, zda by je u soudu zastupovala právě ona. *Dagmar Burešová* Palachovy od žaloby odrazuje a dochází ke konfliktu s *Ondřejem Trávníčkem*, kterému vyčítá nepromyšlenost toho, že vedl Palachovy právě za ní.

První díl diváka seznamuje s postavami figurujícími ve filmu *Hořící keř* a s jejich charaktery, které jsou v dalších dvou dílech často zpochybněny, pozměněny, přijde-li na otázku jejich vlastního postavení a prospěchu, případně na bezpečí jejich blízkých. „**Charakter je systémem určitých rysů, které v dramatickém příběhu vždycky sehrávají nějakou roli a jsou pro další vývoj určující. Z hlediska vývojové stavby příběhu vytvářejí charaktery jednotlivých postav celý soubor předpokladů pro jejich určité jednání v určité situaci. Děj je posouván charaktery, ale i charaktery jsou posouvány dějem.**“¹⁹⁷ Charakter v příběhu figurujících osob je tedy od začátku vystavován a nemá-li být postava zasazena čistě do škatulky *dobrý versus zlý*, pomáhá k tomu obrazová stránka filmu, prostřednictvím níž jsou gesty a mimikou zobrazeny pochybnosti dané postavy, váhání, nejistota, které postavu vytrhávají z jasného zařazení charakteru.

Příkladem může být právě *major Jireš*, který je příslušníkem Státní bezpečnosti a je tím, který *Haně Čížkové* vyhrožuje, že dostane-li se něco z toho, co se kolem dopisu odehrálo, na veřejnost, bude ji to mrzet. Na druhou stranu je tím, který na závěr prvního dílu upozorňuje své kolegy, že by i oni měli podat stížnost na *Viléma Nového* za lživý výrok o Janu Palachovi. V tom momentu je mu však sděleno, ať si ujasní, na které straně vlastně je. Tím autoři v prvním dílu demonstrují právě ono rozdělení společnosti, jasnou hierarchii, v níž byli lidé v situacích, ve kterých se skutečně museli přiklonit na jednu či druhou stranu, od čehož se dále odvíjel jejich osud. Ve filmu *Hořící keř*

---

¹⁹⁷ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. s. 74. ISBN 978-80-246-1306-2.

se tak podařilo ukázat, že ve většině případů byla rozhodnutí výsledkem intenzivního přemýšlení daných zúčastněných a že charakter se vyjevil právě až v situacích, ve kterých byly postavy pod tlakem z vnějšku.

4.3. Druhý díl

Druhý díl filmu *Hořící keř* začíná 25. únorem 1969, tedy pět týdnů po smrti Jana Palacha. Do jednoho z domů na Václavském náměstí vchází mladý muž, který se dámě vycházející z domu představuje jako *Novák*. Tento mladý muž je *Jan Zajíc*, Pochodeň č. 2. V tísnivé a potemnělé místnosti ve vnitrobloku onoho domu na Václavském náměstí vytáhne z brašny obálku, ve které je dopis na rozloučenou, potřese celou tubou jakostní tuhé pasty, vypije lahev kyseliny a vylije na sebe dvě lahve hořlaviny. Divák zažívá spolu s postavou *Jana Zajíce* až nesnesitelné napětí v momentě, kdy se mladý muž snaží zapálit sirky. Dvakrát neúspěšně, potřetí úspěšně. Tím záběr končí.

Následují odlišná pojetí toho, co se na Václavském náměstí stalo. *Ondřej Trávníček* dostal od jemu neznámého studenta dopis od Jana Zajíce, ve kterém oznamuje, že je druhou pochodní, zatímco jinde se příslušníci StB hádají, zda „skupina smrti“, ona pětice, skutečně existuje. Zatímco *Trávníčkovi* šlo především o to, aby československá společnost dostala závazku, který vůči oběma Janům a jejich požadavkům má, příslušníci StB se obávali především toho, aby se zpráva o *Janu Zajícovi* nedostala na veřejnost a nezačala tak „Palachiáda č. 2“, která by znamenala vzpouru a odpor veřejnosti a snížení autority vládnoucí strany.

Rozdílným pohledům divák přihlíží i během konfliktu *Vladimíra Charouze* (postava herce Adriana Jastrabana), kolegy *Dagmar Burešové*, a *koncipienta Jandy* o tom, zda měl Palachův čin smysl. Tato scéna prezentuje dodnes poměrně častý mezigenerační rozdíl v pohledu na Palachovo sebeupálení. Zatímco *Janda* oceňuje jejich odvahu a odhodlání konat, nerezignovat, *Charouz* je označuje jako sebevrahy a blázny, kteří neměli pud sebezáchovy, načež dodává, že se na obě pochodně dívá z pohledu otce stejně staré dcery, tedy z jeho pohledu je takový čin kvůli politické situaci neodpustitelný. I v této věci se autorům podařilo zobrazit, jak různě lidé o sebeupálení obou mladých mužů přemýšlí, jak odlišný bývá názor těch, kteří jsou rodiči, a těch, kteří jsou mladí, bezdětní a plní sil k boji za své ideály.

Právě ve druhém dílu se *advokátka Dagmar Burešová* rozhodne, že obhajobu Palachových přijme. I tato scéna demonstruje nelehkost takového rozhodnutí, oznámení nejbližším, navíc s tím, že se to nevyhnutelně dotkne celé rodiny. Podobných scén, ve kterých je divák svědkem toho, že se i v tak napjaté a nesvobodné době lidé snažili žít, jak nejlépe uměli, radovat se ze zdánlivých maličkostí, z čehož bývali vytrženi právě situacemi, ve kterých naráželi na naprostou nesvobodu a vnější kontrolu svých rozhodnutí i názorů, je ve filmu více. Podobnou scénou je i ta, v níž *Dagmar Burešová* oznamuje svému muži (postava herce Jana Budaře), že bude Palachovy obhajovat, právě během večerního koncertu, na kterém se skvěle bavili, aby poté došlo ke konfliktu, v němž *Bureš* kritizuje svoji ženu za nepromyšlenost takového rozhodnutí. Z příjemného rodinného večera se tak stává večer plný napětí, což ukazuje, jaký byl ve skutečnosti komunistický režim a jaký v něm měli život ti, kteří s ním nesouhlasili a odmítali se podříditi jeho nespravedlnosti v tom smyslu, že nedůvěra a strach byly skryty pod veškerou tou klidnou všedností, o jakou se lidé snažili. Vedle *Burešových*, kteří po konfliktu z koncertu odchází, přičemž řeší velmi vážné a pro jejich život rozhodující téma, jsou v sále, kde koncert probíhá, další lidé, kteří se dál baví.

Tento kontrast též ukazuje, jak byla doba komunismu ještě výrazněji rozličná než ta dnešní v tom, že lidé netušili, co se skrývá za dveřmi domů těch druhých. V sále sedí neznámí lidé, pro film zdánlivě nedůležití. Divák se ale na základě toho, co řeší *Burešovi*, začne zajímat: Řeší ti lidé kolem stejné problémy? Jak o této události přemýšlí oni? Jak by se rozhodli? Jsou důvěryhodní, nebo by bylo lepší se jim vyhnout? Tyto otázky bychom si mohli pokládat u většiny postav *Hořícího keře*, kdy to, co postava vyjadřuje vně, nemusí zcela korespondovat s tím, jak o tom přemýšlí sama v sobě. *Burešovi* se v druhém dílu ale přece jen nakonec shodli a *Dagmar Burešová* tak kontaktovala *Ondřeje Trávníčka*, který ji pak s Palachovými spojil.

Druhý díl diváka seznamuje s tím, co se dělo před samotným soudem, ve kterém ve filmu *Palachovi a Ondřej Trávníček*, jejichž žaloby soudkyně spojila do jednoho projednání, žalují *poslance Viléma Nového* za jeho výrok o studeném ohni, kterým se měl Palach polít. *Dagmar Burešová* je zde velmi citlivou a zainteresovanou obhájkyň, která tento případ řeší i ve svém volném čase a vnímá ho zčásti jako osobní záležitost, přesněji možná státní záležitost, kterou by měl brát za vlastní každý spravedlnost ctící jedinec. *Burešová* případ přebírá i s vědomím, že doba, v níž žije, spravedlivému procesu nepřeje a že se tato konkrétní obhajoba dotkne nejen jí, ale také celé její rodiny. Obhájcem

žalovaného *Viléma Nového* je ve filmu *JUDr. Sykora* (postava herce Davida Novotného), který je naopak již od začátku soudního procesu velmi sebevědomý, arogantně vystupující a ostrý.

Překvapivá je postava *Viléma Nového*, jehož výrok, který pronesl na schůzi v České Lípě, je předmětem žaloby. *Vilém Nový* působí v *Hořícím keři* poměrně křehce, nejistě a lidsky. To vytváří pnutí mezi jeho výrokem, který ve filmu ze zvukové nahrávky zaznívá, a mezi tím, jakým způsobem pak komunikuje ať už s *Burešovou*, nebo s *paní Palachovou*. Také vzhledem ke skutečné minulosti *Viléma Nového*, která ve filmu dokonce zaznívá, je snaha autorů ukázat jeho osobnost jako poměrně křehkou, přinejmenším odvážná. Na druhou stranu je představena jeho politická síla a při jeho postavení dovolená neohleduplnost, která se ve druhém dílu ukazuje v situaci, kdy tři týdny po podání žaloby *Nový* stále nevyzvednul obsílku. Mladá *soudkyně JUDr. Řezníčková* (postava herečky Ivany Uhlířové), které byl případ svěřen, od začátku bilancuje mezi spravedlností, o níž ví, na které je straně, a mezi tím, že je na ni vyvíjen obrovský tlak, který ji nutí k jednomu možnému rozhodnutí. Je to právě ona, která *Dagmar Burešové* předává obsílku i s adresou *Viléma Nového*, aby nemohl donekonečna unikat před převzetím.

Na druhou stranu je pak divák svědkem toho, jak jí *major Dočekal* vyhrožuje, že pokud případ nepůjde podle předem daného a jasného scénáře, bude jako soudkyně přeražena. Protože obhájce *Nového* předložil argumenty, že nejsou žádné důkazy o tom, že *Nový* onen výrok o Palachovi skutečně vyslovil s tím, že si to novináři mohli vymyslet, začali *Burešová* s *Jandou* shánět svědky, kteří byli schůzi v České Lípě přítomni. *Burešové* se podařilo získat jako svědka *novináře Pavlovského*, který přislíbil svědectví u soudu.

Další materiál, který *Burešová* proti *Novému* získala, byl spis, který jí poskytnul jeden z kolegů, o tom, že od roku 1949 byl *Nový* zatčen a označen za agenta západu, nebo že spolupracoval s KGB, což byl nakonec důvod, proč nebyl obětí poprav. Scéna, ve které o těchto nově zjištěných a velmi závažných informacích říká *Burešová Jandovi*, předchází scéně, ve které *Vladimír Charouz* přijde *Burešové* nabídnout lístky do divadla pro ni a pro jejího manžela. Opět se tím autorům podařilo ukázat *Burešovou* ze dvou různých úhlů pohledu. V jedné chvíli se zabývá spolupracovníkem KGB, minulostí někoho, kdo šíří lživé výroky, ve druhé chvíli řeší program na večer.

Ve druhém dílu je divák svědkem rovněž manipulace a vydírání, kterým Státní bezpečnost tyranizovala *paní Palachovou*. V jedné ze scén začne v jejím domě

ve Všetatech uprostřed noci zvonit telefon, ze kterého se nikdo neozývá, přičemž v té stejné chvíli někdo stojí z vnější strany dveří a sahá na kliku. Z napětí, které v divákovi scéna vyvolá, ho vyruší chování a výraz *paní Palachové*. Jako by ji to nepřekvapilo. Přestože strach očividně má, o tom, že je tímto způsobem Státní bezpečností šikanovaná, nikomu neřekla. Ani synovi *Jiřímu*, ani *Dagmar Burešové*. Nikomu se nesvěří ani s tím, že jí někdo do stánku na vlakovém nádraží, kde pracovala, přinesl časopis, ze kterého pak *paní Palachová* omylem vysypala fotky nahého ohořelého těla svého syna *Jana*.

U této scény mohou vyvstat otázky, zda to není ze strany autorů příliš. Zda nejsou až nad míru patetičtí, zda si nehrají s emocemi diváka. Jak lépe však vyjádřit bezmoc Palachovy matky? Lze si představit něco bolestnějšího, než pohled na mrtvé ohořelé tělo vlastního syna, o němž se napříč národem šíří lži, na jehož čin se pomalu zásluhou Státní bezpečnosti a cenzurovaných médií zapomíná? Jak by se vlastně Palachova matka mohla zachovat, komu by si mohla stěžovat, když komunistický režim stál nemilosrdně a odhodlaně proti ní a z jejího syna dělal psychicky narušeného člověka? Režisérka filmu Agnieszka Holland se ale v *Hořícím keři* patosu snažila vyhnout. „*Já sama nesnáším patos a moralizování. A ani diváci to podle mě nemají zrovna dvakrát v lásce. Takže jsme se snažili natočit Palachův příběh sice se vši vážností, ale bez citového vydírání a teatrálnosti.*“¹⁹⁸

Ve druhém dílu je *Dagmar Burešová* také součástí nepokojů v pražských ulicích, které se odehrály během prvního výročí okupace Československa, tedy na konci srpna roku 1969. Lidé všeho věku byli mláceni obušky, tahaní po zemi, zatýkáni. Tento okamžik, jehož se stala *Burešová* svědkem, pro ni byl zlomový. Nejenomže stejně jako *paní Palachová* byla i ona s rodinou pronásledována StB, ale uvědomila si i to, že lidé toho dne v ulicích nebyli mláceni ruskými vojáky, nýbrž československou Veřejnou bezpečností, která tak vykonávala násilí na vlastních lidech. Možná byl pro *Burešovou* tento zlom o to silnější, že u soudu obhajovala rodinu mladého muže, tedy Jana Palacha, který se upálil právě na protest proti takovému odevzdání se do rukou někoho, kdo se zdá být silnějším. Právě po tomto nepokoji je divák svědkem rozhodnutí, jaké udělá *Vladimír Charouz*, který kvůli tomu, aby jeho dcera neměla problémy, podepíše spolupráci s StB.

---

¹⁹⁸ PODSKALSKÁ, Jana. Režisérka Agnieszka Holland: Hořící keř oslovuje hlavně mladé. *Denik.cz* [online], 21. 1. 2013 [cit. 4. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/film/reziserka-agnieszka-holland-horici-ker-oslovuje-hlavne-mlade-20130121.html>.

V té chvíli se, aniž by to věděla, stává někým, kdo od *Burešové*, protože je jí blízko a má v něj důvěru, získává informace, které Státní bezpečnost potřebuje.

Právě tento *Charouzův* krok ukazuje, že mnozí lidé v době normalizace, aby zachránili sami sebe a své blízké, zradili ty, kdo jim důvěřovali. Pozoruhodné je, že v takových situacích se lidé, ať už se zachovali jakkoliv, odkazovali na své děti. V případě *Vladimíra Charouze*, který pro zdánlivou záchranu budoucnosti své dcery, což se později ukáže jako nesplnitelné, podepíše spolupráci s StB, v případě *Dagmar Burešové*, když chce být svým dcerám vzorem v tom, že se nemá lhát a že se má vždy bojovat za spravedlnost, což je jeden z důvodů, proč ve filmu obhajobu Palachových přijala.

Konec druhého dílu je nejen otevřením situací, které budou dořešeny v dílu následujícím, ale také završením. Konkrétně postavy *majora Jireše*, který s celou svojí rodinou emigruje do zahraničí. Narážíme zde na zvláštní rozpor postavy, kdy na jednu stranu *major Jireš* předal *Bednárikové* lživý dopis, který měla přečíst, aby jí poté vyhrožoval následky, jaké by následovaly v případě, že by o situaci nepomlčela, na druhou stranu během těchto dvou dílů několikrát ukázal, že jeho kolegové překračují hranice způsobem, které i jemu, který je do určitých mezí sám překročil, připadaly příliš.

Divák se v závěrečné scéně, kterou je zakončen druhý díl, sám staví na stranu *majora*, který byl do té doby zápornou postavou, a to ve chvíli, kdy mu těsně před závorou, která dělila Československo od zahraničí, tedy od svobody, nešel nastartovat motor. Divák se tak rozhoduje, zda postavu posuzovat podle toho, jakou roli v příběhu hrála do té doby, nebo podle jeho rozhodnutí emigrovat a distancovat se tak od všeho, co případ Jana Palacha doprovázelo.

4.4. Třetí díl

Třetí, tedy poslední díl, kterým film *Hořící keř* končí, začíná stejně jako předchozí dva díly záběry na tančící a uvolněnou mládež, které jsou přerušovány záběry ze srpnové okupace Československa, jezdících tanků a zraněných lidí. Hlavním tématem tohoto dílu je soud zabývající se žalobou *Palachových* a *Ondřeje Trávníčka*, jejichž obhájkyňí je *Dagmar Burešová*, a obžalovaným *poslancem Vilémem Novým*, který dle žalobců urazil na cti zesnulého Jana Palacha.

Hned v úvodu třetího dílu je zřejmé, jaký tlak je na soudkyni *Řezníčkovou* vyvíjen ze strany StB. Jednou z emotivních scén je ta, v níž *paní Palachová* sedí na lůžku

psychiatrické léčebny, kam ji přijde navštívit syn *Jiří*, a ona mu zdrceně sděluje své pocity z toho, že se s ní Jan nerozloučil, a přestože napsal celkem čtyři dopisy na rozloučenou, ani jeden nebyl adresován jí. Vyčerpaný a zdrcený *Jiří Palach* pak divákovi přibližuje situaci, z níž není východisko, do které se dostali nezáměrně, nechtěně, která je pro ně ale vztahem k Janovi tak závazná, že není jiná možnost, než v jeho odkazu pokračovat. Přinejmenším trpělivostí v soudním procesu.

Ve třetím dílu je divák svědkem důsledků rozhodnutí *Dagmar Burešové*, že bude *Palachovy* obhajovat, a to falešným obviněním *doktora Radima Bureše*, jemuž rodiče jednoho z jeho dětských pacientů vložili do úst výrok, který ve skutečnosti nikdy nevyřkl. Pod nátlakem příslušníka StB však tuto lež dosvědčila i zdravotní sestra, která s *Burešem* pracovala, přičemž situace vyústí až do bodu, v němž *Bureš* současné zaměstnání opouští, neboť odmítá přijmout trest, přestože na údajnou závažnost situace velmi mírný, za něco, co neudělal. *Bureš* se tak staví po boku své o spravedlnost usilující ženy, přestože s jejím rozhodnutím zpočátku nesouhlasil.

Během prvního soudního stání *soudkyně Řezníčková* přesunula jednání do jiné, menší místnosti, ze které vykázala všechny, kdo neměli vstupenky. O možnosti nějaké získat nebyla strana žalobců, tedy *Palachových*, informována. Novináři, které na stání pozval *Trávníček* tak museli místnost opustit a zůstali pouze tři muži, kteří patřili k *Novému*. Novinář, se kterým *Dagmar Burešová* domluvila svědectví z České Lípy, se toho dne k soudu nedostavil. Obhájce *Nového* pak argumentoval tím, že žaloby se neopírají o nic jiného, než o články, které vyšly v pár denících, což je snadno zpochybnitelné, přičemž popřel, že by *Nový* v České Lípě vyřkl slova, za která ho *Palachovi* s *Trávníčkem* zažalovali, s tím, že byla novináři hrubě zkreslena. Žaloba je tak obžalovanými vnímána jako nátlaková akce, která má za cíl skandalizovat vysoce postaveného funkcionáře sloužícího socialismu a spolenectví se Sovětským svazem.

Jedním z témat týkajících se Jana Palacha je ve třetím dílu přesun jeho ostatků z Olšanských hřbitovů. V *Hořícím keři* o tom *Jiřího Palacha* informuje pravděpodobně správce hřbitova s odůvodněním, že u Janova hrobu dochází k protistátním provokacím a jiným přestupkům, a žádá tedy *Jiřího Palacha* o svolení převzt Janovy ostatky na vřetatský hřbitov. Po tom, co *Jiří Palach* přesun Janových ostatků rázně odmítne, mu správce chladně oznamuje, že v tom případě budou Janovy ostatky bez souhlasu pozůstalých přeloženy do hromadné hrobky. *Jiří Palach* tak stál před situací,

v níž neměl volbu. O tom, co mu správce hřbitova nabídnul, *paní Palachové* kvůli jejímu křehkému zdravotnímu a psychickému stavu nic neřekl.

Zvláštní situace rovněž nastává se svědkem, *novinářem Pavlovským*, který se k soudu nedostavil, a když ho poté *Burešová* s *Jandou* vyhledali, arogantně a chladně popřel, že o soudu věděl. Scéna potvrzuje nejen odhodlání *Burešové* překonat v tomto případě jakékoliv překážky, včetně pronásledování tajnou policií, ohrožení vlastní i manželovy kariéry, nebo podrazů, s nimiž se setkala od lidí, kteří byli zdánlivě na její straně. Tím, že *Pavlovský* nedostal svého slibu, ba naopak se zdá, že *Burešovou* zradil zcela vědomě, se divák setkává s již několikátou postavou, která dokazuje nemožnost důvěřovat, onu nutnost být neustále ve střehu, nejistotu, co je komu možné říct, a před kým mlčet.

To ve třetím dílu potvrzuje i *Vladimír*, který *Burešové* z kanceláře odcizí složku, v níž jsou informace o *Nového* minulosti, včetně spolupráce s KGB, kterou chtěla *Burešová* před soudem předložit jako jisté oslabení *Nového* postavení, a předá ji *majorovi Dočekalovi*. Ten mu za to slíbí vyřazení *Vladimírovu* dcery z vyšetřování, které by ji jinak za údajné napadení příslušníka VB během demonstrace čekalo. Svůj slib však *major* nedodrží. Po tom, co od *Charouze* získá potřebné informace, oznámí mu, že ono vyšetřování je záležitostí školy a tam jeho moc nesahá. Jako by tato scéna ukazovala, že se mnozí lidé nechali zlomit zbytečně, neb polepšení, nebo přinejmenším nezhoršení životní situace, se ani po příslibení spolupráce nedočkali.

Součástí třetího dílu je rovněž pátrání po dalších možných svědcích, kteří by mohli dosvědčit cokoliv o *Nového* výroku v České Lípě. K *Burešové* se dostala informace, že se toho dne do sálu neoprávněně dostalo jak několik mladých lidí, tak i novináři z *Československého rozhlasu*. Ti by tam však podle oficiálních informací svých zaměstnavatelů museli být jedině neoprávněně. Což se skutečně stalo. Jeden z elévů v zemědělské redakci se na schůzi v České Lípě dostal a získal tak nahrávku *Novotného* proslovu, kterou posléze *Burešové* poskytnul jeden ze zaměstnanců rozhlasu, který tak sice riskoval své místo, *Burešové* ale sdělil, že má jen chvíli do důchodu a je rozvedený, proto mu na základě této záležitosti nemá kdo co vzít. Autorům se tak podařilo ukázat, že během totality často lidem nezůstalo nic, než čest, pročež se mohli cítit bohatší, než ti, kteří si sice udrželi své postavení a materiální zabezpečení, přišli však o jakousi osobní pevnost, nezlomnost.

Autoři rovněž do třetího dílu zakomponovali sexuální scénu, která následuje po zjevném vyčerpání *advokátky Burešové*, i jejího muže, který kvůli ztrátě zaměstnání na základě práce své ženy, musí do nového dojíždět mimo bydliště. Vedle čistě politických záležitostí, které byly místy přerušeny niternými vhledy do postav a jejich uvažování a motivů konání, se objevuje scéna, v níž je divák svědkem naprosté intimity manželů *Burešových*. Ačkoliv by se scéna mohla zdát jako prvoplánová, tedy jako scéna, která má diváka opět upoutat, jako scéna, která v jakémkoliv dnešním filmu nesmí chybět, autoři její účel zamýšleli jinak. Chtěli divákovi ukázat onu lidskou křehkost a potřebu blízkosti, nastane-li tak náročná situace, v jaké během soudního procesu *Burešovi* žili. Scénárista *Hořícího keře* Štěpán Hulík popírá, že by byla sexuální scéna v tomto případě prvoplánová. Její zakomponování vysvětlil následovně: „*Jako že celé dva díly jsme krásnou Táňu Pauhofovou neviděli svlečenou, tak teď to musíme konečně napravit? Ba ne. To jsem napsal úplně přirozeně. Je to okamžik, kdy se doktorce Burešové zhroutí svět: Ona zastupuje paní Palachovou v žalobě na Viléma Nového, vysokého funkcionáře a poslance, který už den po Palachově smrti na stranickém mítinku řekl, že Palach chtěl použít ‚studený oheň‘, ale ti, kteří ho navedli, mu podstrčili hořlavinu. Soud se chýlil ke konci a paní doktorka už ví, že prohraje, protože nemá klíčový důkaz. Navíc zjistí, že kolega v advokátní kanceláři je pravděpodobně práškač. A v téhle chvíli se mi zdálo, že milování se s blízkým člověkem je nejen útěk před realitou a záchrana, ale i možnost, jak dát průchod všem těm nastřádaným emocím. Nevycházel jsem z nějakého kalkulu, ale z pocitu, že v takové chvíli bych i já šel za svou slečnou a byl rád, že ji můžu obejmout.*“¹⁹⁹

Slova autora scénáře *Hořícího keře* předjímají výsledek soudu, který je ústředním tématem filmu. *Soudkyně Řezníčková* žalobu hned po tom, co jí byl příslušníky Státní bezpečnosti předán v obálce jimi určený rozsudek, skutečně odmítá, a to se zdůvodněním, že *Vilém Nový* vyslovil názory nikoliv jako soukromá osoba, nýbrž jako poslanec, navíc ve chvíli, kdy byl socialismus v Československu v ohrožení, a proto měl na takový názor nejen právo, nýbrž vyslovit něco takového bylo rovněž jeho povinností. *Soudkyně* rovněž žalobcům udělila povinnost soudní řízení v plné výši uhradit. *Paní Palachová* se proti

---

¹⁹⁹ PLAVCOVÁ, Alena. K Palachovi jsem se dostal přes Schwarzeneggera, říká autor *Hořícího keře*. *Lidové noviny*, *Lidovky.cz* [online], 7. 2. 2013 [cit. 5. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/byznys/media/pres-schwarzeneggera-se-dostal-k-janu-palachovi-a-uspel.A130207_181224_ln-media_ani.

takovému rozsudku hlasitě odvolává slovy, že je to hanba, a zároveň děkuje *Dagmar Burešové* s tím, že se hodlá odvolat.

Jednou ze závěrečných scén třetího dílu *Hořícího keře* je vykopávání Palachových ostatků ze hřbitova na Olšanech, u čehož je přítomen mimo jiné i *major Dočekal*. Detailní záběry na hořící rakev připomínají právě onen hořící keř, kdy dnešní divák ví, že spálením ostatků Jana Palacha neshořelo jeho poselství nejen pro generaci činnou v roce 1969, nýbrž i pro ty další. Toto uvědomění na chvíli narušuje scéna, v níž jdou *Palachovi* k Janovu hrobu, místo něhož je na místě náhrobek cizí osoby. Zoufalý křik *paní Palachové*, kterou do té doby *Jiří* o tom, co měl režim s Janovým hrobem v úmyslu, neinformoval, divákovi ještě naposled připomene hrůznou dobu, v níž lidskost a všechny její podoby jako by ztratily tvář.

Hořící keř končí záběry z ledna roku 1989, dvacet let po smrti Jana Palacha, kdy studenti připravují manifestaci připomínající sebeupálení Jana Palacha z ledna roku 1969. Plakáty, které občany vyzývají k tomu, aby se přidali, studenti rozhazují v ulicích i v prostorech metra. Poslední záběr, v němž jdou postavy v tmavém oblečení po eskalátorech, nechá diváka v šedosti a ponurosti doby stále ještě trvajících komunismu. Poslední scéna je tak předzvěstí *Palachova týdne*, jehož neklidný průběh vyústil v listopadovou *Sametovou revoluci*. To na konci *Hořícího keře* dodávají rovněž tvůrci filmu: „*Vzpomínkové akce k dvacátému výročí činu Jana Palacha v průběhu roku 1989 přerostly v největší demonstrace proti komunistickému režimu v Československu od konce šedesátých let. O deset měsíců později se totalitní systém v Československu zhroutil. [...] Janu Palachovi byl roku 1991 in memoriam propůjčen Řád Tomáše Garrigue Masaryka za mimořádné zásluhy o demokracii a lidská práva. Tento film je věnován Janu Palachovi, Janu Zajícovi, Evženu Plockovi, Ryszardu Siwiewcovi a všem těm, kteří obětovali své životy v boji za pravdu a svobodu.*“

Hořící keř je pozoruhodný tím, že již samotným názvem odkazuje k činu, poselství a důsledkům činu Jana Palacha, a přesto se jeho postava ve filmu objevuje pouze v úvodní scéně prvního dílu. Poté už se bezprostředně s postavou Jana Palacha nesetkáváme, nicméně je přítomna během všech tří dílů, což si divák zcela uvědomí až v posledním záběru celého filmu, do něhož autoři vložili fotku Jana Palacha z dětství, na níž stojí mezi svými rodiči a dívá se přímo do fotoaparátu. Teprve z *Palachova* výrazu si člověk uvědomuje, kam až *Hořící keř* zasahoval, a že ačkoliv se *Palachovy* postavy držel jen v úvodu, neustále sílu jeho osoby a činu zdůrazňoval.

Prostřednictvím tohoto konkrétního příběhu, tedy soudního řízení a všeho kolem něj, v němž figurovali *Palachovi, Trávníček a Burešová* proti *Vilémovi Novému*, se autorům filmu podařilo divákovi představit dobu, v níž k Palachovu sebeupálení došlo a roky, které po něm následovaly. U nespočtu scén by si divák mohl pomyslet, zda byly některé situace opravdu nutné, zda bylo nezbytné vykonstruovat postavy proto, aby byly součástí smyšlené situace. Při hlubší analýze filmu však divák pochopí symboliku téměř každé scény *Hořícího keře*, v němž se tvůrci snažili dopodrobna vykreslit dobu normalizace, včetně vlivů, jaké měla na československé občany, a jejich reakcí na tyto vlivy a situace, do nichž se dostávali. Postavy a scény, které tak byly ve filmu navíc, ukazovaly, co všechno se mohlo dít, ne-li se přímo dělo, vedle osob skutečně se pohybujících kolem hlavních představitelů. Zatímco *Palachovi* a *Burešovi* zůstali těmi, kdo chtěli za každou cenu dostat Janových požadavků, těmi, kdo bojovali za spravedlnost i přesto, že v té době ve společnosti neměla své místo, jiní se době přizpůsobili, ať už více či méně ochotně.

5. Reflexe pojetí a zpracování filmu *Hořící keř* vzhledem k reálným událostem

Předtím, než začnu rozebírat jednotlivé situace a momenty, ve kterých se film *Hořící keř* liší od skutečných událostí, o nichž pojednává, považuji za nutné zdůraznit, že v případě *Hořícího keře* se jedná o film jako umělecké dílo, které ačkoliv je inspirováno skutečnými událostmi, nejedná se o film dokumentární, jehož úkolem by bylo dokumentovat a zprostředkovávat divákovi realitu tak, jak se stala. Hraný film, jímž *Hořící keř* je, se od dokumentárního liší tím, že jisté prvky reality upravuje a pozměňuje tak, aby korespondovaly s myšlenkou, kterou chce autor díla vyjádřit. „*U fikčního filmu – na rozdíl od filmu dokumentárního – předpokládáme, že prezentuje imaginární bytosti, místa a události. [...] Když je film fikční, neznamena to ale nutně, že se nijak nevztahuje k realitě. Ne všechno, co je ukázáno, nebo naznačeno ve fikčním filmu, musí být imaginární. [...] Fikční filmy bývají propojeny s realitou i jinak: často jsou komentářem*

ke skutečnému světu. [...] Fikční film může přímo nebo skrytě prezentovat myšlenky o světě mimo film, například pomocí tématu či postav. ²⁰⁰

Protože se *Hořící keř* opírá o reálné události, zavazují se autoři k tomu, že ponechají situace reálné do té míry, aby přímo neodporovaly skutečnosti a nefabulovaly, nicméně okolnosti a dramatické postavy se mohou od skutečnosti lišit právě kvůli potřebě sdělení autorovy myšlenky v omezeném čase, který filmové dílo má. Setkáváme-li se tedy v případě *Hořícího keře* vůči realitě s odlišnostmi, je potřeba na ně nahlížet z perspektivy, v níž posuzujeme pravdivost dané situace či události, tedy zda to, co autoři filmu jakýmkoliv způsobem pozměnili, nevytváří v divákovi dojem zcela opačné skutečnosti, než o jaké tvůrci filmem referují. Protože zde nehovoříme o dokumentárním filmu, mají autoři více prostoru přemýšlet nad tím, jakým způsobem scény rozvrhnou, na co budou klást důraz, jak velký prostor nechají divákovi, nebo co mu naopak sdělí zcela jasně sami. „Někteří diváci se dívají na film s očekáváním, že se dozví něco o životě. Mohou oceňovat film, neboť vyjadřuje nějakou hlubokou myšlenku. Ale jakmile pochopíme význam filmu, jsme často v pokušení rozdělovat film na část obsahovou (význam) a formu (nositele obsahu).“²⁰¹ Štěpán Hulík, scénárista *Hořícího keře*, v osobním rozhovoru řekl, že jeho primárním cílem nebyla historická přesnost. Ta je podle něj úkolem buďto dokumentaristů, nebo historiků, s nimiž však při zpracovávání scénáře spolupracoval. Zásadním prvkem bylo pro Hulíka předání emoce, myšlenek, které do filmu tvůrci vložili, a to skrze podstatu oněch skutečností a událostí, navíc tak, aby realitu nepřekroutil a vykreslil ji co možná nejrealističtěji. Z uměleckého hlediska se však rozhodl k tomu jisté postavy a situace upravit tak, aby skrze ně mohl divákovi předložit příběh s jasným sdělením.

5.1. Trávníček, Charouzová, Janda

V úvodu prvního dílu filmu *Hořící keř* autoři poměrně věrně zkopírovali skutečný průběh toho, jak sebeupálení Jana Palacha proběhlo. Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, samotný Jan Palach se ve filmu neobjevuje, pomineme-li tuto úvodní scénu, a poté záběry na již velmi vážně popáleného Jana ležícího v nemocnici, v době, kdy už se takřka nemohl vyjadřovat. Po scéně Palachova sebeupálení na Václavském náměstí se však filmové pojetí přestává shodovat se skutečností. V *Hořícím keři* je totiž

---

²⁰⁰ BORDWELL, David, THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, Praha 2011. s. 452-453. ISBN 978-80-7331-217-6.

²⁰¹ Tamtéž, s. 86.

svědkem této události mladý *koncipient Pavel Janda*, který hned poté, co v Palachově brašně najde dopis s motivem jeho činu, běží do soudní budovy sdělit onu informaci advokátce *Dagmar Burešové*, která právě z budovy odchází se studenty *Ondřejem Trávníčkem* a *Vladimírou Charouzovou*. Postava *Jandy* přitom neodpovídá reálné osobě, která by skutečně byla svědkem Palachova sebeupálení, a poté také tím, kdo o něm informuje *Dagmar Burešovou*, která je navíc ve filmu právě v přítomnosti *Trávníčka* a *Charouzové*.

Její postavu, tedy *Charouzové*, autoři vytvořili jako demonstraci jednoho z možných charakterů, které se v roce 1969 snažily o aktivitu ve Studentském svazu, přičemž tato postava zároveň slouží k ukázce nelehkého postavení celé rodiny. Matka *Vladky* emigrovala, proto dcera zůstala v Praze s otcem, *Vladimírem Charouzem*, kolegou *Dagmar Burešové*, který kvůli strachu o bezpečí a budoucnost své dcery koná zcela v rozporu s jejími hodnotami a přesvědčeními.

Také postava *Ondřeje Trávníčka* neodpovídá jedné konkrétní postavě, jak by se v úvodu mohlo zdát, což divákovi napoví hned několik skutečností, které se ve filmu od reality liší, přesto je divák zmaten množstvím podobností *Trávníčka* s osobou takzvaného studentského vůdce *Lubomíra Holečka*, jenž hrál v životě *Jana Palacha* poměrně zásadní roli. Už jen v tom, že ho *Palach* s důvěrou oslovil v dopise, v němž ho vyzýval k obsazení *Československého rozhlasu*, nebo v tom, že mu adresoval jeden z dopisů, v nichž vysvětloval motiv svého činu. Autoři filmu si byli *Holečkovy* role v *Palachově* životě vědomi, proto ji nechtěli úplně vypustit. Kvůli nesouhlasu paní *Holečkové*, vdovy po *Lubomíru Holečkovi*, však nedostali autorská práva k použití jeho jména. Tedy k postavě *Ondřeje Trávníčka* vůči *Lubomíru Holečkovi*. Stejně jako *Dagmar Burešová*, ani *Lubomír Holeček* se o sebeupálení *Jana Palacha* nedozvěděl od žádného *Pavla Jandy*. To, co následovalo po onom činu, se však již skutečnosti podobá, tedy snaha organizovat manifestaci, na níž by se podíleli jak studenti z několika fakult, ba dokonce měst, tak také dělníci.

Tato skutečnost v *Hořícím keři* zaznívá a tvoří její značnou část. Tedy skrze postavy *Ondřeje Trávníčka* a *Vladimíry Charouzové*. Film ukazuje sílu, jakou mladí lidé sdílející *Palachovy* hodnoty měli bezprostředně po tom, co se dozvěděli o jeho motivu a dostalo se k nim jeho poselství, odhodlání, s nímž se snažili ono poselství šířit, a také jistá drzost a pevnost, s nimiž museli jednat s těmi, kdo se mocí stavěli nad ně. Autoři se pro toto sdělení a pro postavu *Ondřeje Trávníčka* rozhodli spojit několik osob

dohromady, několik atributů, které by vyjádřily možné pocity a situace studentských aktivistů, kteří se nechtěli smířit s letargií, která nastala po srpnové okupaci v roce 1968. Inspirace studentem Lubomírem Holečkem je u této postavy zjevná i přes rozdíly, které v konkrétních situacích vykazuje.

Jedna ze scén, která se od reality liší, a v níž postava *Ondřeje Trávníčka* figuruje, je také snímání posmrtné masky Jana Palacha sochařem Olbramem Zoubkem. Ten ve filmu nijak zobrazen není, samotný proces snímání však ano, přičemž to, že se musel Olbram Zoubek dostat v nočních hodinách do budovy soudního lékařství na Albertově, bylo ve filmu zachováno. Zároveň v něm však Olbrama Zoubka doprovází také *Ondřej Trávníček* a *Vladimíra Charouzová*. Ve skutečnosti, jak Olbram Zoubek řekl v knižním rozhovoru Doře Čechové, byli té noci svědky snímání Palachovy posmrtné masky Zoubkův jen spolužák Vladimír Matějčík a jeho žena Vanda. „*Přesto jsem zatelefonoval spolužákovi Vladimíru Matějčíkovi, který tehdy pracoval jako lékař na popáleninách. Jeli jsme tam a zjistili, že tělo odvezli na soudní lékařství na Albertov. [...] Přidala se k nám i Matějčíkova žena Vanda. Pustili nás dovnitř, vrátný z toho měl opletačky, protože bez povolení nesměl na patologii soudního lékařství nikoho pustit.*“²⁰² Scénárista *Hořícího keře* se k tomuto rozdílu vůči realitě vyjádřil následovně: „*Bral jsem to tak, že máte nějakou historii, která se objektivně stala, tedy že se snímala Palachova maska, a vy přemýšlíte, koho k té situaci můžete přidat, aby to působilo věrohodně, aby to dávalo smysl, aby to bylo pravděpodobné a aby to byla vaše postava. A jestliže jsem si vymyslel figury, které byly členy Studentského hnutí, tak to dávalo smysl, aby právě tihle byli u snímání Palachovy posmrtné masky. Jak se říká. Historie je to, co se stalo, drama je to, co se stát mohlo.*“²⁰³

Rozhodnutí zasadit do této scény postavy, s nimiž je divák seznámen od samého počátku filmu, je proto pochopitelné, neboť přidat do děje dvě postavy navíc, tedy Matějčíkovy, by bylo v případě nutnosti vysvětlení pro tvůrce filmu zdlouhavé, a pro diváky, v případě, že by se v této scéně objevily postavy bez vysvětlení a bez kontextu, matoucí.

---

²⁰² ČECHOVA, Dora. *Život a sochy Olbrama Zoubka*. Mladá fronta, Praha, 2013. s. 98. ISBN 978-80-204-3127-1.

²⁰³ Osobní rozhovor se Štěpánem Hulíkem, Praha, 10. 4. 2019.

5.2. Eva Bednáriková versus Hana Čížková

Otázky vyvstávají také u postavy *Hany Čížkové*, kterou divák pravděpodobně přiřadí k Evě Bednárikové, která byla údajně Janu Palachovi velmi blízká, nicméně o osobě Bednárikové nevědí mnoho ani historici, ani autoři filmu, kteří se s ní pokoušeli zkontaktovat a zjistit od ní více informací, případně schválit scénář, v němž by její osoba mohla figurovat, podobně jako v případě Lubomíra Holečka. Eva Bednáriková však kontakt s tvůrci *Hořícího keře* odmítla, museli ji tedy, také kvůli oněm nejasnostem, ve filmu ukázat jako *Hanu Čížkovou*.

V životě Jana Palacha ale hrála zásadní roli i jiná dívka, jeho přítelkyně Helena Zahradníková, jejíž osoba se však ve filmu ani na jednom místě neobjevuje. Scénárista Štěpán Hulík to vysvětluje tím, že film se primárně nezabývá osobou Jana Palacha a jeho životem, nýbrž tím, jaký měl jeho čin dopad ať už na jeho blízké, nebo na společnost jako takovou. Při takovém pojetí filmu by tak podle něj postava Heleny Zahradníkové divákovi nepřinesla nic nosného, neboť zabývat se plně vztahem Jana Palacha a Heleny Zahradníkové by podle Hulíka vystačilo na samostatný film.²⁰⁴ Z těchto důvodů se autoři rozhodli její postavu vynechat a zaměřit se skrze postavu *Hany Čížkové* na osobu Evy Bednárikové. Čímž se dostávám k její spojitosti s Lubomírem Holečkem.

Ve skutečnosti totiž kromě Bednárikové navštívil Jana Palacha v nemocnici také Lubomír Holeček, jenž pak měl, stejně jako Bednáriková, v televizi proslov, který měl být Palachovým vzkazem, v němž možným následovníkům kladl na srdce, aby se k něčemu podobnému neuchylovali. Jak Bednáriková, tak Holeček se shodli v tom, že samotný Jan Palach při jejich návštěvě v nemocnici vyslovil přání, aby už nikdo podobný čin nevykonával. Kromě nich vystoupila v televizi také Helena Zahradníková. Ta Jana Palacha v nemocnici nenavštívila, tedy nepředávala žádný jeho vzkaz, nýbrž vyzývala k tomu, aby už nikdo nic podobného nedělal. Svůj proslov v televizi kvůli psychickému stavu a rozrušení, v jakém z celé události byla, nedokončila.

Ve stejné době měl v televizi proslov také Luděk Pachman. Ve filmovém zpracování však autoři tyto události spojili, proslov Zahradníkové a Holečka vynechali, a rozhodli se ponechat pouze proslov Bednárikové, tedy *Hany Čížkové* a *sachisty Pachmana*, přičemž význam vyjádření byl ve filmu ponechán. V *Hořícím keři* šlo u *Hany Čížkové* o vynucený akt, kdy od tajné policie dostala již předem napsaný dopis, který jen

---

²⁰⁴ Osobní rozhovor se Štěpánem Hulíkem, Praha, 10. 4. 2019.

měla přečíst, nejednalo se o skutečný Palachův vzkaz. Ve skutečnosti se tak s největší pravděpodobností stalo také v případě Lubomíra Holečka, přestože na rozdíl od Bednárikové přiznal, že jeho vzkaz je jen útržkovitý a domyslel tak, co mu chtěl Palach, který v té době již nebyl schopný souvislé řeči, asi říct. Vezmeme-li v potaz Palachův zdravotní stav v době, kdy ho v nemocnici Bednáriková s Holečkem navštívili, je takřka nemožné, aby skrze ně předal vzkaz v takové podobě, v jaké ho poté přečetli v televizi. Ze scénářistického hlediska je tak pochopitelné, že omezený prostor přiměl autory k redukci této události na vzkaz pouze jednoho z nich, neboť ve skutečnosti byl význam vzkazů podobný.

5.3. Počet žalobců Viléma Nového

K redukci postav se autoři rozhodli také v případě jednoho z hlavních témat filmu *Hořící keř*, a tím je soudní proces, v němž ve filmu *Palachovi* spolu s *Ondřejem Trávníčkem* zažalují *Viléma Nového*. Ani tato skutečnost diváka nemystifikuje a předkládá mu něco, co se reálně stalo, nicméně ve skutečnosti Viléma Nového zažalovali také atlet Emil Zátopek, šachista Luděk Pachman a spisovatelé Vladimír Škutina a Pavel Kohout. Ty Vilém Nový nařknul z toho, že právě oni, spolu s dalšími, kteří však nebyli přímo jmenováni, zmanipulovali a přesvědčili Jana Palacha, aby se uchýlil k onomu protestnímu činu, přičemž právě oni mu měli podle Nového slíbit, že hořlavina, jíž se Palach polije, nebude skutečná. Výše zmínění se proto za pomluvu a urážku na cti rozhodli spolu s Palachovými a Holečkem Nového zažalovat. Přestože žalobu podali zvláště s paní Palachovou, soudkyně jejich žaloby spojila do společného projednání.

Podobná situace nastává také v *Hořícím keři*, v němž žalobu na Nového podávají *Palachovi* a *Ondřej Trávníček*, jejichž žaloby jsou také soudkyní spojeny do společného projednání. Scénárista Štěpán Hulík v této věci jednal stejně jako u předchozích, o nichž byla řeč, tedy rozhodnul se nezakomponovat do děje postavy, které by dál nemohl rozvíjet nebo sledovat jejich vnitřní svět a charakter. V tomto případě tedy šlo nejspíš o pragmatický krok a šetření času a zápletek, neboť popsání reality by jistě zasluhovalo nemálo prostoru. Emil Zátopek, jeden z Novým nařčených a později tedy i žalobců, po čase žalobu, jejímž byl zpočátku iniciátorem, stáhnul, pravděpodobně pod tlakem Státní bezpečnosti. „*Spisovatel Pavel Kohout vzpomíná na Zátopkův ústup jako na největší*

rozčarování svého života. „Emil nás do toho uvrtal a pak vycouval. Skončila jakákoliv solidarita. Lidé začali ze strachu odpadat a měnit názory [...],“ vzpomíná.“²⁰⁵

Ve filmu se neobjevila ani skutečnost, že Luděk Pachman byl k soudnímu procesu přiveden přímo z vězení, v železných, a to kvůli petici *Deset bodů*²⁰⁶, jejíž vznik inicioval, a kterou pak její signatáři předali politickému vedení Československa. Přestože by zapracování těchto skutečností jistě filmovému ději a dramatickému vyznění jedině přispělo, pravděpodobně opět převládlo časové a obsahové omezení, které by autorům nedovolilo tak rozsáhlá fakta, týkající se hned několika postav, rozebírat. Právě před začátkem soudního procesu se divák seznamuje také s Vilémem Novým, jehož slova čte z deníku postava *Pavla Jandy*, pročež si divák představuje cokoliv, jen je postavu, jakou z Viléma Nového vytvořili autoři skrze herecké pojetí a výkon Martina Huby.

Vilém Nový v Hořícím keři působí velmi křehce a zranitelně, jako by výrok o Palachovi buďto ani neřekl on, nebo jako by ho nemyslel vážně a distancoval se od něj. Vše za sebe nechává řešit svého rázného a arogantního advokáta a přitom se sám snaží před začátkem soudního řízení klidně oslovit *paní Palachovou*. Divák tak pociťuje tenzi mezi tím, jakého *Viléma Nového* si představil, když *Pavel Janda* četl jeho výrok v novinách, a mezi tím, jak tiše a zdrženlivě *Vilém Nový* působí. Scénárista *Hořícího keře* takové pojetí *Nového* vysvětlil v osobním rozhovoru: „*Já si myslím, že moje povinnost jako dramatika je pro tu zápornou postavu najít odůvodnění toho, proč se tak chová. Protože nikdo z nás není zlý jenom tak z podstaty, všichni k tomu máme nějaký důvod, proč jsme zatrpklí. Někdo nám ublížil, nedaří se nám, tak se chceme pomstít druhým. Nový byl v padesátých letech v kriminále a hrozil mu trest smrti. Co s člověkem udělá, když je několik let zavřený a myslí si, že zemře, že se z toho kriminálu nedostane živý, ztratí kontakt s rodinou? Já to dokážu pochopit. Neomlouvám ho, myslím, že ani Hořící keř ho neomlouvá, ale snažíme se najít pochopení a pro mě je to tragická figura. Nový byl přece i v Londýně, byl tam v BBC a byl to inteligentní člověk. Jenže pak nastane situace, kdy on si uvědomí, že už se do toho kriminálu nikdy nechce vrátit. A nastane dějinný okamžik, ve kterém se to začíná znovu púlit a on si musí vybrat, na kterou stranu*

---

²⁰⁵ GAZDÍK, Jan. Scénář upálení Jana Palacha chtěla převzít Moskva. *Aktualne.cz* [online], 16. 1. 2014 [cit. 14. 4. 2019]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/scenar-upaleni-jana-palacha-chtela-prevzit-moskva/r~1c4521ec7e9611e3a1fe0025900fea04/?redirected=1555233191>.

²⁰⁶ Petice *Deset bodů* vyzývala představitele státu, aby se jejich politické směřování navrátilo k ideám a hodnotám *Pražského jara*.

se přikloní. Takže se přikloní k těm záporákům, o kterých to ví, ale uvědomuje si, že půjdou nahoru. A on chce jít nahoru, nechce se vrátit znovu do kriminálu. Myslím, že byl totální pragmatik.“²⁰⁷

Tuto skutečnost neberu v rámci reflexe filmového zpracování vůči reálným událostem jako zásadní odlišnost. Charakter postav a to, jak budou pojeti, závisí na rozhodnutí autorů. Tedy buďto mohli *Viléma Nového* vylíčit jako zcela zápornou postavu, která vědomě ubližuje druhým, nebo se na jeho osobu mohli podívat z širší perspektivy a snažit se pochopit chování člověka, který si v životě prošel v rámci politického směřování těmi největšími kontrasty a zdůraznit v něm lidskost, kterou by v něm divák zpočátku nehledal. Autoři *Hořícího keře* tak zvolili druhou možnost.

5.4. Hospitalizace Palachových a váhání Dagmar Burešové

Na rozdíl od skutečnosti, v níž byl kromě paní Palachové na oddělení psychiatrické léčebny hospitalizován i Jiří Palach, *Hořící keř* ukazuje hospitalizaci pouze *paní Palachové*, přičemž její syn *Jiří* je ve filmu tím, kdo přestože prožívá enormně těžké období a sám by nejspíš potřeboval pomoc, se snaží být oporou své matce, a zároveň někým, kdo se stará o to, aby památka jeho bratra Jana nebyla zneuctěna. Dokazuje to i jeho pravidelná účast na soudních řízeních nebo boj za ponechání Janových ostatků na Olšanských hřbitovech. Tvůrci filmu se pro pozměnění této skutečnosti rozhodli z důvodů, v nichž přihlíží k vnímání a emocím diváka. „*Ve skutečnosti byla myslím paní Palachová v psychiatrické léčebně hospitalizovaná delší dobu, než Jiří Palach, protože pro ni v tu chvíli vlastně skončil život. Jiří Palach měl doma malé děti a musel fungovat. Takže se třeba zhroutil, ale trvalo to u něj výrazně kratší dobu, než u paní Palachové. A pro ten film, pro to drama, by pak ukazovat dva lidi, jak se zhroutí, bylo jen množování pocitu, který chcete na toho diváka přenést.*“²⁰⁸

K emocím diváka autoři *Hořícího keře* přihlíželi i v jiných scénách. Třeba v té, kdy je *Dagmar Burešová* oslovena *Ondřejem Trávníčkem* a *Palachovými* ohledně toho, zda by je zastupovala v žalobě *Viléma Nového*. Ve filmu je reakce *Dagmar Burešové* velmi prudká, odmítavá, rozzlobená pro *Trávníčkovu* drzost se na ni s něčím tak riskantním a nereálným obrátit. V několika záběrech prvního dílu je však zřejmé, že *Dagmar Burešová* o svém rozhodnutí, kterým *Palachovy* odmítla, pochybuje. Ve filmu je

²⁰⁷ Osobní rozhovor se Štěpánem Hulíkem, Praha, 10. 4. 2019.

²⁰⁸ Tamtéž.

zdůrazněna její mateřská stránka, její rodinný život, které jsou zpočátku tím, proč případ nejprve odmítla, a později také důvodem, proč rozhodnutí změnila a *Palachovy s Trávníčkem* obhajovala. V *Hořícím keři* svému muži vysvětluje, jak důležité pro ni je, aby hodnoty, které svým dcerám vštěpují a kterým je učí, byly nedílnou součástí také jejich života, aby to nebyla jen prázdná slova. Divák je tak během celého prvního dílu svědkem dlouhého a velmi nelehkého rozhodování, z něhož si uvědomuje, jak složitá a nekompromisní doba pro takový případ byla, tedy že měla *Dagmar Burešová* na výběr mezi ctí a držením se vlastních hodnot, jimiž by pokračovala v odkazu Jana Palacha, nebo mezi tím, zda své hodnoty potlačí a udrží si tak klidný rodinný a kariéerní život.

Ve skutečnosti ale *Dagmar Burešová* o tom, jestli případ *Palachových* přijme, neuvažovala. Její rozhodnutí je zastupovat bylo jasné od samého počátku. Scénárista *Štěpán Hulík* chtěl ale divákovi ukázat, jak nelehká situace to byla a jak silná tím pádem musela *Dagmar Burešová* být, když i přes hrozby, jichž si byla vědoma od začátku, případ bez váhání vzala. „*Věděla, že je správné to udělat, měla tak nastavené hodnoty, byla skautka od mládí, tedy „Jednou skaut, navždy skaut“, takže neváhala. Jenže to je právě to, co v tom filmu ani ukázat nechcete, protože byť se to stalo, tak to působí nepravděpodobně. Protože vy jako divák si říkáte, že byste to zvažoval hodně, jestli takto riskovat, jestli tímto způsobem do toho zatáhnout i celou rodinu. Takže jsme to naopak změnil tak, že vidíme *Dagmar Burešovou*, jak váhá, i když ve skutečnosti neváhala.*“²⁰⁹

5.5. Exhumace

V jedné z předchozích kapitol již bylo řečeno, jaké okolnosti doprovázely exhumaci ostatků Jana Palacha. Veřejná i tajná bezpečnost vyvíjely neustálý tlak na rodinu *Palachových*, přičemž opakovaně označovaly náhrobek Jana Palacha jako místo, které je centrem setkávání se provokativních a prozápadních živlů, které po sobě nechávají nepořádek a narušují pietní místo. Tyto důvody byly záminkami, jak náhrobek Jana Palacha z *Olšanských hřbitovů* odstranit a udělat tak další krok k potlačení jeho památky.

V *Hořícím keři* byl správcem *Olšanských hřbitovů* osloven pouze *Jiří Palach*, kterému bylo přesunutí Janova hrobu nejprve taktně navrženo, s výše uvedenými důvody, a až když něco takového striktně odmítnul, mu bylo vyhrožováno tím, že pokud nepodá souhlas a nedopustí přestěhování Janových ostatků na vřetatský hřbitov, budou ostatky jeho bratra uloženy do hromadné hrobky, navíc na *Palachovým* neznámé místo.

²⁰⁹ Osobní rozhovor se *Štěpánem Hulíkem*, Praha, 10. 4. 2019.

Jiří o tom ve filmu *paní Palachovou* neinformuje, a přestože se snaží exhumaci a odstranění náhrobku na Olšanských hřbitovech zabránit, neúspěšně. Divák je tak v závěru třetího dílu svědkem velmi emotivní a bolestné scény, v níž *Palachovi* přichází na Olšanské hřbitovy k Janovu pomníku, ke kterému když přijdou, nachází tam již hrob cizí osoby. Teprve v té chvíli se o tom *paní Palachová* dozvídá.

Ve skutečnosti to ale byla právě *paní Palachová*, která byla pozvaná na Národní výbor, kde jí byl návrh exhumace ostatků jejího syna předložen. Po tom, co reagovala stejně, jako její syn *Jiří* ve filmu *Hořící keř*, následoval velmi podobný scénář, kdy jí bylo vyhrožováno uložením Janových ostatků do hromadné hrobky. *Palachovi* proto souhlas s exhumací a přesunutím Janova hrobu do Všetat souhlasili, jinou možnost totiž neměli. *Jiří Palach* ani jeho maminka tak ve skutečnosti cizím hrobem na místě hrobu Jana Palacha překvapeni nebyli, nicméně se zcela zjevně stali oběťmi totalitního režimu, který jim tím dával jasně najevo postoj vůči činu Janovu činu. Scénárista Štěpán Hulík v rozhovoru pro časopis *Reflex* uvedl, že *Jiří Palach* scénář četl a schválil ho, nicméně upozornil, že exhumace ostatků jeho bratra proběhla jinak, že však rozumí, z jakého důvodu ji autoři *Hořícího keře* pozměnili. Scénárista k tomu v osobním rozhovoru ještě dodal: „*Chtěli jsme ukázat tu situaci paní Palachové. Co už horšího se Vám může stát? Na čem víc lze ukázat podlost toho režimu, že už ani toho mrtvého člověka nenechá na pokoji? Že ubližuje živým je jedna věc, ale totální neúcta k mrtvým, to je už mám pocit mimo všechny hranice a je to něco podobného, co udělali na pohřbu Patočkovi, že když zemřel, tak na pohřbu lítaly helikoptéry a túrovaly tam motorky, aby ten obřad hlukem co nejvíc pokazily. S paní Palachovou to bylo tak, že oni na ně hrozně dlouho tlačili, takže to odsouhlasit museli. Jiří Palach nám pak řekl, že to tu skutečnost, která se stala, vystihuje ještě hlouběji, tak, že se to člověka ještě víc dotkne, než jak to ve skutečnosti bylo, proto řekl, že to tak můžeme nechat. Vzali jsme v tomto tu podstatu a snažili se ji udělat co nejpůsobivější pro toho diváka, aby ta emoce na něj dolehla.*“²¹⁰

Z výše popsaného tedy vyplývá, že film *Hořící keř* poměrně věrně vykresluje skutečnosti, které se po sebeupálení Jana Palacha odehrály. Autoři se zcela záměrně vyhnuli postavě samotného Jana Palacha, neboť o jeho charakteru a motivacích by se mohli pouze domnívat. Zvolili si proto téma, které je dodnes kontroverzním

---

²¹⁰ Osobní rozhovor se Štěpánem Hulíkem, Praha, 10. 4. 2019.

a připomínaným, tedy výrok poslance Viléma Nového o Janu Palachovi a studeném plamenu, který měl použít. Autoři filmu se rovněž rozhodli ukázat, jak události prožívali nejbližší Jana Palacha a pomocí několika postav, ať už skutečných, nebo smyšlených, demonstrovali vliv nelehké doby na lidský charakter. Divák se tak sžívá s tím, co dané postavy prožívají, díky pojetí autorů vnímá, že postavy často stojí před nelehkými rozhodnutími a že jejich vnitřní přesvědčení nemusí odpovídat vnějšímu konání.

V případech, kdy se skutečnost od filmového zpracování liší, scénárista *Hořícího keře* vysvětluje, z jakých důvodů situace či události pozměnil, přičemž z většiny se jedná o to přimět diváka vidět věc z širší perspektivy a udělat si představu o, pro mnohé těžkých, časech a životě v totalitě. Protože se tedy nejedná o film dokumentární, ale o hrané drama, mohli si autoři dovolit některé postavy vynechat, jiné přidat nebo pozměnit, tedy například jejich jména, jako je tomu v *Hořícím keři* v případě postav *Ondřeje Trávníčka* a *Hany Čížkové*, a přitom se nedopustit zkreslení reality a skutečných událostí, o kterých *Hořící keř* pojednává.

6. Recenze a odborná kritika filmu *Hořící keř*

V této kapitole se hodlám zaměřit na odborné hodnocení a reflexi *Hořícího keře*, a to skrze shrnutí recenzí vybraných českých filmových kritiků a recenzentů. Bordwell a Thompsonová se v knize *Umění filmu* zamysleli nad tím, k čemu vlastně kritika filmu slouží. „*Jestliže se snažíte porozumět filmu, sami ho kriticky posuzujete. Můžete například uvažovat nad tím, proč byla nějaká konkrétní scéna do filmu vůbec zařazena – vaše pátrání po roli této scény v celkovém kontextu filmu je prvním krokem kritického zkoumání. [...] Ten, kdo film analyzuje, mívá při jeho zkoumání obvykle nějaký cíl. Může chtít pochopit jeho matoucí aspekty, odhalit proces, jímž bylo dosaženo určitého potěšení, případně někoho přesvědčit, že tento film stojí za vidění.*“²¹¹

V témže díle však pokládají otázku, podle čeho filmové dílo hodnotit, neboť shledávají, že lidé filmy hodnotí podle vlastního, osobního vkusu, podle vlastních kritérií. „*Kritici, kteří chtějí přijít s relativně objektivním hodnocením, místo toho použijí specifická kritéria. Kritérium je standard, který můžeme aplikovat na hodnocení mnoha*

---

²¹¹ BORDWELL, David, THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, Praha 2011. s. 512. ISBN 978-80-7331-217-6.

různých děl. Tím, že ho kritik používá, získává základ pro srovnávání relativní kvality filmů.²¹² Oněmi kritérii mohou být podle autorů kritérium *realističnosti*, *morální* kritérium, kritérium *vnitřní soudržnosti*, kritérium *intenzity působení*, *komplexnost* či *originalita*. „Hodnotit film může být užitečné z mnoha důvodů. Hodnocení může upozornit na opomíjená umělecká díla nebo nás přimět k přehodnocení postojů k obecně přijímané klasice. Stejně jako není jediným účelem formální analýzy objevení významů, tak i hodnocení je podle nás nejpłodnější, když za ním stojí podrobné zkoumání filmu.“²¹³ Film *Hořící keř* byl českou i zahraniční veřejností přijat převážně pozitivně, a to nejen zpracováním, ale také tím, že po víc než čtyřiceti letech od sebeupálení Jana Palacha byl poprvé natočen celovečerní film zabývající se daným tématem, a navíc v režii polské režisérky. Nicméně nejen veřejnost, ale také odborná kritika film zhodnotila velmi kladně.

V roce 2014, kdy se předávaly filmové ceny *Český lev* za filmy, které vznikly v roce 2013, získal *Hořící keř* čtrnáct nominací, ze kterých uspěl v jedenácti. *Českého lva* tak *Hořící keř* získal konkrétně za nejlepší film roku 2013, za vedlejší ženský herecký výkon (Jaroslava Pokorná), za nejlepší scénář (Štěpán Hulík), za nejlepší hudbu (Antoni Lazarkiewicz), za nejlepší režii (Agnieszka Holland), za nejlepší zvuk (Petr Čechák, Marek Hart), za nejlepší kameru (Martin Štrba), za nejlepší střih (Pavel Hrdlička), za nejlepší kostýmy (Katarína Hollá), za nejlepší masky (Zdeněk Klika) a za nejlepší filmovou scénografii (Milan Býček), kromě nichž *Hořící keř* získal i Cenu filmových fanoušků a Cenu za nejlepší filmový plakát (2FRESH, Dušan Martinček). Na festivalu *Finále Plzeň* získal *Hořící keř* *Výroční cenu Asociace českých filmových klubů*, scénárista Štěpán Hulík získal Cenu RWE pro Objev roku, a jak už bylo řečeno, film uspěl také v zahraničí. V roce 2013 získal na televizním festivalu v Monte Carlu cenu *Zlatá nymfa* za nejlepšího herce v minisérii (Ivan Trojan), nebo v dubnu 2014 na Mezinárodním filmovém festivalu v Hongkongu cenu hlavní cenu CIGNIS.²¹⁴

V *Týdeníku Respekt* vyšla na konci ledna roku 2013 recenze Kamila Fily, který *Hořící keř* hned v úvodu nazývá výjimečným počinem. „Poprvé totiž nějaký zahraniční tvůrce točil o událostech v této zemi, k nimž má osobně blízko a přímo je zažil. Problém české kinematografie při vyrovnávání se s vlastní minulostí vychází z toho,

---

²¹² BORDWELL, David, THOMPSONOVÁ, Kristin. Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu. Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, Praha 2011. s. 512. ISBN 978-80-7331-217-6.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ *Hořící keř* zcela ovládl České lvy. Získal jich jedenáct. *Aktualne.cz* [online], 22. 2. 2014 [cit. 17. 4. 2019]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/lev/r~02f1b2b29bfd11e39d250025900fea04/>.

že za předchozího režimu panovala silná ideologická doktrína, jak pomocí filmů „vzdělávat masy“. Dnes zase panuje diktát peněz, který velí investovat prostředky hlavně do levné, lehce návratné zábavy. Holland má ovšem za sebou zahraniční kariéru, v níž se nevyklučuje dělat filmy divácky náročnější a přitom bohatě financované. [...] Výsledná podoba *Hořícího keře* se svou výpravou i profesionalitou řemesla řadí ke špičce hraných filmů pro kina, [...].²¹⁵

Fila vidí *Hořící keř* jako vykreslení dobové atmosféry a ukázkou toho, jak se v oné době mohly lišit názory lidí na události a situace, do nichž se dostávali oni nebo jejich okolí. Film podle něj ukazuje těm, kdo by pochybovali o Palachově přičetnosti a smyslu jeho činu, že jeho oběť měla smysl, což si dle něj divák plně uvědomí právě v závěru *Hořícího keře*, při odkazu na demonstrující studenty v roce 1989, během historického milníku zvaného *Palachův týden*. *Fila* oceňuje hluboce emotivní scény i to, že „vyprávění si udržuje víceméně stálou, emočně vážnou rovinu a nabízí se hledat kořeny jeho patosu v tradici kina polského morálního neklidu sedmdesátých let, [...]“.²¹⁶

Váhání Dagmar Burešové při rozhodování se, zda Palachův případ vezme či ne, vnímá autor recenze jako prvek použitý v zájmu dramatičnosti, nicméně „odchylce od historické, ale bohužel i fikční věrohodnosti nepomáhá to, že 29letá Táňa Pauhofová, která ztvárňuje tehdy 40letou Dagmar Burešovou, působí příliš mladě – spíše jako elévka než zkušená žena a naznačený platonický vztah mezi ní a jejím asistentem vyznívá poněkud jinak, než by asi měl, protože dotyčný má být zhruba o 15 let mladší, ale vyhlíží jako její vrstevník. [...] Problém je nakonec nejspíše v maskování a celkově nevytaděném castingu nebo zbytečné touze vnášet do pátrání po svědcích ještě pikantní podtón.“²¹⁷

To *Fila* vnímá jako přešlap, přičemž jako takový shledává i výběr některých herců, které dle něj český divák vídá v „rozjuchaných“ reklamách, znělkách či v televizních zprávách, a vážné momenty, jichž je *Hořící keř* plný, se tak pro něj v té chvíli stávají „cimrmanovským divadlem“. Oceňuje naopak obsazení Jaroslavy Pokorné, která ztvárňuje postavu paní Palachové, o něco méně už obsazení Ivana Trojana v roli policisty, jenž mu připomíná Trojanovu účast v jiné a dle *Fily* nepřilíš vydařené detektivky. „I bez hnidopišského štourání v detailech se z nezpochybnitelné Palachovy oběti, která měla svůj význam v minulém režimu, stává kvůli tak velkému zpoždění filmové podoby nepřilíš

²¹⁵ FILA, Kamil. Hořící keř v nečitelné době, *Respekt [online]*, 27. 1. 2013 [cit. 17. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/5/horici-ker-v-necitelne-dobe>.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž.

*přesvědčivý manifest, abychom si nenechali lámat charakter a i nyní bojovali proti tomu zlu, na nějž stačíme.*²¹⁸ Toto poselství se však podle *Fily* neztotožňuje s dnešní dobou, neboť Palachův čin měl zásadní smysl převážně v době nesvobody a „v éře otevřených možností, ale také mnoha svodů a konkurenčního tlaku spíše ze sebe můžeme dělat snadněji blázny, kteří zaštiťují moralistickými hesly, ale konce svých činů nedohlédneme.“²¹⁹

Táňa Zabloudivová recenzovala *Hořící keř* na *Radiu Wave*, stanici Českého rozhlasu. Autorka po tom, co popíše skutečnosti a hlavní postavy, upozorňuje na odlišné zobrazení soudního procesu v *Hořícím keři*, kdy v něm na rozdíl od skutečnosti chyběly postavy ostatních žalobců, tedy Pavla Kohouta, Vladimíra Škutiny, Emila Zátopka nebo Luděk Pachmana. *Hořící keř* se podle Zabloudivové „vyžívá v zobrazování postav, které se z různých důvodů ohýbají“²²⁰, v jiných případech výřečně ukazuje pevné a neústupné charaktery.

Zabloudivová se v recenzi nezabývá *realistickým* kritériem, nýbrž popisuje filmový obsah a jeho symboliku, tedy co se divák mohl z *Hořícího keře* dozvědět o totalitním režimu a o tom, jaký možný vliv měl na lidi, jaké byly jejich reakce. Podle autorky „*Hořící keř* ale o hrdinskosti doopravdy mnoho neříká. Jeho postavy jsou buď zbabělé, dokonalé, nebo prostě trpí.“²²¹ V závěru recenze se Zabloudivová ptá, zda náhodou dobové záběry z demonstrací na Václavském náměstí v roce 1989, během *Palachova týdne* a později listopadu stejného roku, nejsou spíše jakýmsi falešným „happy endem“. „*Janu Palachovi šlo o vzepětí uvadajícího odporu proti sovětské okupaci, ne o vytvoření kultu použitého o dvacet let později, kdy se Sovětský svaz sám od sebe rozpadal. Šablonovitost scénáře velí celou sérii jednoznačně uzavřít alespoň částečně pozitivním poselstvím.*“²²²

Zdena Mejzlíková napsala recenzi o *Hořícím keři* do *Divadelních novin*, kde hned na úvod oceňuje to, že film vznikl v produkci HBO a že se tak film rozšíří i do jiných evropských zemí. „V žánru definovaném nálepkou „podle skutečných událostí“ se hraný film pohybuje v průsečíku dokumentu a fikce a musí si stanovit, jak velký prostor dá umělecké licenci. Napětí mezi fakty a fabulací je ostré zvláště u námětů z doby nepřilíš

²¹⁸ FILA, Kamil. *Hořící keř v nečitelné době*, Respekt [online], 27. 1. 2013 [cit. 17. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/5/horici-ker-v-necitelne-dobe>.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ ZABLOUDILOVÁ, Táňa. *Hořící keř: O zbabelcích a hrdinech*. Český rozhlas [online], 14. 2. 2014 [cit. 18. 4. 2019]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/horici-ker-o-zbabelcich-a-hrdinech-5282229>.

²²¹ Tamtéž.

²²² Tamtéž.

vzdálené, s dosud žijícími aktéry. Mladý scénárista filmu *Hořící keř* se s těmito danostmi popral se ctí, opíraje se o důkladné studium pramenů a konzultace s historikem. ²²³

V tomto smyslu autorka divákovi připomíná, které postavy ve filmu odpovídají skutečným osobám a které jsou smyšlené pro účely popsání možných a častých charakterů, přičemž oceňuje i autenticitu *Hořícího keře*, kterou vidí jako důsledek osobní zkušenosti Agnieszky Holland, která prožila studentská léta právě v Československu a byla součástí studentského hnutí. „Filmový příběh chce být historicky věrný, jeho dokumentární základ se projevuje i v organickém zakomponování archivních záběrů (např. z pohřbu Jana Palacha). ²²⁴

Pozitivně autorka vnímá i to, že scénárista Štěpán Hulík nepopisuje Palachovu osobu a vnitřní pochody, které předcházely jeho činu. „Její motivaci (události sebeupálení) nechává objasnit tím způsobem, kterého se tehdy okolí dostalo, tj. Palachovým dopisem, v němž mladý muž o sobě hovoří jako o pochodni, která má vyburcovat k odporu proti okupaci. Po šokující scéně na Václavském náměstí pokračuje film v rychlém tempu, udržuje dramatickosti a vypjatou emocionalitu až do konce prvního dílu. Tato část zabírá jak intimní prostor Palachových blízkých, tak širším úhlem i atmosféru ve společnosti. ²²⁵

Druhému a třetímu dílu, v němž je hlavní postavou advokátka Dagmar Burešová, vyčítá autorka recenze přílišné zaměření se na Burešové osobní život, což podle ní škodí celkovému tvaru filmového zpracování těchto dvou dílů. I přesto však oceňuje, jak se autorům podařilo vyjádřit bezduchou a vystrašenou společnost, jejíž rebelie postupně zhasínala a uchylovala se ke konformismu. Autorka si rovněž všímá toho, že zatímco první díl působil poměrně dynamicky, co se děje týče, další část filmu je dle ní příliš vleklá, a to až do epilogu po dvaceti letech, tedy jakýmsi skokem do roku 1989, kde film opět nabírá na záživnosti.

Vrcholem *Hořícího keře* je pro *Mejzlíkovou* scéna, ve které je na příkaz Státní bezpečnosti Palachův hrob odstraněn z Olšanských hřbitovů. Velmi citlivě a emotivně vnímá také scény, kdy paní Palachová navštěvuje svého syna v nemocnici, nebo reakce některých postav na zprávu o Palachově úmrtí. Jiné scény jsou podle *Mejzlíkové* příliš pietní, patetické. „*Patos, který mimochodem čeští tvůrci moc neumějí a tentokrát*

---

²²³ MEJZLÍKOVÁ, Zdena. Neumlčený hlas hořícího keře. *Divadelní noviny [online]*, 5. 2. 2013 [cit. 18. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/horici-ker-recenze?>.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž.

si jej prostřednictvím režisérky Hollandové „půjčili“ v heroičtějším Polsku, je však přiměřený, neboť sám Palachův čin byl patetickým, hrdinským gestem. Film má potenciál dotýkat se českého, resp. východoevropského diváka velmi osobně, a to pravděpodobně nejen pamětníků zobrazovaných událostí.²²⁶

Autorka oceňuje také kameru (Martin Štrba) a výpravu (Milan Býček), střih (Pavel Hrdlička) je podle ní příliš rychlý, neodpovídající celkovému retro pojetí filmu, uznává však, že je tím film srozumitelnější napříč generacemi. „Ve zvukové složce se projevuje dnes častá neřest nadměrného použití hudebního podkresu (Antoni Komasa-Lazarkiewicz); snaha autorů vyšponovat emoce by měla respektovat divákovu potřebu vyváženosti, neboť dramatické až denervující tóny nelze poslouchat ve čtyřhodinové stopáži téměř bez přestávky. Jako kdyby tvůrci nedůvěřovali moci slova a moci ticha, a chtěli neustále přikrmovat dramatickou hudbou, jejíž nadbytečnost posléze obtěžuje a místo aby podtrhovala, ruší vyznění scény a nepřesným akcentem ji naopak zlehčuje.“²²⁷ Autorka si všímá toho, že autoři v dokumentaristickém epilogu divákovi předkládají jednoznačnou interpretaci Palachova činu, respektive jeho důsledků, které vyvrcholily o dvacet let později *Sametovou revolucí*. Oceňuje však upřímnost a morální aspekt, který autoři do *Hořícího keře* vložili.

Filmová kritička Jindřiška Bláhová napsala recenzi na *Hořící keř* pro *Hospodářské noviny*. Již v podtitulu oceňuje, že se autorům filmu podařilo odklonit se od trendu nostalgického zobrazování období komunismu. Odmítnutí scénáře Českou televizí vnímá jako krátkozrakost, za kterou může scénárista *Hořícího keře* Štěpán Hulík děkovat, neboť „síla kapitálu HBO zaštitěné kolosem Time Warner a její ambice natočit dílo přesahující hranice Česka umožnily vznik jednoho z nejpozoruhodnějších a nejsilnějších porevolučních filmů věnovaných dějinám komunistického Československa.“²²⁸

Bláhová vidí jako velké pozitivum to, že *Hořící keř* zachycuje celý systém a jeho fungování v každodennosti těch, kdo v něm žili, včetně toho, jak se k takzvané šedé zóně postavili. Odlišnosti filmového zpracování vůči realitě, tedy posunutí událostí či pozměnění postav, vnímá Bláhová jako použity v zájmu pravidel dramatického vyprávění. „Scénář, zkušenost režisérky a politika HBO jsou základem úspěchu *Hořícího*

²²⁶ MEJZLÍKOVÁ, Zdena. Neumlčený hlas hořícího keře. Divadelní noviny [online], 5. 2. 2013 [cit. 18. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/horici-ker-recenze?>.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ BLÁHOVÁ, Jindřiška. Hořící keř neutíká do pelíšků, patří k nejsilnějším filmům o komunismu. art.ihned.cz [online], 27. 1. 2013 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <https://art.ihned.cz/film-a-televize/c1-59200480-modlitba-pro-jana?fbclid=IwAR3icV5PdvCjywyIeGXiEkXJDDLvK8r8lJb35aQEgRTRdKNLZiTMZJGOUA>.

keře. Hulík má cit pro atraktivní významovou zkratku a disponuje zdravým sklonem k patosu. Je schopný vyhmátnout nejcitlivější místa a nejvýraznější symboliku.“²²⁹

Právě Hulíkův scénář na autorku recenze působí, stejně jako použité autentické záběry otevírající film, jako útok na emoce, avšak v pozitivním slova smyslu, neboť k tomu, co chtěli autoři filmu vyjádřit, je podstatná právě emoce, a jestliže ji divák nezískal osobní zkušeností, má možnost ji pocítit alespoň z *Hořícího keře*, v němž se autentické záběry s hranými elegantně prolínají. *Bláhová* si rovněž všímá, že „*od politiky se film odklání k anatomii normalizace ukázané na proplétajících se osudech lidí s rozdílným přesvědčením, morálkou i motivacemi.*“²³⁰ Na jedné straně vidí osobní odvahu Burešové, na druhé straně ty, kteří se před oním nemilosrdným a mnohým život ničícím systémem sklánějí. „*Možná nejvýmluvněji shrnuje kvalitu scénáře jeden detail – na místě, kde většina scénáristů zápolí s jedním působivým koncem, Hořící keř nabízí vzestupně hned tři.*“²³¹

Scénáři nicméně autorka recenze vytýká, že se místy dotýká polopatické doslovnosti, kdy upevňuje mytické zkratky, proti kterým se přitom *Hořící keř* vymezuje, avšak dodává, že tyto výtky jsou jen jakési záchvěvy, které v dramatickém tempu a osudech filmových postav nepozornému divákovi lehce uniknou. I *Bláhová* si, stejně jako autoři předchozích recenzí, všímá dynamického tempa prvního dílu, částečně i třetího, přičemž jako náplň této dynamiky vnímá profesní zkušenost režisérky *Hořícího keře* Agnieszky Holland. Viditelný je podle *Bláhové* i vliv produkce HBO, díky nimž se podařilo vytvořit nadnárodní projekt, v němž se autoři soustředí na „*univerzálně přenositelnou zkušenost života v totalitním režimu sdílenou napříč komunistickými státy.*“²³²

Co autorka tvůrcům *Hořícího keře* vytýká, je přílišná snaha zpodobnit současnost, ve které k moci nastupují komunisté, s minulostí, konkrétně ruskou okupací. „*A hlavně se mívá s problémy, které dnešní společnost zužují. Hrozby jsou někde jinde. Sympaticky*

---

²²⁹ BLÁHOVÁ, Jindřiška. Hořící keř neutíká do pelíšků, patří k nejsilnějším filmům o komunismu. art.ihned.cz [online], 27. 1. 2013 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <https://art.ihned.cz/film-a-televize/c1-59200480-modlitba-pro-jana?fbclid=IwAR3icV5PdvCjywyIeGXiEkXJDDLvkn8r8IJB35aQEgRTRdKNLZiTMZJGOUA>.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž.

angažovanému scénáristovi nejde o strašení komunisty, ale o nutnost osobní odpovědnosti a o občanskou společnost, která neusíná.“²³³

Jaroslav Pinkas popisuje v recenzi pro *Cinepur* *Hořící keř* jako jeden z nemnoha filmů, které přesahují pouhé takzvané zábavné seskupení obrázků. Po historickém kontextu a zmínce jiných filmů týkajících se Jana Palacha, se zaměřuje právě na *Hořící keř*. Autoři filmu podle něj nijak nenarušují porevoluční vnímání Palachovy osoby, nýbrž v něm diváka utvrzují, a to aniž by Palachovu osobnost jakkoliv analyzovali nebo rozebírali. Což, jak již bylo v předchozí kapitole řečeno, byl i scénáristův záměr.

Pinkas vnímá *Hořící keř* velmi symbolicky, a to již v úvodní scéně, ve které se Jan Palach na Václavském náměstí upaluje. „*Akt Palachova upálení je představen zvenčí, očima svědků. Nejedná se ovšem o žádnou suchou rekonstrukci, hořící Palach je skutečnou „živou pochodní“, která je vnímána mnoha způsoby. Tramvaják spatřil hořícího Palacha skrze projíždějící tramvaj. Jako by mezi ním a obyčejnými lidmi stála nějaká zeď zabraňující pochopení jeho činu.*“²³⁴

Co však autor recenze příliš neoceňuje, je estetizace *Hořícího keře*, která je dle něj až přehnaná. Filmu vytýká také kýčovitost, především prvním ze tří dílů. „*Některé pasáže působí jako samoučelné estétství. Dlouhá expozice scény, ve které se Palachova matka dozvídá o smrti svého syna, vyvolává otázky. [...] A takových estetizovaných scén bychom našli více: zlomený podpatek soudkyně, scéna s chytáním husy v chodbách soudu, permanentně pobíhající rekonstrukce advokátní kanceláře. [...] Nicméně se zdá, že je v celém příběhu symbolů zkrátka příliš mnoho a divák se v nich ztrácí.*“²³⁵

Co se Pinkasovi na filmu naopak líbí, je vhodně použité množství černobílých záběrů, které divákovi dodají pocit autenticity, nebo to, že tvůrci přiměli postavy *Hořícího keře* odhalovat vlastní charakter a názor na to, co se buď přímo jim, nebo kolem nich děje. „*Na rozdíl od plyšových příběhů typu **Vyprávěj** (2009) nebo **Pelíšky** (1999) se tvůrci nesoustředí jen na rodinný mikrosvět jednajících postav, ale vnímají jejich životy i ve veřejném kontextu. Sféra soukromí není striktně oddělena od sféry veřejné, obě*

²³³ BLÁHOVÁ, Jindřiška. Hořící keř neutíká do pelíšků, patří k nejsilnějším filmům o komunismu. *art.ihned.cz* [online], 27. 1. 2013 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <https://art.ihned.cz/film-a-televize/c1-59200480-modlitba-pro-jana?fbclid=IwAR3icV5PdvCjywyteGXiEkXJDDLvkN8r8IJB35aQEgRTRdkNLZiTMZJGOUA>.

²³⁴ PINKAS, Jaroslav. Hořící mramor/Pomník Palachovi a normalizace. *Cinepur* [online], 21. 6. 2013 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: http://cinepur.cz/article.php?article=2558&fbclid=IwAR0dd_VCO6-lyjLaY044KLchiPGHztS6miWVZX9Z7HJJvZOb2d5CZcpRvDE.

²³⁵ Tamtéž.

se prolínají.²³⁶ Zatímco práci kameramana Pinkas v recenzi oceňuje, v *Hořícím keři* použitá hudba podle něj umocňuje už tak ve filmu přítomný patos.

Druhý a třetí díl pojednávající o soudním řízení, pak autor chápe jako zobrazení atmosféry, jaká ve společnosti panovala v období normalizace, což převyšuje ne úplně přesný odraz skutečností. „Režisérka Agnieszka Holland nezapře inspiraci polským kinem morálního neklidu. [...] *Hořící keř* tak vstupuje do současné politologické a historické diskuze o povaze normalizačního režimu. [...] Hlavní témata trilogie představují především morální dilemata spojená s adaptací na politické poměry, která vyžaduje porušování obecných morálních zásad. Orientace na hodnoty je to, co odlišuje toto dílo od „obyčejného“ retri. Ovšem soustředění na morální dilemata znamená nutně deformaci sociální praxe. Zaostření na velká témata znamená pominutí každodennosti a tam, kde se o to tvůrci pokusí, selhávají.“²³⁷

Pinkas si také všímá toho, že se autorům filmu podařilo zobrazit dvě rozdílné tváře, které jsou Českému národu vlastní, tedy jakási malost, kterou přisuzuje postavě číšníka v České Lípě, a naopak národní velikost, jež se dle něj projevuje například u postavy průvodčího Jiříčky a ostatních obyvatel Všetat, když paní Palachové v tichu vyjadřují podporu a soucit. Co autor recenze vnímá jako pozitivní a velmi podařenou stránku filmu je úspěšné zobrazení života v podmínkách nastupující normalizace a zaměření se na jednání z pohledu různých postav. V širším kontextu, a podle rozhovoru se Štěpánem Hulíkem také zamýšleným způsobem, vnímá *Pinkas* postavu Viléma Nového: „Ani on není žádný ideolog. Je to pouze pragmatický politik, který „chytá vítr“. Nepůsobí nijak démonicky, má vychování, rozumné názory, cit pro situaci a naprostý nedostatek mravního vědomí. Prostě ideální politik do každé doby.“²³⁸ *Hořící keř* je proto autorem hodnocen jako významné a pro český národ potřebné dílo, a to jak z filmového, tak z politického hlediska.

6.1. Shrnutí

Jak vyplývá z množství získaných ocenění a z hodnocení kritiků, *Hořící keř* byl přijat velmi kladně. Jedním z důvodů je výběr a pojetí tématu, neboť jak již bylo řečeno

---

²³⁶ PINKAS, Jaroslav. *Hořící mramor/Pomník Palachovi a normalizace*. Cinepur [online], 21. 6. 2013 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: http://cinepur.cz/article.php?article=2558&fbclid=IwAR0dd_VCO6-IyjLaY044KLchiPGHztS6miWVZX9Z7HJJvZOb2d5CZcpRvDE.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

v Úvodu, celovečerního filmového zpracování osoby a činu Jana Palacha, nebo jako je tomu v tomto případě, okolností, které následovaly, se českým divákům až do roku 2013 nedostalo.

Kritici se shodují na užitečnosti osobní zkušenosti režisérky filmu Agnieszky Holland, jež v období okolo sebeupálení Jana Palacha v Praze žila, i na velmi podařeném scénáři Štěpána Hulíka. Autorům se podle kritiků podařilo autenticky zachytit atmosféru nastupující normalizace, a to nejen vnějším, politickým děním, ale také v každodenních životech postav. Přestože v *Hořícím keři* většina ze zmíněných kritiků nachází přítomný patos, vnímají ho jako prvek, jež je na místě jak vzhledem k činu Jana Palacha, tak také k tomu, že film zrežirovala polská režisérka, neboť pro polskou kinematografii je patos jaksi typický. Zatímco práci kameramana kritici chválí, o něco méně se již ztotožňují s, v *Hořícím keři* častým, hudebním podkresem, který působí jako poměrně násilné vyvolání emocí v divákovi, přičemž podle kritiků je dostatečně emotivní již samotný příběh, v němž by svoji váhu mělo i prosté ticho.

Scény, jejichž děj se liší od reálných událostí, berou kritici shodně jako součást dramatičnosti a jako způsob, jak zobrazit celkovou atmosféru doby. Podobně a velmi kladně se vybraní kritici vyjádřili také k tomu, že se *Hořícího keře* ujala právě HBO, která poskytla rozpočet tak dostatečný, že z něj mohlo vzniknout podle kritiků až špičkové, a pro český národ velmi potřebné, filmové dílo, které má potenciál mít úspěch nejen na území České republiky, ale také v zahraničí.

7. Závěr

Jan Palach a jeho sebeupálení, které vykonal 16. ledna 1969 na Václavském náměstí jako protest proti letargii, která v československé společnosti narůstala po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy na území Československa, jsou zásadním milníkem české historie. Přestože tento rok, tedy v roce 2019, od sebeupálení Jana Palacha uplynulo 16. ledna přesně padesát let, jeho čin stále není vnímán jednotně a souhlasně. Zatímco část společnosti vnímá jeho čin jako hrdinský, symbolický a jako něco, co nesmí zmizet z naší paměti a svědomí, jiná část společnosti dodnes chápe Palachův čin jako zbytečný, neboť dalších dvacet let po jeho sebeupálení nenastala změna, kterou svým činem požadoval, tedy jak zrušení cenzury, tak neutuchající aktivitu každého československého občana, včetně těch nejvýše postavených, kteří se po srpnové okupaci podvolili sovětskému diktátu. Až do ledna roku 1989 rozhodovalo politické vedení Československa skrze média, jejichž cenzura zrušena nebyla, o tom, jaký pohled na Jana Palacha a jeho čin se k veřejnosti dostane.

O tom, jak se mediální obsah týkající se Palacha a jeho sebeupálení lišil před rokem 1989, v době totality, a po roce 1989, kdy je Česká republika demokratickou zemí, tato práce referovala ve 3. kapitole, z níž je patrné, že v době totalitního režimu nebylo přípustné, aby média přispívala k pochopení Palachova sebeupálení, jehož motivem byla reakce společnosti právě na politický stav, přičemž KSČ v té době nedopustila, aby se do oficiálních médií dostaly protirežimní názory, bez toho aniž by je nazpět nedehonestovala. Média si tedy nemohla dovolit, tedy až na některé roky, z nichž nejsou dochovány žádné materiály týkající se Jana Palacha, o Palachovi nereferovat vůbec, zvolila však způsob, který udržení jeho památky zdaleka nepřispíval, tedy ty, kdo na Palacha vzpomínali u jeho hrobu, dokud tedy byl umístěn na Olšanských hřbitovech, média označovala za prozápadní a protirežimní živly, které se snaží rozvrátit socialistický stát a které na tak pietním místě působí nepořádek a chovají se zcela nepřijatelně a neuctivě. Po tom, co v Československu v roce 1989 padl komunistický režim, a poté, co byla zrušena cenzura, začala média o Palachovu sebeupálení referovat jako o činu, jehož smysl se sice naplnil až po dvaceti letech od jeho vykonání, nicméně dodnes je vnímán hrdinsky, rozmyšleně a na rozdíl od předchozího režimu, vezmeme-li v potaz výroky zpochybňující Palachovo duševní zdraví, také přičetně, a to vše i vzhledem k informacím, které se po zrušení cenzury podařilo získat, případně na základě literárních děl spisovatelů a historiků, kteří se osobou Jana Palacha zabývali.

Práce tedy od událostí, jež Palachovu sebeupálení předcházely, přechází k samotnému činu a k tomu, jak o něm referovala média, přičemž pozoruhodný je nejen lišící se mediální obsah v jednotlivých desetiletých výročí úmrtí Jana Palacha, ale také kvantita novinových článků či televizních zpráv, jež byly Palachově osobě a činu věnovány. Markantní rozdíl mezi mediálním obsahem před *Sametovou revolucí* a po ní je především v tom, že zatímco v předcházejícím období byl mediální obsah Jana Palacha a jeho sebeupálení daný a prostor pro jiný názor, v tomto případě oceňující a chápající Palachovu odvahu, nebyl přípustný, po revoluci jsou média otevřena jakýmkoliv debatám a názorům, jež se Palachova činu týkají, jsou-li založena na faktickém podkladu.

Přestože z paměti a svědomí národa, ale také z debat ve společnosti, Jan Palach nezmizel, až do roku 2013 se žádný režisér neujal zpracování celovečerního filmu pojednávajícího o sebeupálení Jana Palacha či okolnostech, které mu předcházely, nebo které naopak následovaly. Právě v roce 2013 měl však premiéru třídílný film s názvem *Hořící keř*, zpracovaný pro televizi HBO, který režírovala polská režisérka Agnieszka Holland. Scénář filmu napsal mladý scénárista Štěpán Hulík, který na něm spolupracoval i s historikem Petrem Blažkem z Ústavu pro studium totalitních režimů. Ústředním tématem filmu není přímo Jan Palach a jeho sebeupálení, nicméně film z jeho činu vychází, a to ukázkou událostí, které poté nastaly, včetně toho, jaký byl každodenní život v této době. Drama *Hořící keř*, jakožto inspirované skutečnou událostí, tyto události do určité míry kopíruje a objasňuje, přičemž hlavním tématem je soudní proces, v němž Palachovi, ve filmu také Ondřej Trávníček, žalují poslance Viléma Nového za výrok o již zesnulém Janu Palachovi, který se údajně polil studeným plamenem a celý jeho čin tak měl být původně zinscenovaný. Hlavní postavou je tak kromě Palachových nejbližších advokátka, která Palachovy zastupovala, Dagmar Burešová, u které se autoři zaměřili jak na vnitřní pochody, demonstrující její rozhodování, zda Palachův případ vzít či nikoliv, ale také na její osobní život, jímž ukázali, jakými praktikami totalitní režim manipuloval s lidskými životy, respektive rozhodnutími lidí, na jejichž základě se pak změnily jak jejich charaktery, tak právě životy jejich i jim blízkých.

Tato práce tak analyzovala, do jaké míry autoři *Hořícího keře* reflektovali skutečné události tak, jak se staly, a do jaké míry pojali toto drama jako umělecké dílo, které umožňuje skutečnost pozměnit tak, aby například v díle vygradovala dramatická či emocionálnost. Z obsahové a dramaturgické analýzy tak vyplynulo, že několik událostí

či postav skutečně pozměněno bylo, a podle rozhovoru se Štěpánem Hulíkem zcela záměrně, právě kvůli dramatickému ději, jímž chtěli autoři ukázat širší perspektivu, a to aniž by změnou oněch událostí dezinterpretovali to, jaká byla realita. Tvůrci *Hořícího keře* si tak nedali za úkol doslovně poučit diváka o historické události, ač z poměrně nedávna, nýbrž na konkrétním případu, jímž je soud týkající se Jana Palacha, vyvolaný výrokiem Viléma Nového, demonstrovat atmosféru doby, v níž spravedlnost a vnější svoboda neměly své místo. Skrze některé postavy však autoři dramatu ukázali, že do vnitřní svobody, držel-li se člověk pevně svých hodnot a ideálů, již režim nedosáhl.

V poslední části se práce zabývá tím, jak drama *Hořící keř* přijala odborná kritika a jak o filmu hovoří recenze. Nejenomže *Hořící keř* získal několik ocenění, včetně ceny za Nejlepší film roku 2013, oceněna byla rovněž režie Agnieszky Holland a její osobní zkušenost s dobou, o níž v tomto případě natáčela film, ale také scénář Štěpána Hulíka, jenž dle kritiků vystihl onu v Československu bezduchou dobu i přesto, že ji osobně nezažil. *Hořící keř* byl tedy veřejností i kritiky, a to v České republice i v zahraničí, přijat velmi kladně, především kvůli volbě tématu, které do té doby, jak už bylo řečeno, nebylo zpracováno v celovečerní formě. Další celovečerní film, který o Janu Palachovi vznikl, byl až film Roberta Sedláčka *Jan Palach*, který měl premiéru v srpnu roku 2018, a jehož tématem bylo, na rozdíl od *Hořícího keře*, to, co Palachovu sebeupálení předcházelo.

Práce si nekladla za cíl hodnotit čin Jana Palacha, ani kvalitu filmu *Hořící keř*, nýbrž reflektovat, jakým způsobem tvůrci dramatu pojali tuto událost a jak se rozhodli ji divákovi představit, včetně toho, jaké situace a osoby do ní zakomponovali. S tím souvisí i mediální obsah, který má vliv na vnímání veřejnosti jak Palachovy osoby, tak jeho činu. *Hořící keř* totiž do velké míry odráží i mediální obraz, jaký Palachovo sebeupálení v porevoluční době má.

Summary

Jan Palach and his self-immolation, which took place at Wenceslas Square on January 16, 1969 as a protest against the lethargy that grew up in the Czechoslovak society after the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia in the August 1968, is a major milestone in Czech history. Although this year, in 2019, it was fifty years from the Palach's act of self-immolation, it still is not perceived in a consistent manner. While a part of society perceives his act as heroic, symbolic and as something that has to be remembered, another part of society still understands Palach's death as unnecessary, for the next twenty years

after the act there has not been a change he desired by his self-immolation, as the abolition of censorship and political activity of Czechoslovak citizens.

Until January 1989, the political leadership of Czechoslovakia decided through the censored media what should be the view of Czechoslovak citizens on Palach's act. The thesis aimed to explore the media content on Jan Palach and his self-immolation before 1989, at the time of totalitarianism, and after 1989, when the Czech Republic is a democratic country. The result is that before 1989, at that time strictly censored media discredited understanding of Palach's act, while there was only one possible opinion how to understand him and those who aimed to support his decision and symbolic act, while they were named as pro-Western and anti-regime elements trying to disrupt the socialist state. After the communist regime in Czechoslovakia ended in 1989 and after the censorship was abolished, the media began to report on Palach's self-immolation as an act whose meaning was only fulfilled after twenty years since its execution, but is still perceived heroically and, unlike the previous communist regime, the media and Czech society are open to new information about Palach and his act, which still emerge, even after fifty years since the act. The result of this part of the thesis is that the media content before the 1989 and after the 1989, regarding to Jan Palach and his self-immolation, differs not only in the way of referring but also in a quantity of newspaper and TV news.

Although the symbolic act of Jan Palach still emerges in the memory and conscience of the nation, until 2013, no director did not come with the feature film on Jan Palach and his self-immolation or the circumstances that preceded or followed him. However, in 2013, a three-part film titled *Burning Bush*, which was produced for HBO television, was directed by the Polish director Agnieszka Holland. The screenplay was written by the screenwriter Štěpán Hulík, who collaborated with the historian Petr Blažek from the Institute for the Study of Totalitarian Regimes. The central theme of the film is not Jan Palach and his self-immolation. The drama *Burning Bush*, that is inspired by a real event, concerns the trial in which Palach's family and the student Trávníček bring an action against Vilém Nový for his statement about Palach, who is said to use a cold flame, therefore the act would be stage-managed. The main characters of *Burning Bush* show how the totalitarian regime had manipulated with the human lives or decisions, which changed their characters and had a huge impact on them and their immediate family. The thesis thus analyzed the extent to which the authors of *Burning Bush* reflected actual

events as they happened and to what extent they conceived this drama as a work of art, which would allow the reality to be changed for the emotionality and the drama effect.

The content and dramaturgical analysis showed that several events or the characters were actually changed and according to an interview with Štěpán Hulík, it was intentional for the dramatic story, in which the authors wanted to show a broader perspective, without changing the events by misinterpreting what was the reality. The authors wanted to demonstrate the atmosphere of the regime in which justice and the freedom did not take place. However, through some characters, the drama shows that the regime had no longer reached the inner freedom, if one holds firmly his values and ideals.

In the last part, the thesis deals with the critic and film reviews on *Burning Bush* which shows that it was accepted mainly because of the main topics and because of the excellent work of Agnieszka Holland and Štěpán Hulík. *Burning Bush* has won several awards, including the award for the Best film of the 2013. Another feature film on Jan Palach was the film by Robert Sedláček, which premiered in August 2018, and, unlike *Burning Bush*, it was what Palach's self-immolation preceded.

The thesis did not aim to evaluate Jan Palach's act or the quality of *Burning Bush*, but to reflect on how drama creators conceived this event and how they decided to introduce it to the spectator, including what situations and which people have incorporated it. This is connected with the media content, which influences the public's perception of Palach and his self-immolation and it is obvious that *Burning Bush*, to a large extent, also reflects the media image that Palach's act has in post-revolutionary times.

8. Dodatek

8.1. Rozhovor se scénáristou Hořícího keře Štěpánem Hulíkem

Datum a místo rozhovoru: 10. 4. 2019, Praha

Přepis rozhovoru se Štěpánem Hulíkem, jež souhlasil s pořízením audio záznamu a následným využitím informací v diplomové práci.

Z jakého důvodu Česká televize odmítla Váš scénář k Hořícímu keři?

Já jsem tam byl asi v roce 2010, čímž jsem o rok přešvihl čtyřicáté výročí Palachova sebeupálení a Česká televize tehdy přemýšlela o tom, že by se film hodil právě až k dalšímu výročí, tedy v roce 2019 a to že je až za dlouho. Důvodem tak bylo asi hlavně to, že se tu filmy dělají k výročí.

Když jste začal na scénáři pracovat, zamýšlel jste, do jaké míry pracujete na uměleckém díle s prvky fikce a do jaké míry budete usilovat o věrný popis reálných a poměrně nedávných událostí?

Já bych řekl, že požadavek nějaké historické přesnosti pro mě jako pro scénáristu není na prvním místě. Na prvním místě je vždycky snaha nebo touha vyprávět dobrý příběh. Samozřejmě se snažím, když píšu, a to myslím každý zodpovědný scénárista, tu realitu a historii moc neohýbat, neměnit ji, minimálně ji neměnit tak, abych z mínusu dělal plus nebo z černého bílé, to jsou nějaké základní hranice, přes které jít nemůžu. Pak jsou ale věci, které si myslím, že mám právo jako dramatik udělat. Přeskupit některé události, časově je přehodit, sloučit víc událostí do jedné, to je skoro od nepaměti. Kdo chce znát historii, ať si přečte historická pojednání, kterých je dost a od toho, aby byly věci popsány přesně, jsou tu historikové, dramatik nebo scénárista je tu od toho, aby zachytil podstatu té věci a dokázal jít po emoci, která mu umožní tu podstatu přenést na toho čtenáře nebo diváka. Já doufám, že když se člověk dívá na hraný film, nebere to tak, že to je jedna ku jedné, že to je doslovné převedení toho, co se opravdu stalo, od toho jsou dokumenty nebo historická pojednání, dramatik jen hledá podstatu skrze toho, co ho zaujme, co se ho dotkne, a on se snaží zachytit ten prvotní okamžik.

Ptám se na onu míru fikce a odraz reality i z pohledu postav ve filmu, které by si ze znalosti Palachova okolí mohl divák přiřadit k reálným osobám, jména se však liší. Například postava Ondřeje Trávníčka by odpovídala osobě Lubomíra Holečka. Trávníček ale hraje ve filmu úplně jinou roli, než jakou měl Holeček v životě Palacha.

Právě Ondřej Trávníček byl v první verzi scénáře pojmenovaný jako Lubomír Holeček. My jsme pak měli schůzku s paní Holečkovou, vdovou po Lubomíru Holečkovi, která si přečetla scénář a řekla, že práva užití atributů z toho manžela nedá. Že ne všechny věci, které byly v tom scénáři, se jí zdály, jako že absolutně odpovídají pravdě. Ono je to tedy ještě komplikovanější. My jsme měli historického poradce, Petra Blažka,

který hlídal, aby se v tom scénáři neobjevily nějaké nesmysly nebo vymyšlenosti. A ten upozornil na to, že s tím Palachovým kontaktem s Holečkem a s tou Holečkovou návštěvou u Palacha v nemocnici a následným vystoupením Holečka v televizi to není tak jednoznačné. Ono se přesně neví, co Palach přesně Holečkovi řekl v té nemocnici a na 99% mu neřekl to, s čím potom Holeček vystoupil v televizi. Holeček ve snaze zabránit dalším lidem, aby se upálili, tak si vymyslel, že mu Palach předal v nemocnici nějaký vzkaz, poselství těm dalším lidem, ať to nedělají. A to je něco, s čím v té minisérii pracujeme zase trochu volně. My jsme to, co se stalo Holečkovi, dali té postavě, kterou hraje Emma Smetana (pozn. postava Hana Čížková). No a paní Holečková stráží odkaz svého manžela, takže vůbec nechce připustit možnost, že by její manžel lhal, že by národu říkal něco, co mu Palach ve skutečnosti neřekl, ale ono i z čistě hlediska toho, co bylo možné, že Palach kvůli velmi vážnému zdravotnímu stavu v podstatě nemluvil, by to nešlo. Paní Holečková proto nechtěla, aby se toto téma dál nějak vířilo. To je takový příklad toho, co vám do toho psaní pak zasahuje, nebo co vás pak ovlivňuje, když ten scénář píšete.

S Evou Bednárikovou, kterou jste v Hořícím keři použili jako postavu Hany Čížkové, je to podobně?

Přesně tak, my jsme se s tou paní měli i setkat, jen si to pak rozmyslela. Ona ze stejných důvodů jako třeba paní Holečková, se k tomu nechce vracet, protože pravděpodobně byla tenkrát přinucena udělat něco, co úplně udělat nechtěla, ale byla přinucena Státní bezpečností. Eva Bednáriková byla pravděpodobně, podobně jako Lubomír Holeček, donucena jít do televize a říkat údajné Palachovo poselství těm dalším.

V životě Jana Palacha hrála velkou roli i jeho přítelkyně Helena Zahradníková. Ve filmu se ale její osoba neobjevuje. Vynechali jste ji záměrně?

Nedokázal jsem pro ni najít dramatickou roli v tom příběhu. To jsou věci, které já mám pocit, že si je můžu dovolit. Jestliže to nepřispívá tomu příběhu, jestli ho to zbytečně zatěžuje a vnáší to otázky, které v danou chvíli já nemám možnost prozkoumávat a ukazovat na tom plátně, tak to do toho příběhu nepatří. A takových postav z okolí Jana Palacha, které jsem se rozhodl vynechat, bylo víc. Takto mně to umožnilo vyprávět z mého pohledu čistší příběh. O Heleně bych vyprávěl ve chvíli, kdy by byl ten příběh o Palachovi. Že tam najednou na to prostor je a můžete otevírat otázky, které nepochybně tento

jejich vztah vyplavil. To by bylo na samostatný film, do tohoto příběhu jsem ale pro Helenu nedokázal najít místo.

Z podobných důvodů jste vynechal i postavy dalších žalobců Viléma Nového? Tedy Zátopka, Kohouta, Pachmana a Škutinu?

Ano, to je stejný případ. Mohli bychom být věrní pravdě, historii a všechny ty osobnosti, které Nového žalovaly, tam ukázat. V nějakém scénáři jsem Zátopka i měl, jenže se ukázalo, že jsou to najednou jenom nějakí panáci, nějaké figurky, které se tam objeví, aby podaly žalobu, ale já nemám prostor je dál sledovat, ukázat je jako živé trojrozměrné lidi. A v té chvíli, jenom proto, abych učinil historii zadost, tak mně to přijde málo. A pokud pro tu postavu nemám dramatickou roli, tak ji do toho příběhu prostě nedám.

Přitom v případě Emila Zátopka, který pak žalobu stáhnul, by se jednalo o poměrně zajímavý dramatický příběh, přesto jste se ho rozhodl ukázat u jiných postav. Napadá mě postava Vladimíra Charouze – ta je smyšlená, nebo se jedná o skutečnou osobu?

U toho jsem čerpal z toho, co mně říkala Dagmar Burešová. Když mluvila o svých kolezích, postřehnu jsem příběh jednoho z nich, který se podobně jako Vladimír Charouz trochu zvrhnul.

Zlomové momenty rozhodující o životě několika lidí, jste v Hořícím keři hned v několika scénách přerušili jakousi každodenností. Například u Burešových, kteří se o zastupování Palachových začali bavit během večerního koncertu. Bylo to záměrné?

Člověk když píše, tak se snaží představit si sám sebe v té situaci, což znamená, že se projektuje do těch šíleně těžkých voleb, dilemat, ale zároveň všichni ze svého života víme, že když se nám dějí ty nejhorší věci, tak život běží dál. Že i když se děje něco zásadního, tak jsou kolem nás lidi, kteří dál žijí své životy. Záměrem byl dojem toho života, té opravdovosti.

Zajímá mě i postava Viléma Nového – v Hořícím keři působí jeho postava, kterou hraje herec Martin Huba, poměrně křehce, lidsky, což je v kontrastu s tím, jak se Nový politicky zachoval a vyjádřil k činu Jana Palacha.

Já si myslím, že moje povinnost jako dramatika je pro tu zápornou postavu najít odůvodnění toho, proč se tak chová. Protože nikdo z nás není zlý jenom tak z podstaty, všichni k tomu máme nějaký důvod, proč jsme zatrpklí. Někdo nám ublížil, nedaří se nám, tak se chceme pomstít druhým. Nový byl v padesátých letech v kriminále a hrozil mu trest smrti. Co s člověkem udělá, když je několik let zavřený a myslí si, že zemře, že se z toho kriminálu nedostane živý, ztratí kontakt s rodinou? Já to dokážu pochopit. Neomlouvám ho, myslím, že ani Hořící keř ho neomlouvá, ale snažíme se najít pochopení a pro mě je to tragická figura. Nový byl přece i v Londýně, byl tam v BBC a byl to inteligentní člověk. Jenže pak nastane situace, kdy on si uvědomí, že už se do toho kriminálu nikdy nechce vrátit. A nastane dějinný okamžik, ve kterém se to začíná znovu púlit a on si musí vybrat, na kterou stranu se přikloní. Takže se přikloní k těm záporákům, o kterých to ví, ale uvědomuje si, že půjdou nahoru. A on chce jít nahoru, nechce se vrátit znovu do kriminálu. Myslím, že byl totální pragmatik.

V Hořícím keři je scéna, ve které Olbram Zoubek snímá posmrtnou masku Jana Palacha. Ve filmu je u toho i Ondřej Trávníček a Vladimíra Charouzová. Proč jste tyto postavy spojili právě s touto událostí?

Bral jsem to tak, že máte nějakou historii, která se objektivně stala, tedy že se snímala Palachova maska, a vy přemýšlíte, koho k té situaci můžete přidat, aby to působilo věrohodně, aby to dávalo smysl, aby to bylo pravděpodobné a aby to byla vaše postava. A jestliže jsem si vymyslel figury, které byly členy Studentského hnutí, tak to dávalo smysl, aby právě tihle byli u snímání Palachovy posmrtné masky. Jak se říká. Historie je to, co se stalo, drama je to, co se stát mohlo.

V jednom rozhovoru jste řekl, že přestože se Dagmar Burešová rozhodla vzít případ Palacha ihned, ve filmu jste jí dal čas na rozmyšlenou, abyste ukázal, jak těžké to musí být rozhodování. Na druhou stranu, nebylo by ještě silnější nechat ve filmu tu skutečnost, že se Burešová nerozhodovala a případ vzala ihned? Že by to ukázalo, jak odhodlaná a silná osobnost musela být?

Paní Burešová mně opravdu řekla, že se rozhodla okamžitě, jak jí to bylo nabídnuto, že o tom vůbec neuvažovala, že by to odmítla. Věděla, že je správné to udělat, měla tak nastavené hodnoty, byla skautka od mládí, takže „Jednou skaut, navždy skaut“, takže neváhala. Jenže to je právě to, co v tom filmu ani ukázat nechcete,

protože byt' se to stalo, tak to působí nepravděpodobně. Protože vy jako divák si říkáte, že byste to zvažoval/a hodně, jestli takto riskovat, jestli tímto způsobem do toho zatáhnout i celou rodinu. Takže jsme to naopak změnil tak, že vidíme Dagmar Burešovou, jak váhá, i když ve skutečnosti neváhala.

V Hořícím keři je v psychiatrické léčebně hospitalizovaná pouze paní Palachová. Ve skutečnosti byl ale hospitalizovaný i bratr Jana Palacha, Jiří. Měli jste pro vynechání této skutečnosti nějaký důvod?

Ve skutečnosti byla myslím paní Palachová v psychiatrické léčebně hospitalizovaná delší dobu, než Jiří Palach, protože pro ni v tu chvíli vlastně skončil život. Jiří Palach měl doma malé děti a musel fungovat. Takže se třeba zhroutil, ale trvalo to u něj výrazně kratší dobu, než u paní Palachové. A pro ten film, pro to drama, by pak ukazovat dva lidi, jak se zhroutí, bylo jen množování pocitu, který chcete na toho diváka přenést. Mnohem silněji to působí, když to je jen paní Palachová, protože s tou jednou postavou to prožijete jako divák víc, než kdyby se hroutili všichni. To byl asi ten důvod.

V jedné ze scén se k paní Palachové dostanou od neznámé osoby fotky nahého ohořelého těla jejího syna Jana. Stalo se něco takového i ve skutečnosti?

StB na paní Palachovou tlačila různými praktikami. Přesně takhle s těmi fotkami se to ale nestalo. Ve scénáři jsem se k této scéně inspiroval tím, že jsem se někde dočetl, jak StB vydírala Františka Kriegla, kterému domů poslali rakev. Chtěl jsem tedy do Hořícího keře vložit něco podobného, na čem by se ta odpornost praktik StB ukázala.

Ve filmu se liší rovněž průběh exhumace Palachových ostatků. V jednom z rozhovorů jste řekl, že Vás na to upozornil i Jiří Palach, který ale dodal, že rozumí tomu, proč jste se pro tuto změnu rozhodl. Proč tedy?

Chtěli jsme ukázat tu situaci paní Palachové. Co už horšího se Vám může stát? Na čem víc lze ukázat podlost toho režimu, že už ani toho mrtvého člověka nenechá ne pokoji? Že ubližuje živým je jedna věc, ale totální neúcta k mrtvým, to je už mám pocit mimo všechny hranice a je to něco podobného, co udělali na pohřbu Patočkovi, že když zemřel, tak na pohřbu lítaly helikoptéry a túrovaly tam motorčky, aby ten obřad hlukem co nejvíc pokazily. S paní Palachovou to bylo tak, že oni na ně hrozně dlouho tlačili, takže to odsouhlasit museli. Jiří Palach nám pak řekl, že to tu skutečnost, která se stala, vystihuje ještě hlouběji, tak, že se to člověka ještě víc dotkne, než jak to ve skutečnosti

bylo, proto řekl, že to tak můžeme nechat. Vzali jsme v tomto tu podstatu a snažili se ji udělat co nejpůsobivější pro toho diváka, aby ta emoce na něj dolehla.

8.2. Jan Palach – film Roberta Sedláčka (2018)

To, že *Česká televize* odmítla scénář Štěpána Hulíka pro *Hořící keř*, který později sklízel úspěchy jak u nás, tak i v zahraničí, už podruhé nezopakovala a na filmu Roberta Sedláčka *Jan Palach* se již jako koproducent podílela. Sedláček navíc s tímto filmem přišel v čase padesátého výročí sovětské okupace, kdy měl premiéru právě v srpnu roku 2018, tedy i to pravděpodobně byl ze strany *České televize* jeden z rozhodujících prvků. Kromě režiséra Roberta Sedláčka se na dvouhodinovém dramatu podílela scénáristka Eva Kantůrková, dramaturg Jan Gogola mladší, o kameru se postaral Jan Šuster, o střih Josef Krajbich a o hudbu Michal Rataj. Autoři filmu se, na rozdíl od *Hořícího keře*, který Palachovým sebeupálením začíná, zaměřují na to, co mu předcházelo.

Film se zabývá tím, jak Palach (postava herce Viktora Zavadila) žil, jak vycházel se svými blízkými, s nadřizenými, jaké byly podle dostupných pramenů jeho povahové rysy, které by mohly vést k tak radikálnímu, leč odvážnému činu, jakým bylo protestní sebeupálení na Václavském náměstí. Zatímco scénárista *Hořícího keře* Štěpán Hulík se vyhýbal vykreslování Palachovy povahy, neboť v této věci odmítal fabulovat, autoři filmu *Jan Palach* vykreslují Palachovu osobu jako poměrně nevýrazného mladíka, avšak s jakýmsi vnitřním pnutím, odhodláním, neustálým zájmem o veřejné dění, odmítajíc polevit a ustoupit vnějšímu politickému tlaku. Film, který začíná scénou z Palachova dětství, dále diváka provází zahraničními brigádami, kterých se Palach účastnil, a poté právě srpnovou okupací, kterou Jan osobně prožíval přímo v pražských ulicích.

Poslední scénou filmu je sebeupálení Jana Palacha na Václavském náměstí a dlouhý záběr na jeho ohořelý obličej. Většina scén filmu *Jan Palach* jakoby doslovně ztvárňovala to, co na základě bádání a získaných poznatků o Palachovi napsal spisovatel Jiří Lederer v knize *Jan Palach - Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Tento dojem divák získává již od úvodní scény z Palachova dětství, ale také z jeho setkání s přáteli či vztahu s maminkou (postava herečky Zuzany Bydžovské). Zjištění Jiřího Lederera se ve filmu *Jan Palach* detailně projevují rovněž v tom, jak Palach údajně prožíval srpnovou okupaci, nebo to, jak prožíval studentské stávky a jejich postupné upadání do bezmoci a letargie. Inspiraci Ledererovou knihou potvrzuje i scénáristka filmu

Eva Kantůrková: „Důkladný a nesmírně cenný pramen je kniha Jiřího Lederera o Janu Palachovi. Lederer ji psal a získával pro ni autentické výpovědi krátce po Palachově smrti, a podává v ní nejen věrohodný a do značné míry i detailní obraz samotného Palacha, ale zasvěceně a v širokých politických souvislostech vysvětluje, jak a proč k tak výjimečné události došlo.“²³⁹ Kantůrková navíc popisuje i to, že scénář k filmu *Jan Palach* pojala jako jakousi reakci na *Hořící keř*: „*Pravda je, že já scénář napsala a nabídla ho řediteli televize Petru Dvořákovi až po tom, co jsem zhlédla právě Hořící keř. Je to strhující drama, ale není to drama Palachovo, je to drama, jež následovalo po jeho smrti. Přišlo mi skoro hříšné, že tak velký skutek, jakým je oběť vlastního života, se stal pouhým prologem filmu, a začala jsem hledat, jak jinak Jana Palacha vyličit a přiblížit.*“²⁴⁰

V roce 2019 získal film *Jan Palach* na *Cenách české filmové kritiky* cenu za nejlepší film roku 2018. Několik nominací ve výroční ceně *Český lev* ceny filmu *Jan Palach* nepřineslo.

---

²³⁹ Rozhovor se scénáristkou Evou Kantůrkovou. *Česká televize [online]*, [cit. 22. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11514-eva-kanturkova/>.

²⁴⁰ Rozhovor se scénáristkou Evou Kantůrkovou. *Česká televize [online]*, [cit. 22. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11514-eva-kanturkova/>.

Použitá literatura

KNIŽNÍ PUBLIKACE:

BLAŽEK, P., EICHLER, P., JAREŠ, J. a kol. *Jan Palach '69*. FF UK v Praze, ÚSTR, TOGGA, Praha, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6.

BORDWELL, David, THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, Praha 2011. ISBN 978-80-7331-217-6.

ČECHOVA, Dora. *Život a sochy Olbrama Zoubka*. Mladá fronta, Praha, 2013. ISBN 978-80-204-3127-1.

FIELD, Syd. *Jak napsat dobrý scénář: Základy scénáristiky*. Rybka Publishers, Praha, 2007. ISBN 80-87067-65-7.

HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky: Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970*. Praha - Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, 2004. ISBN 80-7239-162-3.

KLOS, Elmar. *Dramaturgie je když...*, Československý filmový ústav, Praha, 1987. MK ČSR 29-030-87.

LEDERER, Jiří. *Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-7077-408-8.

NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2017. ISBN 978-80-246-1306-2.

OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-52-7.

Sedm pražských dnů, 21. - 27. srpen 1968, dokumentace. Academia, Praha, 1990. ISBN 80-200-0237-5.

SVOBODA, Libor. *Solitér: pocta historikovi Václavu Veberovi*. Ústav pro studium totalitních režimů. Praha, 2012. ISBN 978-80-87211-69-4.

TABERY, Erik. *Opuštěná společnost: Česká cesta od Masaryka po Babiše*. Nakladatelství Paseka, Praha, 2017. ISBN 978-80-7432-849-7.

TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*, Portál, Praha, 2006. ISBN 807367096-8.

ČLÁNKY

K tragickému činu Jana Palacha, Velký ohlas ve světě, *Lidová demokracie*, roč. 25, č. 15, 18. 1. 1969. Zdroj: Libri Prohibiti.

LAUDER, Silvie. Dva životy Jana Palacha: Padesát let od nejradikálnějšího protestu českých dějin. *Respekt*. Praha: Economia, 2019, XXX(3). ISSN 0862-6545.

MARVANOVÁ, Anna: Poznámky proti lhostejnosti; 9. ledna 1979. Zdroj: Libri Prohibiti, FEJ 1979/MFN 962/ x 1111 [cit. 25. 3. 2019].

Prohlášení vlády k tragickému činu, *Lidová demokracie*, roč. 25, č. 15, Praha, 18. 1. 1969. Zdroj: Libri Prohibiti.

ŠVEHLA, Marek. 1968: Naděje, euforie, tragédie: Příběh jara, které by chtěl zažít každý. *Respekt*. Praha: Economia, 2018, IV(2), ISSN 2336-6001.

TABERY, Erik. Češi a oběť Jana Palacha, editorial. *Respekt*, Ročník XXX, č. 3/2019. Praha: Economia a.s., 14. – 20. 12. 019, ISSN 0862-6545.

TICHÝ, Jiří. Praha hořká, ale krásná a statečná. *Vokno*, č. 15, 1989. Zdroj: Libri Prohibiti.

Vzpomínka na Jana Palacha, Charta 77/4/89, roč. 12, č. 2, 1989, uzávěrka dne 23. 1. 1989. Zdroj: Libri Prohibiti [cit. 25. 3. 2019].

INTERNETOVÉ ZDROJE

Akční program KSČ. *Totalita.cz [online]*. [cit. 12. 2. 2019].

Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni_prg68.php.

Autentické záběry a zprávy ze sametové revoluce v ČR 1989. *Česká televize*, archiv. 22. 11. 1989 [online]. [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/listopad/minuty-sametove-revoluce/>.

Byl přijat Akční program – hlavní materiál Pražského jara. *Česká televize [online]*. 5. 4. 2008 [cit. 12. 2. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1458457-byl-prijat-akcni-program-hlavni-material-prazskeho-jara>.

BLAŽEK, Petr. Jaderné hlavice, Československo a Varšavská smlouva po karibské krizi. *Praguecoldwar.cz [online]*. Vol. 1, No. 3, prosinec 2002. [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.praguecoldwar.cz/rakety.htm>.

BLÁHOVÁ, Jindřiška. Hořící keř neutíká do pelišků, patří k nejsilnějším filmům o komunismu. *art.ihned.cz [online]*, 27. 1. 2013 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <https://art.ihned.cz/film-a-televize/c1-59200480-modlitba-pro-jana?fbclid=IwAR3icV5PdvCjywyIeGXiEkXJDDLvKn8r8lJb35aQEgRTRdkNLZiTMZJGOUA>.

Československý filmový týdeník 4/1969 (Filmové zpravodajství z dob minulých), *Česká televize [online]*, 27. 1. 2019 [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/218562262700052-ceskoslovensky-filmovy-tydenik-1969/obsah/671337-19-ledna-1969-zemrel-student-jan-palach>.

Československý filmový týdeník 5/1969 (Filmové zpravodajství z dob minulých), *Česká televize [online]*, 3. 2. 2019 [cit. 21. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/219562262700001-ceskoslovensky-filmovy-tydenik-1969/>.

„Dočasný pobyt“ sovětských vojsk vláda schválila před půlstoletím. Trval 23 let. *Česká televize [online]*. 16. 10. 2018 [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2624117-docasny-pobyt-sovetskych-vojsk-vlada-schvalila-pred-pul-stoletim-trval-23-let>.

FILA, Kamil. Hořící keř v nečitelné době, *Respekt [online]*, 27. 1. 2013 [cit. 17. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/5/horici-ker-v-necitelne-dobe>.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína. RŮŽIČKA, Daniel. Rok 1989: Palachův týden. *Totalita.cz [online]*. [cit. 15. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_0100.php.

GAZDÍK, Jan. Scénář upálení Jana Palacha chtěla převzít Moskva. *Aktualne.cz [online]*, 16. 1. 2014. [cit. 14. 4. 2019]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/scenar-upaleni-jana-palacha-chtela-prevzit-moskva/r~1c4521ec7e9611e3a1fe0025900fea04/?redirected=1555233191>.

GREGOR, Jan. Hollandová točí o Palachovi. Má velký rozpočet i ambice. *Aktualne.cz [online]*, 15. 5. 2012 [cit. 31. 3. 2019]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/hollandova-toci-o-palachovi-ma-velky-rozpocet-i-ambice/r~i:article:744930/>.

Hořící keř zcela ovládl České lvy. Získal jich jedenáct. *Aktualne.cz [online]*, 22. 2. 2014 [cit. 17. 4. 2019]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/lev/r~02f1b2b29bfd11e39d250025900fea04/>.

HŘÍDEL, Jiří. Agnieszka Hollandová obdarovala Čechy Hořícím keřem. *Česká televize [online]*, 28. 1. 2013 [cit. 31. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1120761-agnieszka-hollandova-obdarovala-cechy-horicim-kerem>.

HVÍŽĎALA, Karel. Co předcházelo Palachovu týdnu v roce 1989. *Český rozhlas [online]*. 12. 1. 2019 [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/palachuv-tyden-vyroci-1989-2019_1901121100_jgr.

JADRNÝ, Petr. Zajíc, Hlavatý, Rips nebo Siwec. Jan Palach nebyl jedinou ‚živou pochodní‘. *Český rozhlas [online]*, 17. 1. 2019 [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/jan-palach-zive-pochodne-jan-zajic-upaleni_1901170702_pj#nachazelova.

Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize [online]* [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=16.1.1969>.

Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize* [online] [cit. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=17.1.1969>.

Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize* [online] [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=19.1.1969>.

Jan Palach ve vysílání ČST. *Česká televize* [online] [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11924-palach-ve-vysilani-cst/?datum=20.1.1969>.

Kamarád Palacha promluvil: Dělal z něj hrdinu, ale byl to normální rozumný chlap. *DVTV, Aktualne.cz* [online], 20. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/kamarad-palacha-promluvil-delali-z-nej-hrdinu-ale-byl-to-nor/r~5cfa99ae1beb11e98a74ac1f6b220ee8/>.

K událostem v lednu roku 1969: Před rozhodným řešením. *Rudé právo*, 13. 1. 1969, roč. 59, č. 2. s. 3., *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.* [online] [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1979/1/13/3.png>.

Listina základních práv a svobod, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

MEJZLÍKOVÁ, Zdena. Neumlčený hlas hořícího keře. *Divadelní noviny* [online], 5. 2. 2013 [cit. 18. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/horici-ker-recenze?>.

„Nerad se vystavuji setkání s blbci.“ Zeman řekl, proč Palacha neuctil osobně. *Blesk.cz* [online], 20. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/590007/nerad-se-vystavuji-setkani-s-blbci-zeman-rekl-proc-palacha-neuctil-osobne.html>.

NOVOTNÁ, Lenka. Pocta Janu Palachovi – Mělník, *Český rozhlas* [online], 15. 1. 2009 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/pocta-janu-palachovi-melnik-5141832>.

Odešli s nepořízenou. *Rudé právo*, 23. 1. 1989, roč. 69, č. 19., s. 1. In: Digitalizovaný archiv časopisů, *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.* [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/23/1.png>.

Opakované výtržnosti. *Rudé právo*: 19.1.1989, roč. 69, č.16, s.1. In: Digitalizovaný archiv časopisů, *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.* [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/19/1.png>.

Palachova smrt je univerzální téma, říká Hollandová. *Česká televize* [online], 30. 5. 2013 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1168173-palachova-smrt-je-univerzalni-tema-rika-hollandova>

Palachův týden. *Česká televize* [online]. 18. 1. 2009 [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10216512150-palachuv-tyden>.

Pamětní dlaždice Jana Palacha v Karolinu připomíná, kde stála jeho rakev, Univerzita Karlova, *cuni.cz* [online], 16. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019].

PINKAS, Jaroslav. Hořící mramor/Pomník Palachovi a normalizace. *Cinepur* [online], 21. 6. 2013 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: http://cinepur.cz/article.php?article=2558&fbclid=IwAR0dd_VCO6IyjLaY044KLchiPGHztS6miWVZX9Z7HJJvZOb2d5CZcpRvDE.

PLAVCOVÁ, Alena. K Palachovi jsem se dostal přes Schwarzeneggera, říká autor Hořícího keře. *Lidové noviny* [online], 7. 2. 2013 [cit. 5. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/byznys/media/pres-schwarzeneggera-se-dostal-k-janu-palachovi-a-uspel.A130207_181224_in-media_ani

PODSKALSKÁ, Jana. Režisérka Agnieszka Holland: Hořící keř oslovuje hlavně mladé. *Denik.cz* [online], 21. 1. 2013 [cit. 4. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/film/reziserka-agnieszka-holland-horici-ker-oslovuje-hlavne-mlade-20130121.html>.

Rozhovor se scénáristkou Evou Kantůrkovou. *Česká televize* [online], [cit. 22. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11118393137-jan-palach/21751212025/11514-eva-kanturkova/>.

Rudé právo, 17. 1. 1969, s. 2. *Ústav pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i. [online] [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/17/2.png>.

Rudé právo, 20. 1. 1969, s. 1. *Ústav pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i. [online] [cit. 12. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/20/1.png>.

RŮŽIČKA, Daniel. Cenzura: Úřad pro tisk a informace. *Totalita.cz* [online] [cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_04.php.

RŮŽIČKA, Daniel. Sbor národní bezpečnosti (SNB), *Totalita.cz* [online], dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/snb.php>.

Sejmutím posmrtné masky chtěl Olbram Zoubek prokázat Janu Palachovi službu umělce. *Český rozhlas* [online] 19. 1. 2014 [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/sejmutim-posmrtne-masky-chtel-olbram-zoubek-prokazat-janu-palachovi-sluzbu-7189478>.

SKALICKÝ, Jaroslav, ŠKOULOVÁ, Tereza. 50 let od smrti Jana Palacha, 2) Poslechněte si vzpomínky spolužáků Jana Palacha, kterému na škole přezdívali Vědec. *Český rozhlas* [online], 15. 1. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/50-let-od-smrti-jana-palacha-7724229/2>.

SMATANA, L'ubomír. Komunistům vadil i Palachův náhrobek na Olšanech. Nechali ho odstranit, ostatky převezli do Všetat. *Český rozhlas* [online], 26. 1. 2019 [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/jan-palach-olsanske-hrbitovy_1901260946_pj.

Soudní proces. *janpalach.cz* [online] [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>.

Stanovisko Studentské rady FF UK k plánovanému koncertu ve Veroně. *Filozofická fakulta UK* [online], 4. 1. 2019 [cit. 22. 4. 2019]. Dostupné z: <https://strada.ff.cuni.cz/?p=556>.

SVOBODOVÁ, Ivana. Babiš zůstane v registru agentů Stb. Štrasburk odmítl jeho stížnost. *Respekt* [online], 10. 12. 2019 [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/politika/strasburk-odmitl-babisovu-stiznost-jeho-jmeno-v-registru-agentu-stb-zustane>.

ŠVARCOVÁ, Alžběta. Agnieszka Holland: Jan Palach byl skutečným hrdinou. *Český rozhlas [online]*, 14. 11. 2012 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/agnieszka-holland-jan-palach-byl-skutecnym-hrdinou-6220173>.

Věrný zůstanu, *vernyzustanu.cz [online]* [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.vernyzustanu.cz/>.

ZABLOUDILOVÁ, Táňa. Hořící keř: O zbabelcích a hrdinech. *Český rozhlas [online]*, 14. 2. 2014 [cit. 18. 4. 2019]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/horici-ker-o-zbabelcich-a-hrdinech-5282229>.

Zákon č. 86/1990 Sb., *psp.cz [online]* [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=86&r=1990>.

Záměr je jasný: provokovat k neklidu. *Rudé právo*: 17. 1. 1989. roč. 69, č. 14., s. 1. *Ústav pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i. [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/17/1.png>.

Zpráva ČTK. *Rudé právo*, 16. 1. 1989, roč. 69, č. 13., s. 1. *Ústav pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i. [online] [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/1/16/1.png>.

ZVĚŘINA, Pavel. Jan Palach – živé pochodně. *Totalita.cz [online]* [cit. 22. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_palachj_poch.php.

50 let od smrti Jana Palacha: 4) Komunisté se snažili Palachovo poselství bagatelizovat. Vznikaly i konspirační teorie. *Český rozhlas [online]*, 17. 1. 2014 [cit. 13. 3. 2019]. Zvukový záznam dostupný z: <https://plus.rozhlas.cz/50-let-od-smrti-jana-palacha-7724229/4>.

<https://www.milionchvilek.cz/o-nas>.

<http://www.menetekel.cz/cz/o-festivalu/>.

INFOBANKA ČTK

Cenu Jana Palacha letos získala absolventka FF UK Jana Gruberová, *ČTK*, 18. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

ČRo k Palachovu výročí nabídne dokument, diskuze i hudební díla, *ČTK*, 14. 1. 1969 [cit. 13. 3. 2019].

Chceme žít v klidu, *ČTK*, 22. 1. 1989 [cit. 13. 1. 2019].

Historik: Hluboký zájem o veřejné dění je odkaz Palachovy smrti, *ČTK*, 12. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019].

Hrob Jana Palacha byl vždy plný květin, *ČTK*, 13. 1. 1999. [cit. 13. 3. 2019].

Koncerty k výročí Palacha povede dirigent, který byl členem KSČ, *ČTK*, 14. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019].

Lidé si připomněli výročí smrti Jana Palacha, zněly i zvony, *ČTK*, 19. 1. 2019 [cit. 13. 3. 2019].

Odkazu Palacha by prospělo více aktivity a méně piety, *ČTK*, 20. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

Palachovu oběť si připomenou čeští politici a akademici, *ČTK*, 14. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

Palachovu památku dnes ve Všetatech uctily české politické špičky, *ČTK*, 16. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

Palachovu památku uctí bývalí italští studentští aktivisté, *ČTK*, 15. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019].

Palachův týden v lednu 1989 otrásl komunistickým režimem, *ČTK*, 11. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019].

Poprvé se sejdou účastníci protestní hladovky z ledna 1969, *ČTK*, 19. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

Pražané se vyjadřují k narušení pořádku v hlavním městě, *ČTK*, 20. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

Prohlášení ÚV SSM, *ČTK*, 19. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

Pro české školáky jsou Palach a události roku '68 prehistorie, *ČTK*, 13. 1. 2009 [cit. 13. 3. 2019].

Pro zajištění pořádku a klidu. *ČTK*, 16. 1. 1989. [cit. 13. 3. 2019].

Skončila schůze zahraničních výborů FS. *ČTK*, 19. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

Sovětský tisk o demonstracích v Praze, *ČTK*, 20. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

TASS o provokačních výzvách v ČSSR, *ČTK*, 13. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

Tisk socialistických zemí o pokusu o demonstraci v Praze. *ČTK*, 17. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

TRUD o demonstracích v Praze, *ČTK*, 22. 1. 1989 [cit. 13. 3. 2019].

V Borůvkově sanatoriu má vzniknout důstojné vzpomínkové místo, *ČTK*, 18. 1. 2019 [cit. 13. 3. 2019].

V den Palachovy smrti uctí jeho památku prezident s premiérem, *ČTK*, 19. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

Vedení Filozofické fakulty UK položilo květiny k Palachově bustě, *ČTK*, 15. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

Za předlistopadové represe kvůli demonstracím již padly rozsudky, *ČTK*, 18. 1. 1999 [cit. 13. 3. 2019].

Zmařená provokace. *ČTK*, 15. 1. 1989. [cit. 13. 3. 2019].

FILMOGRAFIE

Hořící keř [film]. Režie Agnieszka HOLLAND. Česko/Polsko, 2013. 206 min.

Jan Palach [film]. Režie Robert SEDLÁČEK. Česko, 2018. 124 min.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1-5 – Pamětní desky a pamětní místa Jana Palacha v Praze. Zdroj: Zuzana Machálková, 22. 3. 2019, Praha.

Obrázek 6 – Plakát k filmu *Hořící keř*. Zdroj: JEDLIČKA, Martin. Českého lva za nejlepší filmový plakát získal snímek *Hořící keř*. *Designportal.cz* [online], 24. 1. 2014. Dostupné z: <https://www.designportal.cz/ceskeho-lva-za-nejlepsi-filmovy-plakat-ziskal-snimek-horici-ker/>

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Machálková Zuzana	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2017	
E-mail diplomantky/diplomanta: machalkovaz@email.cz	
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika/prezenční	
Předpokládaný název práce v češtině: Sebeupálení Jana Palacha - od reality a novinových/TV zpráv k filmovému zpracování, až po filmové recenze filmu <i>Hoříci keř</i> .	
Předpokládaný název práce v angličtině: Jan Palach's self-immolation - from reality, newspaper/TV news to film cover and film reviews of <i>Hoříci keř</i> .	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: <i>ZS 2012/2013</i>) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2018/2019	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Hoříci keř je třídílný televizní film režisérky Agnieszky Holland pro HBO, jehož premiéra proběhla 27. ledna 2013, tedy čtyřicet čtyři let po sebeupálení Jana Palacha, které uskutečnil 16. ledna 1969, a jehož protestním činem film <i>Hoříci keř</i> začíná. Film mapuje nejen politický dopad Palachova činu, ale také osobní příběhy jeho blízkých. Sebeupálení Jana Palacha bylo reakcí a protestem proti potlačování svobod a pasivnímu přístupu veřejnosti po okupaci Československého území armádami států Varšavské smlouvy, přičemž tento čin spustil kromě vlny sebevražedných pokusů mladých lidí následujících Jana Palacha také vzdor veřejnosti proti komunistickému režimu, viz <i>Palachův týden</i> v lednu roku 1989, při němž v Praze probíhaly protestní akce a jednalo se o předstupeň Sametové revoluce. Od roku 1989 se koná <i>Palachův týden</i> každoročně, čímž je velikost a dopad jeho činu připomínán dalším generacím. Osobě a době Jana Palacha je věnováno několik knih i kvalifikačních prací, avšak s filmovým zpracováním přišla v roce 2013 až Agnieszka Holland. Jeho komparací s reálnou událostí se doposud žádná kvalifikační práce nezabývala.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Hlavním cílem diplomové práce bude mapování filmového zpracování reálné události, tedy zpracování filmu <i>Hoříci keř</i> , jehož hlavním tématem je sebeupálení Jana Palacha v roce 1969. Práce se nejprve zaměří na události, které předcházely Palachově sebeupálení, na samotný <i>Palachův čin</i> a jeho motivy, a poté na mediální obsahy vybraných českých deníků týkající se činu a osoby Jana Palacha jak v období před rokem 1989, tak také v období po roce 1989, přičemž se práce zaměří na výročí smrti Jana Palacha po deseti letech a položí si otázku, zda se mediální obraz činu a osoby Jana Palacha ve zkoumaných obdobích změnil, a pokud ano, tak jakým způsobem se odráží v mediálním sdělení. Poté se diplomová práce hodlá zabývat samotným filmovým zpracováním události, které je hlavním tématem práce, a to jeho formální i obsahovou stránkou. Výzkumné otázky se budou zabývat tím, jak autorka snímku zachytila realitu a co ji vedlo k volbě vybraného způsobu zpracování. Nakonec se práce zaměří na filmové recenze k filmu <i>Hoříci keř</i> .	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):	

<p>1. Úvod - představení práce a jejích cílů</p> <p>2. Historický kontext</p> <p>3. Sebeupálení Jana Palacha</p> <p>4. Reakce vybraných českých deníků a televizních zpráv na čin Jana Palacha</p> <p>4.1. Mediální obsah týkající se Jana Palacha a jeho činu před rokem 1989</p> <p>4.1.1. Akce „Hrob“</p> <p>4.1.2. Výročí smrti Jana Palacha v roce 1979</p> <p>4.2. Mediální obsah týkající se Jana Palacha a jeho činu po roku 1989</p> <p>4.2.1. Palachův týden v roce 1989</p> <p>4.2.2. Výročí smrti Jana Palacha v roce 1999</p> <p>4.2.3. Výročí smrti Jana Palacha v roce 2009</p> <p>4.2.4. Výročí smrti Jana Palacha v roce 2019</p> <p>5. Film Hořící keř (Agnieszka Holland, 2013) - obsahová a dramaturgická analýza</p> <p>6. Reflexe pojetí a zpracování filmu Hořící keř vzhledem k reálným událostem</p> <p>7. Recenze a odborná kritika filmu Hořící keř</p> <p>8. Závěr</p> <p>9. Dodatek - Jan Palach - film Roberta Sedláčka (2018)</p>
<p>Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období): Film Hořící keř z roku 2013, režie Agnieszka Holland. Recenze z českých novin a odborných periodik publikovaných po uvedení filmu do kin v roce 2013. Novinové články z vybraných českých deníků a televizní zprávy z období let 1969-1989 a z období po Sametové revoluci v roce 1989.</p>
<p>Metody (techniky) zpracování materiálu: Kvalitativní obsahová a komparativní analýza</p>
<p>Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů <u>k tématu a metodě</u> jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):</p> <p>- BLAŽEK, Petr. Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-007-9 Kniha je sborníkem prací sedmnácti českých a zahraničních historiků, který vychází z přednáškového cyklu jednoho semestru na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Autoři se v knize zabývají otázkami z dějin opozice a odporu proti normalizačnímu režimu v Československu.</p> <p>- BORDWELL, David a THOMPSON, Kristin. Umění filmu: úvod do studia formy a stylu. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011. ISBN 9788073312176 Dílo se zabývá fenoménem filmu, se kterým čtenáře seznamuje skrze množství obrazového materiálu, objasňujícím nejen základní tvůrčí filmové kategorie, jakými jsou kamera, zvuk, střih, aj., ale také ukazuje možnosti vyprávění příběhů a usnadňuje chápání fungování filmových žánrů.</p> <p>- FIELD, Syd. Jak napsat dobrý scénář: základy scénáristiky. Praha: Rybka, 2007. ISBN 978-80-87067-65-9. Kniha Syda Fielda pomáhá čtenáři nahlédnout do pravidel scénáristiky tím, že formuluje základní pravidla pro výstavbu scénáře, přičemž právě tato pravidla jsou vodítkem ke správnému vytváření postav, filmového obrazu, dynamiky filmové sekvence či dramatické stavby.</p> <p>- GAUTHIER, Guy. Dokumentární film, jiná kinematografie. Praha: Akademie múzických umění, 2004. ISBN 80-7331-023-6 Kniha, jejímž autorem je francouzský historik filmu a univerzitní pedagog, je historickým i teoretickým dílem věnujícím se dokumentárnímu filmu, kdy se zabývá různými možnostmi fakticity a dokumentárnosti.</p>

- LEDERER, Jiří. Jan Palach: Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. Praha: Malý princ, 2014. ISBN 978-80-87754-34-4

Kniha seznamuje čtenáře s životním příběhem Jana Palacha. Příběh je zasazen do dobových událostí nejen v Československu, ale zaměřuje se kromě Palachova života a činu také na podobné případy na jiných místech Evropy.

- NOVOTNÝ, David Jan. Budování příběhu aneb Demiurgie versus dramaturgie. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1306-2.

Učební text, určený nejen studentům žurnalistiky, ale také zájemcům o filmovou kritiku či dramaturgii, se věnuje představení vyprávěcích literárních postupů, jako i základním znalostem týkajícím se dramaturgie, které jsou nezbytné ke správnému uchopení příběhu či události a jejich následnému literárnímu či filmovému zpracování.

- OTÁHAL, Milan. Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-52-7

Kniha se pokouší o rekonstrukci vývoje studentského hnutí v letech 1969-1989, a usiluje o zodpovězení otázky, zda a v jaké míře se studenti podíleli na pádu normalizačního režimu. Dílo čerpá z životopisných vyprávění, studentských časopisů, původních materiálů StB a orgánů KSČ.

- ŠRAJER, Jindřich. Sucidium, sebeobětování, nebo mučednictví? Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-291-5

Autor se v díle zabývá otázkou, která zůstala po sebeupálení Jana Palacha otevřená, a to zda se jednalo o sebevraždu, hrdinství, nebo mučednictví. Kniha je pouze jedním z možných hodnocení a interpretací Palachova činu z argumentačních pozic křesťanské etiky.

- TRAMPOTA, Tomáš a VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. Metody výzkumu médií. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3676-834.

Kniha představuje základní metody užívané při výzkumu médií. Věnuje se jak zásadám komerčního výzkumu médií, tak i akademického, přičemž metody jsou v této knize představeny na konkrétních praktických příkladech.

- TRAMPOTA, Tomáš. Zpravodajství. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-096-8.

Dílo Tomáše Trampoty seznamuje čtenáře se základními teoriemi vztahujícími se k popisu produkce zpráv a s prvky podílejícími se na formování událostí. Čtenář je rovněž seznámen s koncepty mediálních studií, jako jsou zpravodajské hodnoty, gatekeeping, agenda setting či metodický popis výzkumů.

-VLADISLAV, Jan a PREČAN, Vilém. Horký leden 1989 v Československu. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-7077-396-0

Dílo dokumentuje pražské události spojené s dvacátým výročím smrti Jana Palacha. Publikace vyšla jako zvláštní číslo obnoveného časopisu Reportér nakladatelství Novinář a obsahuje dokumenty k událostem, které se odehrály v lednu roku 1989. Zahrnuty jsou články v tisku, provolání, projevy, prohlášení, otevřené dopisy i informace týkající se akcí nezávislých občanských iniciativ.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

VOMOČIL, Petr. Sebevražda Jana Palacha na pozadí dobového tisku. Plzeň, 2015. Bakalářská práce. Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Petra Kodetová.

Datum / Podpis studenta/ky
14.5.2018 .....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU/OBORU.